

A Gyermek

a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye
az állam és a főváros támogatásával
július és augusztus kivételével havonként

Das Kind

Organ der ungarischen
Gesellschaft
für Kinderforschung

L'Enfant

Organe de la Société
Hongroise pour
l'étude de l'Enfant

Teleki Sándor gróf és Bárczy István dr.

közreműködésével szerkesztik

Nagy László

felelős szerkesztő

Berkes János, Grosz Gyula dr. és Ranschburg Pál dr. szerkesztő-
bizottsági tagok. Szerkesztőség: Budapesten, VIII. Üllői-ut 161b

TARTALOM:

Gyermektanulmány.	1.ap
<i>Vértes O. József dr.</i> Naray-Szabó Sándor emlékezete	153
<i>Nagy László.</i> Adatok a gyermek lelki fejlődésének történetéhez. („A háború és a gyermeki lélek“ című adatgyűjtés adatai egy részének feldolgozása)	171
Pedagógiai törekvések.	
<i>Ifj. Gonda Béla.</i> A gyermekek művészeti kulturája	200
<i>Ságody Otmár.</i> A zenei nevelés reformja	204
Gyermektanulmányi mozgalmak.	
<i>N. L. Meumann Ernő</i>	208
<i>Lamprecht Károly</i>	210
A Magyar Gyermektanulmányi Társaság IX. közgyűlése	210
Az Új Iskola megnyílik szeptemberben	212
A szegedi fiatakoruak felügyelő hatóságának 1914. évi működése Változás folyóiratunk előállításában	213
Az új tisztviselők és választmányi tagok névsora	214
Übersicht der letzten Nummer	216
Résumé du dernier Numéro	226

Közleményeinket csak a forrás megnevezésével lehet átvenni!

A szerkesztőség és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: **Nagy László ügyvivő alelnök, Budapest, VIII. Üllői-út 16/B.** — Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők. — Hivatalos órák: kedden, csütörtökön, pénteken d. u. 4—8 óráig.

A Társaságot illető minden pénzküldemény, tagsági, előfizetési díjak és könyvrendelések valamint az összes reklamációk a **Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári és könyvkiadóhivatala Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9.** címen küldendők. Hivatalos órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. e. 10—1-ig; d. u. 5—7-ig. **M. kir. postatakaréknál a csekk-számlánk száma 35557.**

A tagsági díj 4 korona, amelyért **A Gyermek** című közlöny is jár. Egyesületek, intézetek általában jogi személyek csak előfizetők lehetnek. Az előfizetés díja egész évre 8 korona. A Gyermek egyes számainak ára, egyes füzet 80 fillér, kettős füzet 1 korona 60 fillér.

A **Gyermektanulmányi Múzeum** helyisége; **Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9.** — Nyitva: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 10—1 óráig; d. u. 5—7 óráig.

A **Társaság könyvtára** a Gyermektanulmányi Múzeum helyiségében. Könyvtári órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 5—7 óráig.

A kiadóhivatal kéri a tisztelt tagokat, sziveskedjenek lakásváltoztatásukat bejelenteni, különben a posta nem tudja kézbesíteni a közlönyt.

Hiányzó lappéldányokra vonatkozó reklamációk csak 3 hónapon belül intézhetnek el díjtalanul.

GYERMEKTANULMÁNY.

Náray-Szabó Sándor emlékezete.

Irtta s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1915. évi május hó 15.-iki közgyűlésén
felolvasta: **Vértés O. József dr.**

A modern pedagógiai törekvéseknek az 1914. évi november havának 18-dika gyásznapja. Nagy reformmozgalmak, új törekvések egy kiváló vezérének hullott le ezen a napon irányt mutató keze, hogy mindannyiunkat, kik munkásságának tanúi, tisztelői voltunk, kétségek között hagyjon s felvesse számunkra azt a fájó, szívünk mélyére markoló kegyetlen kérdést: vajjon ki pótolja nekünk Náray-Szabó Sándort.

Lesznek utódai, tanítványai, helyettesíteni is fogják tudni, de pótolni sohasem.

Elköltözött, de mi mégis itt látjuk őt, mert nélküle nem tudjuk magunkat elképzelni. Buzdító szava, tette serkentő, lelkesítő ajaka örökre elnémult, s mi az ő szózatát követve járjuk utunkat, melynek nem egy útjelzőjét ő tüzte ki számunkra. Teste kihült, de igaz szívének, lelkének melege most is hevít munkánkban.

Náray-Szabó elment körünkől, de itt maradt munkás egyénisége, szervező, kezdeményező ereje mindnyájunknak őszinte csodálatára. A szó igaz értelme szerint fáradhatatlan volt. A mindig munkás férfit munkátlanságra csak a halál kárhoztatta.

Nekünk, a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak fájó, súlyos vesztesége Náray-Szabó Sándor elhunyt. A társaság társelnökét, a gyermektanulmányozás exponált helyen való képviselőjét, a magyar gyógyító-pedagógia megteremtőjét és szervezőjét, a gyermekvédelem megértő pátrónusát s a nagy kulturpolitika kiváló művelőjét gyászoljuk benne. Minden munkája, minden gondolata, bármely területen mozgott is, a gyermeké, az ifjuságé, a jövő nemzedéké volt, akár tudományos, akár gyakorlati téren látjuk feltűnni tevékeny alakját. A nagy politika sohasem szédítette el s a célt:

az új nemzedék testi és lelki művelését, egy pillanatra sem tévesztette szem elől. Útjáról, bár sokszor csábította az országos politika, sohasem tért el. A tanügyi és tudományos kérdések jobbra-balra kanyargó labirintja között szigorú következetességgel haladt a kijelölt pályán. Ez magyarázza meg azt a kiváló élelétást, azt a határozott s mindig szabatós ítéletet, melyet a legaprólékosabb kérdésekben is bámultunk benne.

I. Élete.

Atyja *nárai Szabó Miklós*¹⁾ korának egyik legtekintélyesebb ügyvédje, több előkelő mágnás családnak bonorum directora. Anyja *bonyhádi Perczel Angela*, a tolna-megyei főispán leánya. Három gyermekük volt; két fiu és egy leány. A kis Sándor négy éves lehetett, midőn édes anyja sírba szállott s így az anya szerető gondosságát nem élvezhették a kis Szabó gyermekek. Atyjuk újabb házasságot nem kötött.

A hatvanas évek közepén Deák Ferenc buzdítására és határozott kívánságára Szabó Miklós nagyon jól jövedelmező ügyvédi irodáját ott hagyja és Pesten telepedik meg, hogy a nemzet újjáébredésének hajnalán az alkotmányos életet előkészítő munkálatokban nagy jogi tudományával résztvegyen. Tagja volt a nevezetes országbírói értekezleteknek. Később az alkotmány helyreállítása után igazságügyi államtitkár, majd a budapesti kir. ítélőtábla, s végül a kir. kúria elnöke lett. Ebben a környezetben növekedett fel a három Szabó gyermek.

nárai Szabó Sándor Szombathelyt 1861. február hó 25-én született.²⁾ A három gyermek közül ő volt a legfiatalabb. Gyenge

¹⁾ A m. kir. belügyminiszter a 45802/I. a. 1904. sz. alatt kelt leirattal közölte *nárai Szabó Sándorral*, hogy Ő Felsége az 1904. évi április hó 27-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján megengedte, régi nemességének, valamint a *nárai* előnévnek épségben hagyása mellett a *Náray-Szabó* kettős családnév használatát.

²⁾ A Náray-Szabó Sándorról szóló irodalomból a következő folyóiratokat, lapokat kell kiemelnem:

A Gyermek (1910. IV. évf. 388. l. — 1914. VIII. évf. 497. l.)

Az Egészség (1912. évf. 3. szám.)

Gyógypaedagogiai Szemle (1900. II. évf. 138. l.)

Magyar Gyógypedagógia 1909. I. évf. 147. l. — 1911. III. évf. 317. l. — 1913. V. évf. 197. l.)

Magyar Siketnéma-Oktatás (1911. XIII. évf. 238. l.)

Nemzeti Iskola (1910. év 23. szám.)

Néptanítók Lapja (1914. XLVII. évf. 48. sz.)

szervezetű, vézna ifjú, ki azonban a reárártott feladatoknak mindig becsületesen megfelel.

Korának legkiválóbb elméje, a magyar történelemnek leghatalmasabb alakja Deák Ferenc nagy hatással volt a fiatal Szabóra. A haza bölcsének szellemi kincseiben, szelíd lelke derűjében napnap után része volt. A két Szabó fiút atyjuk a nyári hónapokban mindennap kivitte rázós omnibuszon a Városligetbe. Ezt az utat gyakran Deák Ferencsel tették meg, aki mindenkor barátságosan tréfálkozott a két gyerekkel. „Ilyen példányképekben — írja halála előtt két évvel¹⁾ — szerencsére bőségesen volt részem, s azok közvetlen hatását oly fokban érezhettem, mint ez csak keveseknek jut osztályrészül.“

A piaristák gimnáziumában végzi el középiskolai tanulmányait s az egyetemre lépve az orvosi fakultásra iratkozik be. Gimnazista korában a nyári szünidőt külföldön tölti, mint meglett fiatalember is sokat utazik Európa minden részében. Kitünően beszél németül, franciául s édesatyja révén személyesen is ismeri a magyar közélet kitünőségeit. Rendkívül biztos fellépésű, vidám kedélyű, szellemes társalgó, kinek széles látóköre, józan ítélete a legjobb ajánló levél szerényen meginduló, fényesen végződő közhivatalnoki pályájához.

Orvosnövendék korában mint asszisztens másfél esztendeig dolgozik Fodor József professzor mellett az egyetem közegészség-tani intézetében. A nagy higiénikus hatása Náray-Szabó egész működésén végig húzódik. S ha mesterétől el is válik, tanításai soha többé el nem hagyják. 1885-ben orvos-doktorrá avatják.²⁾ De nem

Egész munkásságát — 25 éves jubileuma alkalmából — a *Budapesti Hirlapban* (1911. október 22) ismertetem névtelenül. Ezt a cikkemet németül a *Zeitschrift für Kinderforschung* is közölte (Alexander von Náray-Szabó von Dr. phil. Josef O. Vértes. XVII. évf. 1912. 414—416. l.) Rövid életrajzát közli a *Körösi Henrik és Szabó László szerkesztette Az elemi népoktatás enciklopédiája*. (Franklin 1912. II. köt. 338. l.)

Sok adatot találunk még a különböző gyógyító-pedagógiai intézetek *Értesítőiben*, *Emlékkönyveiben* (Vác, Kolozsvár stb.) és könyvatos jegyzetekben. Valamennyi cikket azonban óvatosan kell felhasználnunk, mivel a legtöbb közlemény adatai között nem egy téveset találunk.

1) *Náray-Szabó Sándor dr.* Az én tanítóm. — Néptanítók Lapja. XLVI. évf. 1913. 5. szám.

2) Eddigi életrajzai (*Magyar Gyógypedagógia, Gyógypaedagógiai Szemle, Néptanítók Lapja, Az elemi népoktatás enciklopédiája*) mind tévesen közlik a doktorrá avatás idejét. Egyik 1884-et, a másik 1886-ot ír. A hitelesség kedvéért megállapítjuk, hogy nárai Szabó Sándor doktori diplomáját a budapesti kir. magyar Tudományegyetem rektori hivatala 1885. évi október hó 5. napján állította ki.

tud határozni. Orvosi gyakorlatot folytasson-e, közhivatalnoki pályára lépjen-e? A gyakorló orvosi pályára nem lépett; törekeny szervezete különben sem birta volna ki azokat a nagy fáradalmakat, melyek e hivatással reánehazedtek volna.

Ilyen megfontolások és latolgatások után 1886. december 2-án Trefort ajánlatára s talán atyja kívánságára a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban mint fogalmazógyakornok olyan állást foglal el, mely orvosi készütségével legjobban volt összeegyeztethető. Az orvosi pálya iránt való igaz szeretet erősen élt benne s ha akkor, midőn fiatalos hévvel, nagy ambícióval elfoglalta helyét íróasztala mellett, nem is voltak kész tervei, nagy elhatározásai, abban az egyben bizonyos volt, hogy reá nagy kulturmisszió vár. Trefort a fiatal orvost kinevezte, hogy az egyetem orvosi kara adminisztratív ügyeinek intézésében érvényesíthesse már akkor feltűnő tehetségét. Később az alapítványi, majd az akkor még egyesített művészeti és emberbaráti ügyosztályba lépett át. Ebben az időben a művészvilág is lekötötte figyelmét. 1888-ban segédfogalmazó lett s e minőségében minisztere, ki ismerte gyógyító-pedagógiai érzékét, miniszteri biztosként több ízben kiküldte siketnéma-intézetekhez. 1892-ben fogalmazó, 1894-ben segédtitkár, 1898-ban pedig a gyógyító-pedagógiai ügyosztálynak önálló főnöke, vezetője. Ugyanebben az évben lett titkár is.

Itt megtalálta működési körét. A két egymás mellé nem illő ügyosztályt, az emberbaráti és művészeti, javaslatára minisztere, Wlassics Gyula, 1898-ban elválasztja s az addig divó *emberbaráti intézetek* elnevezés helyett a *gyógypedagógiai intézetek* terminus technikusát vezeti be. S megalkotja hosszú évek céltudatos munkájával élete nagy művét: a magyar gyógyító pedagógiát, a külföld által ma is elismert és méltatott alkotást.

Az orvos észrevette az elhagyott, a beteg, az abnormis gyermeket s közéleti pályájának első percétől fogva mind haláláig nekik szentelte minden idejét.

A fiatal fogalmazógyakornokban még csak a maguk forrongásában élő és küzdő eszmék az államtitkárban megtisztulva, világosan mint kész tervek, befejezett alkotások, hatalmas koncepciójú mesterművek jelennek meg. A megérzésekből tudatos alkotások, a sejte-sekből reális valóság lett.

Minden nagy terve, minden alkotása, ha így szabad magamat kifejeznem, ilyen megsejtés, ilyen ösztön alapján jött létre. A gondolatot magában hordja, munkatársaival, bizalmasaival közli, buzdítja

őket, hogy foglalkozzanak ötletével s hónapok, évek multán ismét előáll vele, de kész tervvel. Az épület vázát mindig ő alkotja meg, a struktúra tőle való, a lényegét, a lelket ő önti művébe; a részletek kidolgozását már munkatársaira bizza, de a kritika jogát, az *imprimatur*-t, mindig fenntartja a maga számára.

Nagy kezdeményező és szervező tehetség, kiben az ötleteknek kiapadhatatlan forrását látjuk. Munkásságát miniszterei elismerik: 1900-ban osztálytanácsos, 1906-ban elnöki titkár és még ugyanabban az évben címzetes miniszteri tanácsos lett. 1909-ben a Lipót-rend lovagjává nevezte ki Ő Felsége, a bolgár király pedig a bolgár polgári érdemrend nagy tiszti keresztjével tüntette ki. 1910. május 23-án a király legfelsőbb elhatározásával az államtitkári címet és jelleget adományozta neki. Mint államtitkárnak a népoktatás ügye került a kezébe, de a neki mindig kedves gyógyító pedagógiai ügyosztálynak ezentúl is vezetője maradt.

Feltűnés nélkül, teljes csendben ünneplik meg jó barátai, tisztelői az 1911. év végén közszolgálati pályafutásának 25 éves jubileumát. Határozottan ellenzett minden nagyobb ünnepséget.

— Dolgoznunk kell, sokat kell még dolgoznunk — mondotta — a vörös betűs ünnepnapokat is a munka számára kel lefoglalnunk.

Sietett minden teendőjével, mintha csak sejtette volna, hogy a vég rohamosan közeledik. Három éve volt még hátra. Emberfölötti módon dolgozik s alkotásai mindegyikét siet befejezni.

1912. február hó 9-én valóságos államtitkár lesz. 1913. június hó 28-án pedig 27 év munkája után a király sok évi buzgó szolgálata elismerése mellett saját kérelmére felmentette állásától.

Az ő pihenője nem a csendes nyugalom napja volt, hanem a végeláthatlan program-pontoknak beváltása. A gyógyító pedagógiát, a gyermektanulmányozást és gyermekvédelmet, mint a gyógyító pedagógiai szaktanács és társaságunk, valamint a Gyermekszanatórium elnöke tovább is fejleszti. Ötletek, gondolatok, tervek nem engedik pihenni s most, hogy a hivatali asztal mellől eltávozik, a problémákat más szemmel nézi.

Mi, akik közelében voltunk, mérhetetlennek látjuk az ő kidől-tével vesztésünket.

A mostani világháború kitörése után a műgyetemen berendezett hadi-kórházban, visszatérve régi pályájához, mint önkéntes orvos működött. 1914. évi nov. 13-án lázas lett, két napra azután

az orvos vörhenyt és difteritist állapított meg és november 18-án meghalt.¹⁾ Özvegye, néhai László Zsigmond miniszteri tanácsos leánya: Ilona és három gyermeke (egy fiú és két leány) a jó férjet és a szerető apát siratták el a nemes emberben.

II. Működése.

1. *A magyar gyógyító pedagógia megteremtője.*

1914. november 18-dika a magyar gyógyító pedagógia történetében nagy korszak lezárója: a Náray-Szabó koráé. Mert ennek a korszaknak vezetője, lelke, munkása Náray-Szabó volt, kinek nevével a magyar gyógyító pedagógia legújabb története s tudományos fejlődése szorosan egybeforrott.

Az „emberbaráti intézmények“ keretében élte ifju korát az oktatásnak ez az ága, de fejlődése Náray-Szabó hatása alatt hamarosan ledöntötte a szűk korlátokat. Mikor 1886-ban mint fogalmazó-gyakornok a minisztérium kötelékébe lépett, mindössze négy gyógyító pedagógiai intézetünk volt: a siketnémák számára Vácon, Temesvárott és Aradon; a vakok részére Budapesten. Midőn közszolgálati pályafutásának 25. évéhez ér, 1911-ben majdnem megtízszorozódott az intézetek száma. Ideges gyermekeknek egy, a siketnémáknak 16, a vakoknak 10, a szellemileg fogyatékos gyermekeknek pedig 11 intézetük van.

Ezelőtt másfél évtizeddel, amikor a közérdeklődés az abnormis gyermekek ügyéről s iskoláiról tudomást sem vett, nagy bátorság kellett ahhoz, hogy valaki ez ügy mellett síkra szálljon s valóban csodálatraméltó az az akaraterő, az igaz ügy védelmében végigküzdött kemény szellemi harc, melyet ezekért a különleges iskolákért Náray-Szabó megvívott. Mert csak az tudja értékelni a gyógyító pedagógia terén való munkásságát, aki tisztában van azzal is, hogy mekkora ellenszenvet kellett régente az ügy barátainak legyőzniök egy-egy új ötlet megvalósításakor, valamely új típusú intézet megalkotásakor.

Miniszteri segédtitkár korában már önálló hatáskörrel felruházva,

¹⁾ Hogy Náray-Szabó hol szerezte halálos betegségét: nincs kiderítve. Az az egy bizonyosnak látszik, hogy nem a hadi-kórházban, a harcterről hazaérkezett sebesült katonák gyógykezelése közben, mint azt egy-két nekrológ, könyvnyomatos jegyzet s egy megjelent arckép alatti szöveg is állítja.

neki fog a gyógyító pedagógia reformálásának, teljesen újjá való szervezésének. Ebből az időből ered — valószínűleg már náray-Szabó Sándor kezdeményezése folytán — Wlassics Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek az a rendelete, mely kimondja, hogy a közoktatási tárca csakis a képezhető fogyatékosok oktatásáról gondoskodik, míg az ápolásra szorultak a belügyi tárca körébe tartoznak.

Első teendője, hogy a szakfelügyelői állást, mely elvégre is csak egy embernek sokszor szubjektív ítélete alapján döntött intézmények, emberek sorsa fölött, eltörülje s helyette megalkossa 1898-ban a *Gyógyító-pedagógiai Szaktanácsot*. A szaktanácsba az oktatás minden ágából kinevezett egy-két pedagógust s így az egyoldalúságot már eleve is kiküszöbölte ez a nagyobb, szélesebb látókörű bizottság. Keretébe utalta a gyógyító pedagógiai tanítóképző, a siketnémák, a vakok, a gyengeelméjű, gyenge tehetségű gyermekek, s később az ideges gyermekek intézeteinek, valamint a pszichológiai laboratórium és a nyári tanfolyamok ügyét. Megingathatlan elve volt, hogy a különböző gyógyító pedagógiai intézetek működése között kölcsönhatásnak s harmoniának kell fennállania. Az abnormis gyermekek ügyei szerinte egységes keretbe foglalandók. Náray-Szabó Sándor tette hagyománnyá, hogy a minisztériumban ennek a szaktestületnek a véleménye mindig meghallgatásra is talált.

Nemsokkal azután kidolgoztatta a siketnéma-intézetek tanítási tervét, a magyar gyógyító pedagógiának ezt a jól sikerült alkotását. A gyenge tehetségűek oktatását is felveszi munkatervébe s különösen a *kisegítőiskolák*-ra fordít nagy gondot. A siketnémák, vakok és gyenge tehetségűek ipari képzésével már kilép az iskola falai közül s az életben akarja elhelyezni szerencsétlen gyámoltjait. A vakok műhelyei, a *Vakokat Gyámolító Országos Egylet* beszédes bizonyítékai nagy gyakorlati érzékének.

A siketnéma-intézeti tanárok képzését régebben (1867—1895.) egészen primitív módon rövidebb-hosszabb ideig (2 hónaptól 2 évig) tartó tanfolyamok szolgálták. 1895-ben megalakult a váci siketnéma-intézettel kapcsolatosan a siketnémák oktatására képesítő tanfolyam s ezzel egyidejűen a gyengeelméjűek és vakok budapesti intézetei mellett is egy-egy kurzus szaktanárok képesítésére. Ezt a rendszertelenséget, ezt a szétágazódást és szétbomlást Náray-Szabó javaslatára a miniszter 1900-ban megszüntette: a váci intézet keretén belül megalkotta az új tanítóképző-tanfolyamot s újjászervezte olyképen, hogy a vakok és gyengeelméjűek tanításá-

nak módszertanára is kiterjesztette figyelmét. Később a tanfolyamból tanítóképző lett, melyet Vácról Budapestre helyeztek át. A gyógyító pedagógiai tanítóképző — mint ilyen az első, a külföld által is sokszor méltatott — egységesen neveli mind a három szakra (siketnéma, vak, szellemi abnormis) a gyógyító pedagógusokat. Ennek az intézménynek tanítási terve, szervezete, tanítókara Náray-Szabó Sándor nevét a külföldön is az első pedagógusok közé emelte.

1902-ben egy új típusú intézményt állított fel a magyar tudományos világ számára: a *gyógyító pedagógiai pszichológiai m. kir. laboratórium*-ot, mely mint tudjuk Társaságunk kísérleti szakosztályának is központja. A jeles férfiú pedagógiai érzéke s a gyakorlati élet iránt való fogékonysága az eredetileg Ranschburg Pál dr. által alapított s az ő magántulajdonát képező intézetet, mint a gyógyító pedagógiához közelállót átvette és államosította s ezzel a kísérleti lélektan művelésének, az ép és beteg gyermek testi és lelki tanulmányozásának magyar földön középpontot teremtett.

Ugyanebben az időben szervezték meg az ő kezdesére a *beszédhibások gyógyító tanfolyamát* és a *gyengetehetségűek oktatására képesítő nyári kurzust*.

Az ő nevéhez fűződik a nyolc osztályt kitiünő sikerrel végzett siketnémák felsőbbfokú kiképzése, a kisegítő iskolák és vakok intézeteinek tanítási terve és a hitoktatók gyógyító-pedagógiai szakképzése is. 1909-ben alapítja meg az *ideges gyermekek áll. intézetét* s ennek keretében — minden külföldi törekvést megelőzve — az *első gyógyító pedagógiai középiskolát*. Ennek az intézetnek a tantervén és szervezeti szabályzatán ő is sokat dolgozott s mindvégig meleg szeretettel érdeklődött szervező tehetségének e nagyszerű alkotásai iránt. Gyermektanulmányi alapon fejleszti ezt az iskolát, s gyermektanulmányi szempontokat igyekszik érvényesíteni az egész gyógyító pedagógiában.

Iskolát tervezett gyengén látó gyermekek részére s különös gondot fordított a háromérmékű, a siketnéma-vak gyermekek oktatására is. A gyöngetehetségűek katonai felmentése sem kerülte ki figyelmét. A védőerő érdeke és az emberbaráti kötelesség egyaránt megköveteli, hogy ezeket a gyámoltalanokat egy napig se gyötörjék a kaszánya szigorával.

Megindítja a *Gyógypedagógiai Könyvtár* című irodalmi vállalatot s ezáltal a közérdekű tudnivalókkal ismerteti meg a nagyközönséget. De nem felejtkezett el az ügy munkásairól sem, s a

gyógyító pedagógusok anyagi helyzetét is megjavítja. (Fizetés, nyugdíj.)

Mint kultúrpolitikusnak nagy hatáskört biztosított számára államtitkári méltósága. Az iskolai egészségügy nagy kérdéseivel, különösen az iskolaorvosi intézménnyel foglalkozott behatóan s a gyógyító pedagógiai intézetekben ezf meg is honosította. A népiskolák szaporítása, a tanfelügyelői intézmény újjászervezésének programjába való felvétele s e nagy feladat kezdőlépéseinek megtétele, a gyermektanulmányozásnak az ovókba való bevitele, a gyógyító pedagógiának a népoktatási intézetekben való terjesztése a szünidei tanfolyamokkal, a költségvetés milliói új iskolák számára mind a nagy szervezőt, a bátor reformátort állítják elénk.

Egy fontos tanügyi reform életbeléptetését is eszében forgatta, de már meg nem valósíthatta. Értékes ujtását így okolja meg:¹⁾

„A gyógypedagógia körébe tartozó ismeretekre . . . nem csupán a kizárólag ezen szakmával foglalkozóknak van szükségük. *Minden modern pedagógusnak ismernie kell a tanulók fontosabb testi- és szellemi rendellenességeit*, melyek őket előrehaladásukban gátolni képesek. Ezt a pedagógiai tudomány újabb irányzata már szintén kénytelen elismerni és az oktatás terén nap-nap mellett felmerülő nehézségek hova előbb azt fogják eredményezni, hogy a *tanító- és tanárképzést oly irányban kellene kiegészíteni, mely a jelzett ismeretekkel számol.*“

Ezek a megszívlelendő szavak értékes útmutatásul fognak szolgálni a tanító- és tanárképzés reformja alkalmával.

A halál Náray-Szabót nagy művének befejezésében, a nagy épületnek betetőzésében megakasztotta. Ez a betetőzés a gyógyító-pedagógiai törvény, mely szerint a siketnémák, vakok és gyöngelméjúek a hat-tizenhat éves koron belül ép úgy iskolakötelesek, mint normális társaik. Az iskolakötelezettséggel egyidejűen a Ház elé akarja terjeszteni e különleges intézetekre vonatkozó törvényes rendelkezéseket is.

A Náray-Szabó halálával a magyar gyógyító nevelés története korszakot zár be: *az elemi iskolai gyógyító pedagógia* korszakát. A kiváló kultúrpolitikus, a hazai oktatásügy ez ágának megteremtője, az elemi iskolai gyógyító pedagógia alapjait lerakta s ma már csak az apróbb részletek kidolgozása, a csiszolás művelete s a napról-napra való haladás természetes munkája maradt ránk.

¹⁾ Náray-Szabó Sándor : Bevezető. Magyar Gyógypedagógia. 1909. I. évf. 3. 1.

Az elemi iskolai oktatáson innen van a *gyógyító-pedagógiai kisedevők* kérdése, túlhan pedig az *orvos-pedagógiai középiskolák* kifejlesztése, kialakítása. S most midőn a nagy szervező elme új utakra, ismeretlen s eddig megműveletlen talajra vezetett bennünket, eltávozott körünkől. Megmutatta az utat, az irányt kijelölte, de fájdalom, ő már nem lehetett vezérünk.

2. *Gyermektanulmányi munkássága.*

Náray-Szabó Sándor pedagógiája nem esett az egyoldalúság hibájába. A beteg gyermeket, a gyógyító nevelésre szorultakat oltalmába fogadja, de a normális gyermeket sem téveszti szeme elől. A normális gyermek oktatását, nevelését egészen új pedagógiai alapokra akarja helyezni s ezt az új alapot a gyermektanulmányozásban látja meg. Óvatos, ki nem általánosít egyhamar. Éles kritikájú, ki elsőnek meri kimondani, hogy *a modern pedagógia pozitív eredményeit a gyermektanulmányozásnak köszöni.*

„A gyermektanulmányozásnak, írja legutolsó dolgozatában, a gyermeknevelés új, modern pedagógiai tudományát kell létrehozni; megfigyelési, kísérleti vizsgálati úton szerzett objektív adatokból pedig *pozitív* pedagógiai módszerek megállapításához vezetnie“.

De mindjárt óvatosságra is int, mondván:

„A mi munkásságunk reformra való törekvést jelent a pedagógia terén és feladatunk annál súlyosabb, mert ma a villamosság, a repülőgépek korában mindenki idegesen gyors, szinte ötletszerű átalakulásokat vár, remél; s éppen ez az, amit sajnos, nem helyezhetünk kilátásba.¹⁾

A megfontolt tudós józan kritikája világlik ki ebből a néhány sorból. Oly nagy tárgyilagossággal bírálja új tudományunkat, mintha érzelmi szálak nem is kötnék hozzánk.

Pedig a magyar gyermektanulmányozás megalapozásának munkájából ugyancsak kivette részét. Amikor a *Gyermektanulmányi Bizottság* 1903-ban megalakult, Náray-Szabó Sándor, mint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium gyógyító pedagógiai ügyosztályának vezetője, nyomban belépett a Bizottságba, tárgyalásain állandóan résztvett, a nyilvános értekezleteken gyakran elnökölt, s mikor látta, hogy a Bizottság érdemes és értékes munkával gazdagítja a nevelés

¹⁾ *Náray-Szabó Sándor dr.*: A gyermektanulmányozás pedagógiai feladata. *A Gyermek*. VIII. évf. 2. sz. 1914. 81—86 l.

tudományát, államsegélyt is eszközölt ki számára.¹⁾ A Bizottság 1907-ben *Társasággá* alakult át s egyik elnökévé Náray-Szabót választotta meg.

Midőn a minisztériumban az elnöki osztály ezer gondjával, tengernyi munkájával kellett megbirkóznia, Társaságunk munkálataiban már ritkábban vett részt. Nem az érdeklődés, hanem a ráérő idő hiánya tartották tőlünk távol. Nem egyszer késő este is hivatalában találjuk tanítási terveken dolgozva, szervezeti szabályzatokat revideálva, referenseket fogadva. De azért nem szakadt el tőlünk. Sőt díszes állásában még intenzívebben támogatja benn a minisztériumban a gyermektanulmányozás ügyét. Így kieszközölte, hogy a *Társaság* támogatására — az állami költségvetés külön címe alatt — 4000 kor. segélyt szavazott meg az országgyűlés, 3600 koronát a *Gyermektanulmányi Múzeum*, 6000 koronát pedig a *Gyermektanulmányi Könyvtár* (könyvkiadó vállalat) létesítésére, mely összegekkel biztosította a Gyermektanulmányi Társaság felvirágzását s a gyermektanulmányi ügy nagyarányú fejlődését.

Különös érdeklődéssel kísérte az *Első Magyar Gyermektanulmányi Kongresszus* ügyét. Hogy ezt a kongresszust és a vele kapcsolatos kiállítást egyáltalán meg lehetett tartani, az ismét Náray-Szabó érdeme, ki anyagilag és erkölcsileg is támogatta a magyar pedológianak ezt az első nagy nyilvános szereplését.

Társaságunk elnökségével állandóan fenntartotta az összeköttetést, eszméket adott s irányította egyesületünk működését. Midőn pedig államtitkári állásától megvált, közvetlenül is résztvett munkánkban. Így a pozsonyi fiókkör megalakulásakor ő vezette a középponti küldöttséget s megjelenésével, valamint értékes és magas színvonalú tudományos megnyitó-beszédével emelte e vidéki körünk alakuló gyűlésének díszét és értékét.

Nagy László ügyvivő alelnökkel együtt indítványt tett egy puerikulturális intézet felállítása tárgyában. Az anyák és dajkák iskoláját, a gyermekkertésznők tanfolyamát foglalná magában ez az új intézmény. A gyermektanulmányozásnak örök kára, hogy ennek az életrevaló eszmének sok gondolata sírba szállott a kiváló pedagógussal.

Az utóbbi időben a választmány kebelében azon fáradozott, hogy a legközelebbi *Nemzetközi Gyermektanulmányi Kongresszus*

¹⁾ 1906-ban a Bizottság 800 koronát kapott.

Budapesten tartassék meg egy nagyszabású kiállítással kapcsolatosan. Ezt a munkáját sem engedte befejezni a halál.

Legmelegebb érdeklődéssel a Budapesten megalakult *Reform Iskola* (azóta *Új Iskola*) iránt viseltetett. Résztvett az előkészítő munkálatokban, elvállalta az iskola elnöki bizottságának keretében az ügyek intézését, elkísérte az iskolát egész a megalapozásig, de a fejlődő intézményt már nem láthatta.

E három befejezetlen művéhez sorakozik negyedikül a *Lipcsei nemzetközi népnevelési és népművelési kongresszus* (1914.) előkészítő munkálatainak az intézése. A magyarországi előkészítő és végrehajtó bizottságnak elnöke volt s szokott energiájával a kezdet összes zátonyain átverte magát s ha a háború meg nem akasztja a kongresszus megtartását s a halál el nem ragadja közülünk Náray-Szabót, úgy Lipcsében a magyarság tudományos szereplésével nagy diadalt aratott volna.

A külföldi kiállításokon és kongresszusokon való részvételt mindig nagy fontosságúnak tartotta.

Ezeket a kiállításokon, kongresszusokon, szokta volt mondani, tanulunk és tanítunk! S van-e a mi ennél több gyönyörűséget szerezhetne pedagógus embernek?

Az 1899-ben, Budapesten megtartott *Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus* „emberbaráti szakosztályá“-nak egyik elnöke s az e kongresszussal kapcsolatos kiállítás („IV. csoport. Az érzéki vagy elméleti fogyatkozással sújtott szerencsétlenek ápolása és képzése“), valamint az 1906-os bécsi *Das Kind* kiállítás előkészítő munkálataiban és rendezésében tevékeny részt vesz. Az 1900. évi *párisi* kiállítás munkálatainak összeállításában nemcsak itthon vett részt nagy buzgalommal, úgyszeretettel, hanem a helyszínén kiváló szakértelmével is öregbíté a magyar tudomány jó hírét. A francia szakörök elismerésüket az aranyérem odaitélésével fejezték ki. Az 1908. évi *londoni*, az 1911. évi *drezdai* nemzetközi egészségügyi kiállításokon is az ő szervező, rendező erejét látjuk, mely mindenütt dicséretet, elismerést szerzett gyógyító pedagógiai, gyermektanulmányi és gyermekvédelmi munkásságának.

3. Társadalmi és irodalmi tevékenysége.

A gyógyító pedagógia és a gyermektanulmányozás nem egy ízben tették figyelmessé Náray-Szabó Sándort az alkoholizmus pusztító, romboló hatására. Az abnormis gyermekek nagy száma csak

egy a sok tényező közül, mely az alkohol ellenes küzdelem egyik vezérévé tette. Az 1903-ban megtartott *Brémai nemzetközi alkoholizmus elleni kongresszus*on mint a magyar kormány képviselője vesz részt s *Szell Kálmán* miniszterelnök nevében Budapestre hívja meg a kongresszust, mely a meghívást egyhangúlag el is fogadja. A kongresszus előkészítésén nagy buzgósággal fáradozik s az eredmény meglepő volt. Minthogy az 1905. évben Budapesten megtartott nemzetközi alkoholizmus elleni kongresszus a magyarországi mozgalom magva, így tulajdonképen ennek a nagyjelentőségű és nemes mozzanatokból fakadó harcnak Náray-Szabó a legelső katonája. Az ő közbenjárásának köszönhető, hogy az a szűkebbkörű ankét, melynek tagjai ő, *Forel Ágost* és *Stein Fülöp* voltak, az akkori kultuszminisztert, *Lukács Györgyöt* néhány üdvös alkohol-ellenes rendeletnek a kiadására bírta. Ezek alkotják a magyarországi alkoholelleses oktatásnak és ifjusági mozgalomnak kiinduló pontjait. A kongresszus után is nagy figyelemmel kíséri a mozgalmat és az ő kezdeményezésének köszönhető elsősorban a *Rákospalotai Alkoholbeteg Szanatóriumá*-nak létesítése. A közoktatásügyi minisztérium költségvetésébe külön e célra nemcsak nagyobb összeget állít be s így az intézet létrejöttét anyagilag is biztosítja, hanem az alapelvek és a szabályzat kidolgozásában is tevékenyen részt vesz és a szanatórium működését élete végéig élénk figyelemmel kíséri.

Egyideig az *Alkoholelleses Egyesületek Országos Ligájá*-nak is elnöke volt.

A gyakorlati gyermekvédelem terén különösen a *Zsófia Országos Gyermekszanatórium Egyesület* balatoni és budai telepének megalapítása körül való tevékenysége érdemel még említést.

A *Gyermekszanatórium Egyesület* elnökségének tagja s a mozgalomnak zászlóbontása óta egyik legelső és odaadó támogatója. Melegenérző szívével mindig azon munkálkodott, hogy a nemzet beteg gyermekeinek szenvedéseit enyhíthesse, csillapíthassa.

S e sokoldalú tevékenysége mellett ráér irodalmi munkásság kifejtésére is. Önálló könyve, nagyobbszabású tanulmánya nincsen, azonban minden írása, ha csak egy-két oldalnyi is, arról tanúskodik, hogy tudóssal, szakferfiúval állunk szemben, kinek ezek az írások a nagy szervező munkában segítő társai, a propagandában erős támogatói.

Tudományos munkásságát a külföld is elismerte s az egyik gyógyító pedagógiai szaklap, az *Eos*, „tudományos képviselőjének” is (*Wissenschaftlicher Vertreter*) fölkerlte. Ebben a lapban

jelent meg egy értékes közleménye az „*Einige Worte über die Lautsprache der Taubstummten etc*“ (1908. V. évf. 130. 1.), mely cikkhez oly szakemberek szóltak, mint *Paul Schumann* (Lipcse), *Karl Baldrian* (Bécs), *A. Druschba* (Bécs), *Giulio Ferreri* (Milano) stb.¹⁾ Sok munkáját név nélkül jelentette meg, mert sohasem a személyt, hanem mindig az ügyet tartotta fontosnak.

Megjelent munkái a következők:

1. *Néhány szó a fogyatékosok oktatásügyéről.* (Magyar Gyógypedagógia; szerk. Roboz József. 1898. I. évf. 3—10. 1.)

2. *A dadogás kezelése dr. Chervinnek, a dadogók párisi intézete igazgatójának módszere szerint.* Hamon du Fougerai mansi és L. Conetoux nantesi orvosok művéből fordította: *dr. Szabó Sándor.* (Gyógypaedagogiai Szemle. 1899. I. évf. 21—25. 1.)

3. *Bevezető.* (Emlékkönyv a siketnémák váci országos királyi intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Szerkesztette Borbély Sándor igazgató. Budapest, 1902. 7—10. 1.)

4. *I. Ferenc király váci szobrának leleplezése alkalmából mondott beszéde* 1902. október 19-én (Megjelent a siketnémák váci orsz. kir. nevelő- és tanítóképző intézetének értesítőjében az 1901—2. és 1902—3. iskolai évről. Közli Borbély Sándor igazgató. Budapest 1903. 25—26. 1.)

5. *Cházár András váci szobrának leleplezése alkalmával mondott beszéde* 1902. október 19-én. (Megjelent a siketnémák váci orsz. kir. nevelő- és tanítóképző intézetének értesítőjében 1901—2. és 1902—3. iskolai évről. Közli Borbély Sándor igazgató. Budapest, 1903. 27. 1.)

6. *Die Fürsorge für abnorme Kinder in Ungarn.* (Eos, 1905. I. évf. 66—69. 1.)

7. *Die Schulpflicht und die Versorgung der Taubstummten in Ungarn* (Eos, 1905. I. évf. 225—228. 1.)

8. *Neue Ferienkurse für Professoren der Lehrerbildungsanstalten sowie für Volksschullehrer in Ungarn.* (Eos, 1906. II. évf. 48—52. 1.)

9. *Organisation einer Vorbereitungsschule für Taubstumme.* (Eos, 1906. II. évf. 198—203. 1.)

10. *Tájékoztató a siketnémák tanításáról.* Fritz Ármin nyomdája. Budapest. Évszám nélkül. (Mivel ezt az ismertető iratot min.

¹⁾ Gutachtliche Äusserungen zu den Vorschlägen des Herrn Ministerialrats Dr. von Náráy-Szabó hinsichtlich der Taubstummtenbildung. (Eos 1909. V. évf. 59—72. 1.)

oszt. tanácsos korában írta, s mint ilyen is írta alá: kelte 1900—1906 közé esik.)

11. *Előszó* (Ranschburg Pál dr. „A gyermeki elme“ c. munkájának 2. kiadásához. Budapest, Athenaeum, 1908. III—V. lap.)

12. *Einige Worte über die Lautsprache der Taubstummen und die Vervollkommnung unserer spezialpädagogischen Lehrmittel.* (Eos, 1908. IV. évf. 130—131. 1.)

13. *Bevezető* (Magyar Gyógypedagógia. Szerk.: Berkes János. 1909. I. évf. 1—4. lap).

14. *Die „Eos“ und die Spezialpädagogik* (Eos, 1909. V. évf. 249. 1.)

15. *Jelentés a vakok ügyében tartott nápolyi nemzetközi kongresszusról.* (Magyar Gyógypedagógia 1909. I. évf.) Megjelent külön is.

16. *Eine neue staatliche Anstalt für Unterricht und Erziehung nervöser Kinder in Ungarn* (Zeitschrift für Kinderforschung 1910. XV. évf. 171—180. 1.)

17. *A siketnémák szegedi intézetének 10 éves jubileuma.* (A siketnémák államilag segélyezett intézetének értesítője az 1910—11. tanévről. Közli: Klug Péter. Szeged, 1911. 5—7. 1.)

18. *Gyógypedagógiai intézetek.* (Néptanítók Lapja. 1913. XLVI. évf. 4. szám.)

19. *Az én tanítóm.* (Néptanítók Lapja. 1913. XLVI. évf. 5. sz.)

20. *A siketnémák kolozsvári intézetének jubileumára.* (Emlékkönyv a siketnémák államilag segélyezett kolozsvári országos intézete 25 éves fennállásának ünnepére. Szerkesztette: Nagy Péter igazgató. Kolozsvár 1913. 7—8. 1.)

21. *A gyermektanulmányozás pedagógiai feladata.* A Gyermektanulmányi Társaság pozsonyi fiókkörének 1914. február elsején tartott alakuló közgyűlésén tartott felolvasás. (A Gyermek 1914. VIII. évf. 81—86. 1.)

E munkákon kívül *Herodek Károly* egyik, a gyógyító pedagógiai tanítóképző hallgatói számára készült könyvatos jegyzetében Náray-Szabónak tulajdonítja a következő két dolgozatot, melyeket nem sikerült felkutatnom.¹⁾

¹⁾ *Herodek Károly* úr szíves szóbeli közlése szerint e két dolgozat a *Vakok budapesti orsz. kir. nevelő- és tanintézetének* könyvtárában megvan, de mivel az intézet jelenleg hadikórház s a könyvtárt lepecsélték, a kérdéses műveket nem kaphattam meg.

1. „Magyarországi emberbaráti intézetek ismertetése. Megjelent franciául, 1900-ban a párisi kiállítás alkalmával.“

2. „Útmutatás a vakok tanítása, keresetképessé tétele és a vakság elhárítása érdekében. Röpirat, Budapest, 1904.“¹⁾

Sok tanítási tervet, szabályzatot fordít le németre, franciára, de ezeken nem tüntette föl fordító szerepét.

*

Irodalmi munkássága három részre oszlik.

Az első csoportba sorozzuk a szorosán vett *gyógyító pedagógiai és gyermektanulmányi dolgozatokat* (1, 12, 15, 18, 21.);

a másodikba a *szervezeti kérdésekkel* foglalkozó munkákat (1, 6, 7, 8, 9, 10, 16.) és

a harmadikba *alkalomszerű irásait és beszédeit* (3, 4, 5, 11, 13, 14, 17, 20.)

a) A szorosán vett *gyógyító pedagógiai munkák* közül első helyen kell megemlítenünk az *Einige Worte* címűt (12.), mely a siketnéma oktatásnak egy régi, de még máig is időszerű kérdésével: a siketnémák hangos beszédének pincehangjával, csiszolatlanságával foglalkozik. Keresi az okot, javítani kíván s ha a hangos beszédet egy jelentékeny rész nem tudná elsajátítani, bizonyos esetekben visszatérne a jelbeszédhez.

A vakok oktatásával foglalkozik értékes *Jelentése* (15.), melyben a hazai és olaszországi állapotokat összehasonlítja s arra a következtetésre jut, hogy „a vakok ügye Magyarországon szilárd alapokon és megállapodott szervezeten nyugszik s a felmutatható eredmények nemcsak európai színvonalon állanak, hanem sok tekintetben felül is múlják a kontinensen tapasztalható eredményeket.“

Az egész gyógyító pedagógia feladatát a *Néhány szóban* (1) foglalja össze. Első munkája ez s a keretek még nem oly tágok. Bizonyos félénkséget, tartózkodást látunk még. A „sokat markol, keveset fog“ előtte lebeg s ép ezért kiküszöböli gyógyító pedagógiai programjából a *nyomorékok, képezhetetlen hülyék, epileptikusok és egyéb testi és szellemi elmaradottságban szenvedők ügyét*, nehogy

¹⁾ Teljes határozottsággal megállapítottam azonban azt, hogy ugyancsak az említett könyvomatos jegyzet 4. oldalán felsorolt három munkának:

1. Nevelés és fejlődés	(	Néptanítók Lapja 1913.	— 2. sz.)
2. Pályázatunk eredménye	”	”	26. sz.)
3. Péterffy Sándor	”	”	34. sz.)

nem Náray-Szabó Sándor a szerzője.

ezzel „megnehezítse és komplikálja“ az érzéki és értelmi fogyatékosok ügyét.

De ezeket az aggályoskodásokat az 1898-tól 1913-ig való tizenöt évi időköz kiküszöbölte. Ekkor, 1913-ban írja meg jelentős cikkét a *Gyógypedagógiai intézetek-ről* (18), melyben tulajdonkép összefoglalja addig való működésének eredményét, megállapítja, hogy mit váltott be programjából. A gyógyító pedagógiáról való új, megváltozott felfogása az, mi bennünket különösen érdekel.

Van-e haladás az 1898-as félénk és óvatos állásponttal szemben? S ha igen, megfelel-e ez a mai tudományos és gyakorlati felfogásnak?

Örömmel állapítjuk meg, hogy Náray-Szabó nem maradt konzervatív.

„A nyavalyatorós (epileptikus) gyermekek külön oktatása is a gyógypedagógia keretébe tartozik.“

„De foglalkozik a gyógypedagógia — írja ugyanebben a dolgozatában — *mindazokkal a rendellenességekkel, amelyek a gyermek hibáinak tanulmányozása révén oktatás, nevelés vagy kezelés szempontjából különleges elbánást kívánnak.*“

Ez a gyógyítópédagógiának legteljesebb és legszélesebb körű meghatározása, mely magában foglalja az eddig ide nem sorozott *nyomorékokat és erkölcsileg züllötteket* (morálinsánia) is.

Szorosan vett gyermektanulmányi munkát csak egyet írt (21). A normális és abnormális gyermek testi és lelki életének ismerete, a gyermektanulmány tudományának gyakorlati alkalmazása s ennek nyomán az új pedagógiának megteremtése: ez az ő pedológiai célkitűzése.

b) *A gyógyító pedagógia szervezetéről* szóló munkáiban megkülönböztetjük azokat, melyek

1. a siketnémák oktatásával foglalkoznak (7, 9, 10.)

2. a lelki abnormisok intézményeit, nevezetesen az ideges gyermekek állami intézetének (16) és a gyengetehetségűek oktatására képesítő tanfolyamok szervezetét (8) ismerteti.

3. Az egész gyógyító pedagógia szervezetét első munkájában, a *Néhány szóban*, építi föl s nyolc pontban foglalja össze azokat a kívánságokat, amelyek a fogyatékosok ügyét előmozdítanak. Tulajdonképen előtanulmány ez a munkálat ahhoz a nagyszabású gyógyító pedagógiai *Törvényjavaslathoz*, melynek minden egyes paragrafusát Náray-Szabó alaposan átgondolta, munkatársaival szak-

szerűen megvitatta. Békésebb idők derűsebb napjai törvényyé fogják avatni ezt a javaslatot.

c) *Alkalomszerű munkái*: az egyes intézetek jubileuma alkalmával kiadott *Emlékkönyv*-ekbe írt dolgozatai (3, 17, 20); két megjelent *Beszéde* (4, 5), melyekben mély gondolatok nemes formában jelennek meg és *Bevezető*-ül írott szakszerű sorai (11, 13). Mindmegannyi építőtéglája a magyar gyógyító pedagógia hatalmas épületének.

* * *

Ez a Náray-Szabó pihenés nélkül való nehéz és fáradságos munkában eltöltött élete.¹⁾ A közért dolgozik, de épen ő, aki ember-társai testi-lelki jóléteért küzd, a maga egészségét elhanyagolja.

A túlfeszített munka idegeit tönkreteszi s régi munkaereje, energiája soha többé nem tér vissza.

Utoljára egy nyári estén találkoztam vele. Nagy koncepciójú tervek forrtak benne, melyek váza az ő érdekes, sokszor rapszodikus előadásában mint valami sötét háttérből kiemelkedő pompás palota körvonalai hatottak. Akkor láttam, hogy az ő programja kimeríthetetlen.

Ez volt a nagy férfiú hatyúdala. Rövid foglalata: a nagy pedagógiai reform strukturájának a legapróbb részletekre menő finom kidolgozása. De a megvalósítás munkáját a sors már nem bízta rá.

Ennyi sok abbanmaradt terv láttára százszorosabb a mi fáj-dalmunk!

A tudóst és kiváló szervezőt gyászoljuk benne, kinek minden alkotása életet lehel, életet ad. S valamennyin egy gondolat vonul végig: legyünk minél európaiabbak, hogy annál magyarabbak lehessünk. S ez a vezérelv munkás életének legszebb dísze.

Meghalt, de halhatatlan lett.

¹⁾ E helyen mondok hálás köszönetet mindazoknak, kik szívesek voltak ennek az emlékbeszédnek a megírásában értékes adataikkal támogatni. Különösen: *Szontagh Sándor dr.* ügyvéd úr, az elhunyt sógora, továbbá *Nagy László* és *Stein Fülöp dr.* urak köteleztek le mindenkor szíves készséggel adott felvilágosításaikkal.

Adatok a gyermek lelki fejlődésének történetéhez.

A háború és a gyermeki lélek című adatgyűjtés alapján írta s a Budapesten, március 27-én tartott nyilvános gyermektanulmányi értekezleten felolvasta **Nagy László** tanítóképzőintézeti igazgató.

Bevezetés.

Azok, akik gyermek megfigyeléssel foglalkoznak, gyakran részesülnek a szellemi felüdülés megnyugtató és felemelő érzésében, amelyet a gyermeki lélek vizsgálata nyújt. Most, amikor hazánk a lét és nem lét kérdésének nehéz perceit éli, amikor lelkünk a győzelem és aggodalom, az öröm és bánat, az eljövendő dicsőség és boldogság s a fenyegető sötét veszedelem érzései között hanyadik, — forduljunk egy pillanatra a gyermek lelkéhez. Élvezzük a gyermeki lélek naivságának s őszinteségének megnyugtató hatását. A gyakorlati élet tűrései és türelmetlenségei között fűrődjünk meg egy pillanatra a gyermeki lélek tiszta idealizmusában s mi, felnőttek, merítsünk erőt, fenkölt hangulatot a ránk mért sulyos idők elszenvédéséhez s a még ránk váró nagy küzdelmek megvívásához, bajok elhárításához, nehézségek leküzdéséhez.

Észleljük, mit éreznek s gondolnak gyermekeink, a magyar ifjúság, hazánk életének e legválságosabb pillanataiban.

A lelki felüdülés óhajtott érzésén kívül az a kötelességünk is is késztet a gyermeki lélek vizsgálására a háború hatása alatt, hogy e gyermeki megnyilatkozásokból is igyekezzünk megalkotni a jövő nemzedék képét. Erősítsük meg magunkat s gyűjtsünk bizalmat, ha a fejlődő lélek, a haza jövő polgárainak megnyilatkozásai biztatót tartalmaznak s szálljunk szembe a jövővel, ha ezekből a lelkekből a bizalmatlanság, az erőtelenség felhői boronganak felénk. Tudjuk meg, jól vagy rosszul neveltük-e gyermekeinket. Mit tettünk jól, mit vétettünk velük szemben. Megyhagyjuk-e őket azon az úton, amelyen fejlődésük halad, vagy térítsük őket azon útra, amely a nemes, fenkölt, nagy tettek mezejére vezet.

Ránk, akiknek hivatása a távoli gyakorlati célok érdekében a gyermektanulmányt, mint tiszta tudományt is mivelni, még az a feladat is vár, hogy a gyermeki lélek megnyilatkozásait a tudomány

számára is gyümölcsöztessük s igyekezzünk ezekből is építeni a gyermekfejlődés tan tudományának fenkölt csarnokát.

Induljunk tehát a gyermeki lélek birodalmába, magunkkal vive tiszta, elfogulatlan látásunkat s fenkölt érzésünket.

Az adatok gyűjtése és feldolgozása.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság adatgyűjtő osztálya abból a célból, hogy „vizsgáljuk a háború hatását a gyermekekre, hogy megállapítsuk, hogy a háború milyen érzelmeket s gondolatokat támasztott, milyen vágyakat, törekvéseket, cselekvéseket váltott ki benne s e hatások miként módosulnak az évfolyamok szerint,“ — országos adatgyűjtést indított.

Az adatgyűjtő osztály külön kérdés-sorozatot állapított meg a 8—14 éves s a 14—18 éves gyermekek számára. A bizottság a 8 éven aluli gyermekeket az első kérdéssorozat szerint egyénileg vélte kikérdezendőknek az elemi iskola I. és II. osztályaiban s a kisdédóvókban.

Az első kérdéssorozat volt a 8—14 éves gyermekek számára:

I. Mi tetszett eddig legjobban a háború eseményeiből? Miért?

II. Miért van most háború?

III. Most, hogy háború van, mit szeretnétek leginkább tenni?

Miért?

IV. Szoktatok-e háborúsdít játszani? Irjátok le, miként! (Fiúk számára).

V. Tettetek-e a katonákért vagy azok itthon maradt család-jáért valamit? Mit?

VI. Szeretitek-e a háborút? Miért?

VII. Hogy fog végződni a háború? Miért?

VIII. Rajzoljátok le színes ceruzával vagy fessétek le a háborút.

A második kérdéssorozat a 15—18 éves ifjak számára:

I. Mi ragadta meg leginkább lelküket a háború eseményeiből? Miért?

II. Mi az oka a háborúnak?

III. Most, hogy háború van, mit szeretnének leginkább tenni?

Miért?

IV. Átalakította-e a háború napi foglalkozásukat? Miként?

V. Megváltoztatta-e a háború érzésüket s gondolkozásukat?

Miként?

VI. Mi a véleményük általában a háborúról?

VII. Hogy fog végződni a háború? Miért?

VIII. Rajzolják le színes ceruzával vagy fessék le a háborút.
(Nem kötelező.)

Amint a kérdésekből látszik, az adatgyűjtő osztály a háború *erkölcsi hatásának* vizsgálatára törekedett leginkább.

A kérdőívek 1914. november közepén bocsájtattak ki s az adatgyűjtések kevés kivétellel december és január havában folytak le.

Adatok érkeztek be:

59 elemi iskolától, köztük 3 Budapestről,

2 kisdédóvótól (Lőcse és Hidvég),

24 polgári iskolától, köztük 3 Budapestről,

23 középiskolától, köztük 3 Budapestről,

7 tanító- és 4 tanítónőképző-intézettől, köztük 3 Budapestről,

4 Felsőbb leányiskolától, köztük 1 Budapestről,

1 felső kereskedelmi iskolától (Szombathely),

2 kisegítő iskolától (Budapest),

és 8 magángyűjtőtől, köztük 2 Budapestről.

Az adatgyűjtésben képviselve van az ország minden vidéke.

Megjegyzendő, hogy adatok szorványosan még mindig érkeznek.

Az adatgyűjtő osztály megbízásából egyelőre én végeztem az adatok feldolgozását.

Már a munka kezdetén kitűnt nemcsak a beérkezett adatok gyermektanulmányi és pedagógiai szempontból való igen becses volta, hanem, hogy sokkal több időbe kerül az adatok feldolgozása, mint azt eleve gyanítani lehetett. Minthogy minden egyes feleletet beható taglalás tárgyává kell tenni, azért a körülbelül 100,000-et kitevő összes adatok feldolgozása pár év munkája lesz. A közérdeklődést azonban ki kellett elégítenünk s ebből a célból az anyag egy részét a jelen referáda számára feldolgoznunk.

Hogy azonban már a részleges feldolgozásból is lehessen tudományos eredményeket kapnunk, ezt a feldolgozást is tervszerűen hajtottuk végre.

1. Kiválasztottam egy tiszta magyar vidékről, az alföldről való gimnáziumot (jászberényi állami) s egy elemi iskolát (a győri r. kat. tanítóképző gyak. el. iskoláját), amelyekben az adatgyűjtés kifogástalan szabályossággal folyt le s ezeknek adatait a rajzok kivételével *az összes kérdésekre vonatkozólag* feldolgoztam. E gimnázium s elemi iskola adatainak a feldolgozása a következőképen történt:

a) A tanulókat évek szerint csoportosítottuk, oly módon, hogy ha valakinek csupán 3 hónapja hiányzott az évből, azt a magasabb év-

folyamhoz osztottuk be, tehát pl. a 12 éves 9 hónapos gyermeket 13 évesnek vettük.

b) A valamely kérdésre adott feleleteket egyenként megvizsgáltuk, lélektani jellegüket megállapítottuk s típusok szerint csoportosítottuk.

c) Minden típusba tartozó feleletek számát az egyes évfolyamokra nézve külön-külön meghatároztuk, táblázatba foglaltuk s róluk grafikonokat készítettünk.

Ilyen módon megkaptuk mind a hét kérdésre vonatkozólag a lélektani típusok fejlődéstani görbéit.

A j. b.-i gimnázium tanulói közül (9—19 évesek) 244-en vettek részt az adatgyűjtésben. A győri el. isk. tanulók létszáma pedig 40-t tett ki.

2. Már ezen adatokból meg voltak állapíthatók *a fiúkra vonatkozólag* értékes fejlődéstani következtetések. Hogy azonban a következtetések szilárdabban állhassanak, szükségesnek látszott egy kérdésnek nagyobb arányú részletes feldolgozása. Erre legalkalmasabbaknak a 2-dik kérdésre (Miért van most háború? Mi a háború oka?) adott feleletek látszottak. Ezen adatok feldolgozásának módját előadásom második fejezetében írom le.

Az adatok feldolgozásának fárasztó munkájában segítségemre volt *Ferencz Ella* kisasszony, a Gyermektanulmányi Múzeum másodtitkára. Kiválóan értékes szolgálataiért fogadja e helyen is hálás köszönetemet.

Minthogy az eddigi adat feldolgozások eredményeinek közzé tétele messze meghaladja előadásomnak, s folyóiratunknak keretét, azért egyelőre le kell mondanom arról, hogy a jászberényi gimnázium tanulóira vonatkozó táblázatokat és grafikonokat közöljem. Ezen adatok, nemkülönben a többi adatok eredményeinek feldolgozása *önálló műben* fog megtörténni. A jelen alkalommal csak arra szorítkozom, hogy

1. az általános fejlődéstani eredményeket foglaljam össze ;
2. a háború okáról való adatgyűjtés feldolgozásáról számoljak be ;
3. pár szóval ismertessem azon hatást, amelyet a háború fejtett ki a gyermek lelkére.

A fejlődés korszakai a háborús feleletek tükrében.

Ezen áttekintő összefoglalásom a 9—18 éves *fiúgyermek*ek fejlődéséről szól, azért a fiúkéről, mert a jelen kutatások eddig csak a fiúkra vonatkozó adatokat ölelték fel. A 9 éves kort pedig azért veszem kiinduló pontnak (s nem a 8 évet), mert a 9 évvel a fejlődésnek új korszaka kezdődik. Habár a 9—18 éves korban még évenként változik a gyermeki elme működések jellege, az átalakulások nagyobb fázisai mégis két évenként mutatkoznak. Szó lesz tehát:

- I. a 9—10,
- II. a 11—12,
- III. a 13—14,
- IV. a 15—16,
- V. a 17—18 éves gyermek lélektanáról.

I. A 9—10 éves kor. Miként ismeretes, a gyermek 9 éves korában lép a *realismus* korszakába, amikor cselekvései elé gyakorlati célokat tűz. Ezeknek a cselekvéseknek ebben a korban két célja van. Az egyik a *tapasztalatszerzés*. A gyermek azt a külvilágot, amelyre hatni akar, a maga reális valóságában meg akarja ismerni. A gyermek a körülötte lefolyó természeti történéseknek a legapróbb részleteit is megfigyeli, hogy tapasztalatait röktön vagy alkalomadtán felhasználja cselekvései számára. Tehát a külső tevékenység mellett a nagyfokú *receptivitás* jellemzi a 9—10 éves gyermeket.

A másik gyakorlati célja a 9—10 éves gyermek tevékenységének: a *közvetlen hatás létrehozása*. A gyermek e korban megkezd s következetesen végzi a természet meghódításának nagy küzdelmét. Ebben a küzdelmes munkában a 9—10 éves gyermek közvetlen célokat tűz maga elé s közvetlen eredményekre törekszik s e szerint, t. i. az eredmények s hatások szerint itéli meg mind a maga, mind a mások cselekedeteit. Magával a cselekedettel, munkával, küzdelemmel, amely a célhoz vezet, nem sokat törődik. Ez természetes jelenség, mert a kifejtett munkának, erőfeszítésnek s a benső mozgató erőknek megérzéséhez önszemlélet szükséges, a 9—10 éves gyermek pedig már levetette az 5—6 éves gyermek csillogó szubjektivitását, de távol van még tőle a későbbi kor önszemlélődése. Ez a felfogás visszatükröződik a 9—10 éves gyermekeknek az első kérdésre (Mi tetszett legjobban a háború eseményeiből?) adott feleleteiből. Míg a magasabb életkorokban a harc s annak motívumai

kötötték meg a gyermekek érdeklődését, addig a 9—10 éves gyermekek közül 92%-nak a győzelem tetszik. Neki a harc csak akkor ér valamit, ha győzünk.

Sajátságos, hogy a 9—10 éves gyermek, míg a természettel való küzdelmében egészen realiztikus alapra helyezkedik, addig a *társadalomról* való felfogásában a *képzeletével* vezetteti magát, ami különben természetes dolog. Míg a természet a gyermekre nézve kézzelfogható valami, addig a társadalom a maga szövevényeivel elvont fogalom. A gyermek a nagy társadalom életének felfogásához és megítéléséhez csak a képzeletével férközhetik. Ez a képzelet, természetesen, naiv, mert ezt nem a társadalomról szerzett közvetlen tapasztalata, hanem a hasonló korú gyermekek társaságaiban lüktető élet külső sajátságai, belső mozzanatai vezérlik. A maga szociális érzéseivel ruházza fel a nagy társadalmat. Minthogy pedig a gyermek a harcot egyrészt úgy fogja fel, mint *személyek* közvetlen viaskodását, másrészt mint a pusztá *fizikai erők* küzdelmét, ebből a kettős szempontból itéli meg a háborút is és mérlegeli a maga részvételét a harcban. Ők a nemzetek küzdelmét személyekre vonatkoztatják, *megszemélyesítik*, szimbolizálják; továbbá az ő harcuknak csak egy törvénye van még: *az erősebb győz*. Az erkölcsi erők még egyáltalán nem vagy csak elrejtve szerepelnek a 9—10 éves gyermekek harcaiban. A 9—10 éves gyermekek erre a kérdésre: Mit szeretnétek leginkább tenni a háborúban? — nagyobb-részt azt felelik; Petárt, Sándort, Gyorgyét, az Atyuskát megverni, felakasztani, agyonlőni vagy bármiképp megölni s meg vannak győződve, ha sikerülne a királyokat elpusztítaniok, megnyernök a csatát, amiként ők is vesztenek, ha vezérüket megtalálják verni.

2. *A 11—12 éves kor.* A 9—10 években megindult erők a 11—12 években tovább fejlődnek: egyrészt meggyarapodnak, másrészt irányukban módosulnak. A külvilágra hatni akarás mind világosabban *alkotásvágygá* alakul át. A gyermek az ő tapasztalatait s vágyait konkrét alkotásokba akarja önteni. A 11—12 év a *gyakorlatiasság, a konkrét alkotások* kora.

A fejlődés továbbá abban áll, hogy a gyermek *tevékenysége* nyer intenzitásában, mondhatjuk, ekkor éri el virágzásának tetőfokát. A gyermekben minden egyes lelki tartalom expanzív erővé alakul át. Minden érzését, gondolatát külső tette akarja átváltani. Minden gondolata valamiféle hatni akarás. Hatni akar beszédjével, írásával, rajzával. Tettét nem indokolja, azt fölöslegesnek tartja. Nála a gondolat és tett azonos. Ezt a mohó tettvágyat a háború izgalmi még

fokozták. A játékokból gyűjtött adataink élénken illusztrálják a 11—12 éves gyermekeknek élénken, sokszor vad heveséggel végbemenő játékait.

Egy 12 éves gyermek erre a kérdésre: Hogyan szoktatok háborusdit játszani? — röviden így felel: „Mérgeesen!“ Egy másik 12 éves ennyit mond: „Fakarddal üssük egymást és kövekkel hajigáljuk egymást.“ Egy 12 éves leírása: „Igen, szoktunk játszani. Egy veder vízzel, csomó kővel és bottal fölfegyverkezve védjük a várat. Az ablakok repülnek, sírnak az ostromló fiúk.“ Továbbá: „Két pártra oszolunk. Egyik a szerb, másik a magyar és ekkor egymásra rohanunk. Persze mindig a magyar győz, ha még gyengébbek is a magyarok.“ 11 éves gyermek játéka: „Szoktam játszani, a következőképen. Vannak sáncaink, az egyik fél ezek mögött van, fegyvereik: fakard, fadárda és bombának vizes homokgombóc. Van egy trombitás, ennek a jelére a két csapat egymásnak rohan. Ha a támadó csapat a másikat kiveri a sáncokból, az a győztes. Sajnos azonban, hogy az ütközet helyén egy-két kitört fog nem éppen ritka.“ Egy másik 11 éves leírása: „Két csapatra oszlunk. Letáborozunk. Sorakozunk. Aztán mind neki.“ Egy 11 éves gyermek panaszkodik: „Ő szokna játszani, de nem akar senki muszka lenni.“

A 11—12 éves korú gyermekekben már erősen működik a *szociális szervezkedés* ösztöne. Társadalmi szervezkedésük gyakran állandó jelleget ölt. A 11—12 éves gyermekek már állandósult játékcsapatokba szervezkednek. A szervezett játékcsoportok egyik figyelemre méltó sajátága a *földterülethez kötöttség*. Minden játékcsoport íátszó teret igyekszik elfoglalni. Ezt jogos tulajdonának tartja. Minden egyéb csapatot, amely más területen működik, ellenségének tart s az ellen megvédi a maga területét s valóságos háborúk folynak. Egy 12 éves gyermek panaszkodik, nem játszhatnak, mert a játék-helyüket elöntötte a víz. Egy másik csapat pedig hónapokon át rendezett be magának egy búvó helyet vár gyanánt. Más csapat kikémlelte ezt a várat s heves csaták folytak annak birtokáért.

A 11—12 éves gyermekek társadalmi szervezkedésének ideálja a felnőtt ember társadalma. Azonban érzik, hogy ez a társadalom még nem veszi be őket. Viszont ők is idegenkednek attól, hogy a felnőttek társadalma az ő dolgaikba beleavatkozzék. Innen van az ezen korú gyermekeknél tapasztalható nagy *elzárkozás*, a *titkos társaságok szervezésére irányuló hajlam*, az *önállóságra törekvés* s *ellenzékieskedés*. E titkos társaságoknak megvan a magok külön

erkölcstana, amelyet a felnőttek többnyire elítélnek, amelyhez azonban ők igen ragaszkodnak. Ennek az erkölcstannak jellemző vonása a *tekintély* és az *erő* tisztelete. A tekintély náluk a vezető és összetartó erő. Az erősebbnek pedig föltétlenül megvan az a joga, hogy a gyengébbet legyőzze. Ez az erő erkölcstana. Ebből magyarázható, hogy a háborúban is nekik azon erények imponálnak, amelyek közvetlenül származnak a fizikai erőből, a *vitészség*, a *bátorság*, a *vakmerőség*, a *magyar baka szuronyrohama*, „a vörös ördögök“ *harca*. Az ő nemzeti önérzetüket is leginkább ezen erények jelentkezése táplálja. Egy 11 éves gyermek így kiált fel: „A világ legvitézesebb katonái a magyarok.“ Egy 12 éves fiúnak a lelkét is leginkább az ragadta meg, hogy „katonáink csodás hősiességgel viselkednek.“

3. A 13—14 éves kor. Az átmeneti korszak bélyegét hordja magán. A gyermek öntudatát e korban még mindig a cselekvés vágyának kielégítése, a külső tettekre való törekvés uralja. De a tettek veszítenek hevességükből s motivumaik is módosulnak. Több a cselekedetekben az *értelmi* s. az *erkölcsi* elem. Ezen korszakot éppen azért, mert benne az erkölcsi erők mind nagyobb tért foglalnak, az *erkölcsi öntudatra ébredés kezdő korszakának* mondhatjuk.

A 13—14 éves korban ugyanis a gyermek cselekedeteit és ítéleteit a szimpátiák s antipátiák kezdik uralni, de ezek mellett s ezek rovására érvényesülnek egyéb erkölcsi motívumok is, melyeknek:

a családi érzés,

a hazaszeretet,

az altruismus,

a nagy társadalommal való közösség érzése.

Tehát megnyilatkoznak már itt-ott a gyermekben a magasabb rendű erkölcsi érzelmek is. Ez érzelmek az előbbi (9—12 éves) életkorból örökölt szimpátiákkal s antipátiákkal s az önzéssel erős harcot vívnak. A gyermek azonban még híjján van az erkölcsi tapasztalatoknak s elvont elméműködéseinek fejletlensége miatt nem képes a vezető eszmei motívumokat megtalálni. Ezért az egymás mellé sorakozó motívumok között dönteni nem tud vagy döntése pusztán az erősebb érzelem hatása alatt megy végbe. Az erkölcsi motívumok meggyarapodása s az ítéletek bizonytalanságai meglátzanak a 13—14 éves gyermekek feleletein.

Erre a kérdésre, szeretitek-e a háborút, egy 13 éves gyermek így felel: „Nem, mert rengeteg ember pusztul el. Igen, mert ellenségeinket tönkre tesszük.“ Egy 14 éves gyermek felelete: „Az egész dolog nem helyes, mert sok millió embert áldoznak fel. Külömben

nem vagyunk az okai.“ Egy másik 14 éves gyermek felelete: „Jó, hogy van háború, mert a haza gyűlöletes ellenségeit letiporjuk. Nem jó azért, mert sok jó hazafi vére folyik.“ Egy 13 éves gyermeké: „Nagyon sok ártatlan vér folyik a harctéren, sok ártatlan gyermek elveszíti apját.“ (Altruizmus) Egy másik 13 éves: „Sok jó hazafi esik ott el és sok ember veszti munkaképességét.“ (Társadalmi közösség érzése.)

Az erkölcsi ítéletek bizonytalanságát elősegíti a gyermek értelmének sajátságos alakulása e korban. A gyermek elméje főleg *analitikus* irányban fejlődik, egyébként megtartja konkrét irányzatát, tehát az értelmi színvonalban lényeges változás nem tapasztalható. Ezen elmeműködéseknél fogva újra fellendül a 9—10 éves kort jellemző receptivitás, újra érdeklődik minden új iránt. Ezen elemző irányt mutatja a stílus is, amely a 11—12 éves kor rövid mondatú pragmatizmusa mellett kedveli a körülményes leírásokat, az okok, következmények, nézetek, vágyak részletező kifejtését. Ezek az elemző elmeműködések néha-néha gátolják a gyermek nagyfokú aktivitását. Egy szemponttal szemben fölmerül egy másik s harmadik s a gyermek a főmotívumot nem lévén képes megtalálni, a tett végrehajtása elmarad. Ebből magyarázható az is, hogy az erőkbe s tekintélyekbe vetett hite néha-néha megrendül s a bizalom helyét fölváltja a kételkedés. Erre a kérdésre, hogyan végződik a háború, így felel egy 14 éves gyermek: „Aggódok, hogy édes hazám elvész.“

4. *A 15—16 évesek.* A 15—16 éves kor élesen különül el a megelőző korszaktól. A gyermek a pubertás hatása alatt a nagy aktivitásból az ellenkező végletbe csap át. A fékezhetetlen aktivitás, a szertelenkedő tetterő idejét csendes, méla korszak váltja fel. A 15—16 éves ifjú idegenkedik nagyfokú erő kifejtésektől, tettek végrehajtásától, sőt másokban sem szereti az erőhatásokat, a tulzott mozgalmasságot. „Nem szeretem a háborút, mondja egy 15 éves ifjú, mert teljesen fölforgatja a világ rendjét.“ Minél nagyobb a tett s minél nagyobb annak külső hatása, annál kevésbé tűri azt el a pubertás izgalmi következtében elgyengült, elfinomult idegzet.

„Nem szeretem a háborút, mondja egy másik 15 éves ifjú, mert a háborúban sok vér ömlik, pedig a vérre gondolni sem szeretek.“ Vagy egy másik: „A háborút nem szeretem, mert izgalommal jár.“ Vagy: „Rossz nézni a kétségbe esett arcokat, amiket a háború okoz.“ Jellemző feleletet adott egy 16 éves ifjú erre a kérdésre: mit szeretne leginkább tenni a háborúban? „Szeretnék barlangban lakni, a világtól elzárva semmiről sem tudni. Az én

lelkem a nélkül is gyenge, a folytonos vérontás még szomorúbbá teszi azt.“

A mennyire csökken azonban a 15—16 éves ifjú külső cselekvésre való hajlandósága, *épp annyira fejlődik a belső élete*. Ennek pedig a megfinomult idegzetten kívül okai:

- a sexualis érzések erősödése,
- a társadalmi élet hatása,
- az abstraktív elmeműködések kifejlődése.

A nemi élet közeledésének érzése gyakori hullámszásban tartja az ifjú érzelmvilágát, amelyek zaklatják s fárasztják az ifjú idegzetét, vágyakkal terhelik.

A társadalommal szemben a 15—16 éves ifjú egész másként érez, mint a 10—14 éves gyermek. Immár érzi a nagy társadalom közvetlen közelségét és ez az érintkezés az erkölcsi érzések s gondolatok egész raját kelti életre az ifjúban. A régi bálványok lehullanak, de érzi az ifjú, hogy az ujak általánosabbak s fenköltebbek a régiéknél. Azonban az ifjú érzi azt is, hogy ha bármily közelről is sugárik reá a társadalmi eszmék és mozgalmak heve, mégsem tud azokban tevékenyen részt venni. Ez a visszás helyzet befelé irányítja az ifjú lelki életét, a felmerülő lelki válságok s önszemlölődések hatása alatt új erkölcsi distinkciók származnak lelkében, kedélyélete gazdagúl, mélyül, finomodik, nemesedik. Ekként válik a befelé irányuló intuición a 15—16 éves ifjú egyik jellemző vonásává.

Ezt az önszemlölő irányt támogatja még *az értelmi működések* átalakulása is. A 15—16 éves ifjú figyelmét már nem ragadják meg úgy a külvilági élet apró mozzanatait, mint a 13—14 éves gyermekét. Ő már keresi a konkrétban is az általánost. Az ifjúban kifejlődnek az abstraktív elmeműködések. Az ifjú az abstractiókat nemcsak megérti, hanem szereti is, ezekben gyakorolja magát. A reflexív élet kihat erkölcsi világának átalakulására. Az elvontságok szeretete fogékonyá teszi őt az erkölcsiség eszmei tartalmának keresésére s arra készíti az ifjút, hogy ezentúl a tetteknek ne a külső megjelenését s hatását lássa meg, hanem keresse azoknak rúgóit.

Ez a reflexív irányzat a mi adatgyűjtésünkben olyképp tükröződik vissza, hogy míg a 10—14 éves gyermekeknek tetszését a harcok hatása, a győzelmek nyerik meg, addig a 15—16 éves ifjú érdeklődését már majdnem kizárólag a harc, illetőleg ennek erkölcsi rúgóit, a vitészség, hősiesség, hazaszeretet, szabadságszeretet, igazságszeretet, a bűn megbüntetése kötik le. A 15—16 éves ifjú lelke már az erkölcsi eszmék magas régióiban szállong.

Egy 16 éves ifjú ezt a háborút így határozza meg: „A tömeg és zsarnokság ellen küzd az igazság, ész és a hazaszeretet.“ Egy másik: „Az igazság harca a sötétséggel, a szabadságé a despotizmussal.“ Szintén 16 éves: „A háború egyrészt szükséges, mert tisztító tűz, amely végig seper az egész világon, amely után új korszaka nyílik a haladásnak, művelődésnek, serkenti a tudósokat, feltalálókat. Viszont ha tekintjük a nagy fájdalmat, amit szeretteink elvesztése miatt érzünk; ha látjuk, hogy a tudomány és műveltség hány zászlóvivője esik el, úgy kívánjuk lelkünkéből, vajha sohase tombolna végig a világban háború.“

Ezekből a példákban látjuk, hogy a 15—16 éves ifjú lelke a csökkent aktivitás mellett is szép vonásokat mutat. Tévedés volna azonban azt gondolni, hogy a 15—16 éves ifjú lelkéből hiányzik az *erőkifejtés*. Igen is, ezen korban is fejt ki az ifjú erőt, ez azonban befelé irányul, az ő életre kell eszméinek szeretetében, dédelgetésében, ápolásában nyilvánul. Ezen eszméket énje lényegének tekinti, amiktől megválni lehetetlen, de értük az életet feláldozni lehet, sőt kötelesség. Ez az a rokonszenves vonása a 15—16 éves ifjúnak, amit *rajongásnak* nevezünk, ami az ifjút élete további folyamán s míg lelke ifjúsága tart, elkíséri. Az ifjú lelkében már megtaláljuk az erkölcsi szempontok egymás fölé helyezését. Azt az eszmét, amelyért rajong, minden egyéb fölé helyezi. Gyűjteményünkben szép példáit látjuk a rajongásoknak.

Egy 16 éves ifjú mondja: „Katona szeretnék lenni, mert a hazáért meghalni szép és dicső dolog“.

Másik 16 éves: „A békénél és háborúnál is fontosabb a hazája. A béke és háború csak eszközök a magas célra“.

Egy 15 éves dicsőíti azokat a családapákat, akik szívesen mentek a háborúba. Hazánkat még a családunknál is jobban kell szeretnünk.

Egy 16 éves: „Hazám iránti szeretetemet akár a vérem hullásával is megpecsételtem“.

Egy 16 éves: „Szeretném a hazát védeni. Ha a haza elvész, vége a mindenségnek“.

5. *A 17—18 éves kor.* A 17—18 éves kornak nem könnyű az általános típusát megállapítani. Hogy miként viselkedik a 17—18 éves ifjú valamely helyzettel szemben, lényegesen függ az ifjú egyéniségétől. Nem lehet ugyan a 17—18 éves korban szó megállapított egyénekről, de kétségtelen az is, hogy ebben a korban

az ifjú egyénisége mind erősebben bontakozik ki s a hasonló helyzetekben hasonlókép érvényesül.

Általában azt lehet mondani, hogy a 15—16 évek elmélyedő, reflexiv korszakát egy újabb *tette kész* korszak váltja fel. Ez a változás összefügg a fizikai erők kifejlődésével „A 16 éves ifjú csontjai megsúlyosodnak, izmai megvastagodnak, mellkasa, tüdeje is hatalmasan fejlődik s a többi szervvel lépést tart a szív és gyomor megnövekedése s a 17 éves korban megjelenik előttünk az ifjú, aki domború mellével, biztos, határozott mozgásával s föllépésével immár sokkal közelebb áll a férfúhoz, mint a gyermekhez“. (A Gyermeknevelés Kis Kátéja).

Az erő érzése meghozza az ifjú bizalmát önmagához és kifejleszti tetteiben az elhatározottságot. Az erő érzése ellenállhatatlanul hajtja s nagy tettekre készíti. Megfontolás után célt tűz ki a maga akarata számára, aminek követésétől nem rettentik vissza a nehézségek, az esetleges veszélyek sem.

Az aktivitásnak egy új korszaka következik a 17—18 éves korban, amely azonban szebb, lelkesebb és gyakorlatibb is a 11—12 éves kor külső tevékenységénél. A magas színvonalat az aktivitásnak megadja az erkölcsi eszmék birtoka és szeretete; a gyakorlatiasságot pedig különösen a 18 éves kornak megfontoltsága, sokszor szinte affektált józansága. Amint a megvizsgált feleletekből kitűnik, a 17—18 éves kor erkölcsi világfelfogása nem mutat lényeges haladást a reflexiv és érzelmes 15—16 évekhez képest, az erkölcsi felfogás a megelőző korról meglehetősen egy eszme közben mozog, de az eszmék világosabbakká, tisztultabbakká s különösen határozottabbakká válnak. S ezt az átalakulást a gyakorlatiasabb gondolkodás s a tetterő hatásának tulajdoníthatjuk. A 17—18 éves korban az erkölcsi eszmék nem csupán az érzelmek mély fővényéhez, hanem a tetterő szikláihoz vannak láncolva.

Az eszmékért való lángolást tehát megtaláljuk a 17—18 éves korban is, miként a 15—16 években, de átalakult formában. A 15—16 évek szabadon csapongó rajongása helyett találjuk a léleknek oly hevületét, amely az egyéniségek szerint igen különböző irányú lehet, de a felvett irányok és célok határozottságát mindinkább felfedezhetjük. Egyszóval a 17—18 éves korban az eszmékért való elméleti rajongást felváltja a *lelkes cselekedetek*, a *tettekben nyilvánuló entuziazmus* kora. Ez a kor tehát már fel van ruházva azon erőkkel, amelyek őt arra indítják, hogy eszméivel, törekvéseivel utat keressen a nagy társadalomhoz s rendszeren meg is találja az ifjú ez utat s

az ifjú a nagy társadalomnak, a nagy életnek, amely felé eddigi fejlődése folyamán is magnetikus erők vonzották, ható, alkotó tagjává kezd válni.

Ezen kor tette kész lelkesedését illusztrálják a következő idézetek:

Egy 18 éves ifjú mondja: „Tudom, hogy a halállal nézek szembe s szüleimnek is sok fájdalmat okozok, mégis katona akarok lenni, mert hazámért mindent feláldozni kötelességem“.

Egy 17 éves ifjú: „Edzenünk kell magunkat, hogy Magyarországnak erős és kitartó fiai legyenek az új korszak megalapozásához“.

Egy 17 éves ifjú nyilatkozata: „A csatatéren legalább sebesülteket akarnék kötözni, hogy némiképp megháláljam honfitársaim önfeláldozását“.

Egy 17 éves ifjú: „Katona akarnék lenni, hogy leróhatnám hazám iránti kötelességemct“.

Egy 18 éves ifjú: „Szeretném az érettségit mielőbb letenni s nagybátyám mellett a harctéren küzdeni. Elég erősnek érzem magam a harctéri fáradalmakhoz“.

Egy 17 éves ifjú nyilatkozata: „Miért lelkesüljön a buta, elnyomott muzsik, miért a pénzsóvár hideg angol, a petyhüdt francia. Mi tovább fogjuk birni, nagyobb lesz a kitartásunk, mert minket hevít a jövődönök fel-feltünő délibábja, az igazságunk biztonságot és nyugalmat adó tudata. Eleinte a túlerő nyomni fog bennünket, de aztán! Győzni fogunk!“

Egy kérdés részletes feldolgozása.

Mi az oka a háborúnak?

Miként már említettem a bevezetésben, egy gimnáziumnak (jászberényi áll. főgimnázium) és egy el. iskolának (a győri róm. kat. tanítóképző-intézet gyak. iskolájának) az összes kérdésekre tartozó összes adatait feldolgoztam. Ez szükséges volt az egybegyűlt anyag értéke és természete felől való tájékozódáshoz s a fejlődés menetének megállapítása végett.

Abból a célból azonban, hogy a levont fejlődéstani tételek bizonyítékokkal kellőképpen támogathatók s részletesen megvilágíthatók legyenek, célszerűnek látszott legalább egy tételnek szélesebb körű, több iskolára kiterjedő feldolgozása. Ebből a célból kiválasztottam a *háború okáról* szóló II. kérdést, mert ez a téma s az erre

vonatkozólag adott feleletek alkalmasoknak látszottak arra, hogy különösen az értelmi fejlődés menetére világot vessenek.

Megjegyzem, hogy ezen tétel részletes feldolgozása alá is csupán a *fiúk* feleletei kerültek. A leányok feleleteinek feldolgozását idő rövidsége miatt kénytelen voltam a megjelenendő mű vagy esetleg egy későbbi cikk számára hagyni.

Feldolgozás alá kerültek a II. kérdésre vonatkozólag :

a csépai, gyulai, szászfai (Abaujtona), győri és jászberényi el. iskolák tanulóinak feleletei : 309 felelet ;

a békési ref., a ceglédi állami, a győri róm. kat. bencés, a jászberényi áll. főgimnáziumok tanulóinak 1352 felelete ;

összesen 1661 felelet.¹⁾

A feleletek száma évfolyamok szerint :

a 8 évesek feleleinek száma volt	40,
9	105,
10	185,
11	249,
12	260,
13	213,
14	189,
15	122,
16	114,
17	100,
18	60,
19	24.

A gyermeki feleletek három jellegzetesen különböző típusba voltak csoportosíthatók :

1. *Subjektív feleletek típusa*. Ezen típusba tartoztak :

a) azok a feleletek, amelyekben a háború okát a gyermek nem az objektív tapasztalata szerint jelöli meg, hanem a *képzetele* szerint. A képzeletszerű megoldáshoz a tartalmat a gyermek a saját szociális viszonyaiból s felfogásából meríti. A gyermek a háború okát azon viszonyokból s érzelmekből magyarázza meg, amelyek közöttük is ellentéteket s küzdelmeket teremtenek. Ilyen feleletek :

¹⁾ A feldolgozott feleleteknél valamivel több a tanulók tényleges létszáma, mert néhány tanuló feleletét olvashatatlansága, értelmetlensége miatt, vagy egyéb okból (például egyezett egy másikéval) megsemmisítettem. Ellenkezőleg volt néhány eset, amikor az átmeneti vagy kettős természetű feleleteket két rovatban jegyeztem be, tehát kettőnek számítottam.

„Azért van háború, mert a királyok összeveszttek“. (11 éves, el. isk.) — „A szerbek összeveszttek a magyarokkal“. (10 éves, el. isk.) — „Egyik király szeretné a másik vagyonát“. (10 éves, el. isk.) „Az oroszok nem fértek a bőrükbe“. (9 éves, el. isk.) — „A háború azért van, mert azt parancsolták“. (8 éves, el. isk.) — „A francia, orosz és angol urak buzdították a szerb urakat, öljk meg a magyar urakat“. (12 éves, gimn.) Amint látszik, e megokolások nem egyebek, mint a gyermekek szubjektív tudattartalmának projekciói. Jellemző vonása még e feleleteknek, miként a példák mutatják, hogy gyakori bennük a *megszemélyesítés*.

b) Ide tartoznak továbbá azok a feleletek, amelyek a gyermeknek nem a saját véleményét tárják fel, hanem azok a felnőttek valamely gondolatának puszta reprodukciói. A gyermek saját egyéni tudaterejének csak annyi szerepe van ezekben a megokolásokban, hogy a felnőtt azon gondolatát választják ki és reprodukálják, amely az ő szubjektív gondolatvilágoknak leginkább felel meg. Ilyenek azon gondolatok, amelyek a háborúról, mint nagy dologról, neki a mély bölcsesség mithoszába burkolva jelennek meg, tehát a felnőttek filozofémái. Például: „Azért van most háború, mert sok volt a népesség“. (8 éves, el. isk.) — „A jó Isten úgy akarta“. (9 éves, el. isk.) — „Ráfért a népekre, mert már gonoszak voltak“. (10 éves, el. isk.) — „Az Isten rendelte“. (10 éves, el. isk.)

c) A harmadik faját alkotják a szubjektív feleleteknek azok, amelyek a gyermek *kombináló fantáziájának* szüleményei. E feleletek már tartalmazznak objektív tapasztalati elemeket, azonban a gyermek az ő objektív tudásával nem elégszik meg, hanem kiegészíti a való adatokat önkényesen, a szubjektív érzése szerint, fantáziájának játékaival. „Azért van háború, mert Petár meggyilkolta a magyar királyt“. (11 éves, gimn.) — „A szerbek felakarták robbantani a népszínházat Budapesten, egy katona észrevette és a szerbet bevitte a rendőrségre, azért van háború“. (11 éves, el. isk.) — „A szerbek a repülőgépről bombákat dobtak a trónörökösre és nejére, akkor bevitték őket a közellelő palotába és a fiai a királyhoz mentek és megkérdezték, hol van a papájuk és a mamájuk . . .“ stb. Ezen feleletekben a gyermek tudatának nincs még annyi ítélő ereje, hogy a valót meg tudná különböztetni a képzelettől.

2. A második csoportot alkotják az *objektív-konkrét típusú feleletek*. E feleletekben a gyermeknek már nem a szubjektív érzelem és gondolatvilága, hanem a reális tudása nyilvánul meg. A gyermeknek még a tévedésein is meglátszik az objektív okkeresésre

való törekvése. A megjelölt reális okoknak két jellemző vonása észlelhető: *külső természetűek* és *konkrétok*. Az ide tartozó feleleteknek két csoportja különböztethető meg.

a) Az első csoportba azok a feleletek tartoznak, amelyek nem indokolnak, nem részleteznek, hanem csupán jelzik az okot. A konkrét feleletek túlnyomó része a trónörökös pár meggyilkoltatását hozza fel a háború okául. De akadnak ritkán ilyen feleletek is: „A muszka cár el akarja foglalni Magyarországot“. (10 éves, el. isk.) — „Az oroszok el akarják venni Boszniát“. (12 éves, el. isk.) — „Atyuska megölette Ferenc Ferdinándot“. (10 éves, gimn.) — Előfordult, hogy ezeket a feleleteket *érzelmi tónusok* kísérik. Ezekről később külön lesz szó.

b) Az objektív-konkrét módon gondolkodóknak másik csoportját alkotják a *részletezők*. Az ezen altípushoz tartozó gyermekek különösen a kissé fejlettebb korban (12—14 év) gyakran nem elégsznek meg az ok puszta jelzésével, hanem azt részletezik. Ez a részletezés vagy a háborút előidéző külső esemény pontos leírásából áll vagy az esemény (a trónörökös meggyilkoltatása) okainak és következményeinek részletezéséből. Ilyenek: „Anglia alattomban levelet írt a szerbeknek, hogy a trónörököst öljék meg, hogy a háborút megkezdhessék“. (11 éves, el. isk.) — „Mikor Szerajevóban volt Ferenc Ferdinánd, az Atyuska az autójába bombát dobott“. (11 éves, gimn.) — „Mert a szerbektől megbízott Princip Gavrilo és Cabrinovics Nedjelko Szerajevóban trónörökösünket, Ferenc Ferdinándot és feleségét, Hohenberg Zsófia hercegnőt megölték és már régen meg akartuk törni a már nagyon elhatalmasodott szerbeket“. (14 éves, gimn.) — „Mert a szerbek az oroszok bujtogatására megölték a trónörökösünket Szerajevóban, mikor a nagy gyakorlat volt. Azután mikor a magyarok végső fölszólítást intéztek a szerbekhez, hogy a gyilkosságban résztvevőket szolgáltatassa ki, Szerbia megtagadta Oroszország biztatására“. (14 éves, gimn.) — „A trónörököst a szerbek meggyilkolták. A magyarok a szerbekre törtek, a szerbeknek segítségére jöttek az oroszok, franciák, angolok, a magyaroknak segítségére jöttek a németek“. (10 éves, gimn.)

3. *Elvont gondolatokkal felelő típus*. Az ezen típusba tartozó feleletek fő sajátága, hogy keresik a háború keletkezésének *belső motívumait*. Alig van eszmekör, amelyet fel nem ölelnének fejtegetéseikben. Leggyakoribbak az erkölcsi, az általános és gazdasági-politikai okok, de előfordulnak társadalmi, lélektani, filozófiai és theologiai megokolások is. A külső események ritkán szerepelnek a

megokolásokban s ez esetben is csak úgy, mint a belső okok következményei. E feleletekben az elvont gondolkodás kísérője gyanánt gyakran mutatkozik a *logikus* elrendezés: a fő és mellékrugók megkülönböztetése, a főszerpontok érvényesítése s a rendszer követése a kifejtésben.

Az elvontan gondolkodóknak két alcsoportját lehet megkülönböztetni.

a) Az egyik az *érzelmesek altipusa*. Ezeket jellemzi, hogy a háború okául *erkölcsi okokat* jelölnek meg s ítéleteiket többé-kevésbé erős hangulat kíséri: ellenszenv az ellenséggel szemben s lelkesedés a nemzeti ügyért. Előtérbe nyomuló erkölcsi érzések: az igazság érzése, a hazaszeretet, az önvédelem, a bosszú a sérelem miatt, a gonoszok megbüntetésére. Ilyenek: „Hogy a nemzetek egymásnak mutassák meg a hazaszeretetüket“. (13 éves, gimn.) — „Az igazság eldöntése végett“. (13 éves, gimn.) — „Hogy az egymásra irigy nemzetek megboszulják magukat irigyeiken. Hogy a magyar királyság jobban virágozzék“. (14 éves, gimn.) — „Mert hazánk ellen támadnak ellenségeink, hogy ősi országunkat megsemmisítsék és zsarnokság igájába szorítsák“. (15 éves, gimn.) — „Hogy a folyton áskálódó szerbet és az alattomos oroszot megbüntessük“. (15 éves, gimn.) — „Nemzetünk és hű szövetségesünk a gaz ellenséget emberségre akarják tanítani“. (15 éves, gimn.) — „Mert már nem lehetett túrni a szerbek és oroszok alávalóságát és Magyarországgal való szemtelenkedését“. (16 éves, gimn.) — „A háború oka a gyalázatos gyilkosság, amelyet az entente gyűlöletes cselszövései okoztak“. (17 éves, gimn.) — „Irigység, gyűlölség, kapzsiság“. (18 éves, gimn.)

b) *Intellektuális altípus*. Az ezen alcsoportba tartozó feleletek érzelmi emócióktól menten, tárgyilagosan, értelmi alapon állapítják meg a háború okát. Ezeket *regisztrálóknak* is lehetne nevezni, mert az okokat pusztán megállapítják anélkül, hogy azokhoz erkölcsi ítéleteket fűznének. A fölhozott okok nagyobb része politikai, közgazdasági és történelmi természetű s csak ritkán szociális, lélektani vagy filozófiai jellegű. Ilyenek: „A háború oka a szlávok terjedése, Anglia materiális kereskedelmi politikája“. (16 éves, gimn.) — „Történelmi háttere a háborúnak, hogy őseink be merték magukat fészkelni a szlávok közé, Oroszország pedig egyesíteni akarja a szlávokat“. (16 éves, gimn.) — „Németország kereskedelmi és gazdasági fejlődése“. (15 éves, gimn.) — „Ókori eredetű pánszláv mozgalom“. (17 éves, gimn.) — „A szlávok és germánok világpolitikai

törekvései". (18 éves, gimn.) — „A szerbek nagy szlávországot akartak, amely magában foglalja Boszniát, Hercegovinát, sőt Horvátországot is". (17 éves, gimn.) — „Az az ember, akinek vigyázni kell minden lépésére, minden saroknál lesekkedik rá az irigy, aki haragszik rá, mert ő nagy, ő boldogul, — az tenni igyekszik ellenségei ellen. Ép úgy a mi hazánk is. Az oroszok halált hozó ölése előbb-utóbb megölte volna, megakartta fúlasztani. S tettünk ellene. Most folyik a halálküzdelem". (16 éves, gimn.) — „Ez a háború érdekek háborúja s le kellett csapolni a felesleges anyagot". (18 éves, gimn.) — „A háború oka, hogy Isten országa még nem válósult meg itt a földön". (18 éves, gimn.) — „A háborút a létért való küzdelem szülte". (17 éves, gimn.)

Eredmények. A mellékelt I. táblázat és a grafikon (II. tábla) mutatja, hogy a megállapított három típusú feleletek mely általános és százalékszámok szerint fordulnak elő a felfelé haladó évfolyamokban.

1. *A szubjektív típus* a 8 éves gyermekeknek majdnem a felét teszi ki, a 40⁰/₀-át; ez a magas szám a 9 éveseknél egyszerre leesik 19⁰/₀-ra, annak jeléül, hogy ez évben a szubjektív képzeleti gondolkodást a reális tapasztalatokon nyugvó objektív gondolkodás váltja fel. A 9 éves koron túl már csak szorványosan fordulnak elő a szubjektív feleletek, a 10 éves korban 4³/₀, a 11-ben 7⁶/₀ s a 12-ben 3⁸/₀. A 13 korban megszűntnek vehetjük a gyermek szubjektív képzeleti felfogását a külvilági eseményekről.

2. *Az objektív-konkrét típusú* feleletek a 8 éves korban már a többséget alkotják, a feleletek 60⁰/₀-át, de tulnyomó arányra csak a 9 éves korban emelkednek, 78²/₀-ra; az objektív-konkrét gondolkodás a tetőfokát a 10 éves (89⁷/₀) és 11 éves korban (82⁰/₀) éri el; de még mindig erősen van képviselve a 13 éves korban, 77⁰/₀-kal és a 14 korban is 63⁰/₀-kal. A 14 éven túl már rohamosan csökken a konkrét típusú feleletek száma, u. m. a 15 éves korban 41⁸/₀-ra, a 16 éves korban 20¹/₀-ra, a 17 éves korban 16⁰/₀-ra s a 18 éves korban 10⁰/₀-ra csökken, majd a 19 éves korban ismét 25⁰/₀-ra emelkedik, ami figyelemre méltó fejlődéstani jelenség.

3. *Elvontan gondolkodó típus.* Elvont objektív feleletet a 8 éves korban egyetlen gyermek sem adott. Csak a 9 éves korban találjuk annak első nyomát, 2⁸/₀-ot, a 10 és 11 éves korban az előfordulásuk még mindig szorványos, 6⁰/₀-ot, illetőleg 10⁴/₀-t tesz ki. Az elvont gondolkodás csak a 12 éves korban kezd gyakoribb

jelenséggé válni, 21·5⁰/₀-kal, a 13 éves korban 23⁰/₀-kal; e szám a 14 éves korban már lényeges emelkedést mutat, 36·5⁰/₀-t tesz ki. Az elvont gondolkodás jellemzővé csak a 15 éves korban válik, 58·2⁰/₀-kal, túlnyomóan uralkodóvá pedig a 16 éves (79·9⁰/₀), a 17 éves (84⁰/₀) s a 18 éves korokban lesz (88·4⁰/₀), de a 19 éves korban 75⁰/₀-ra csökken.

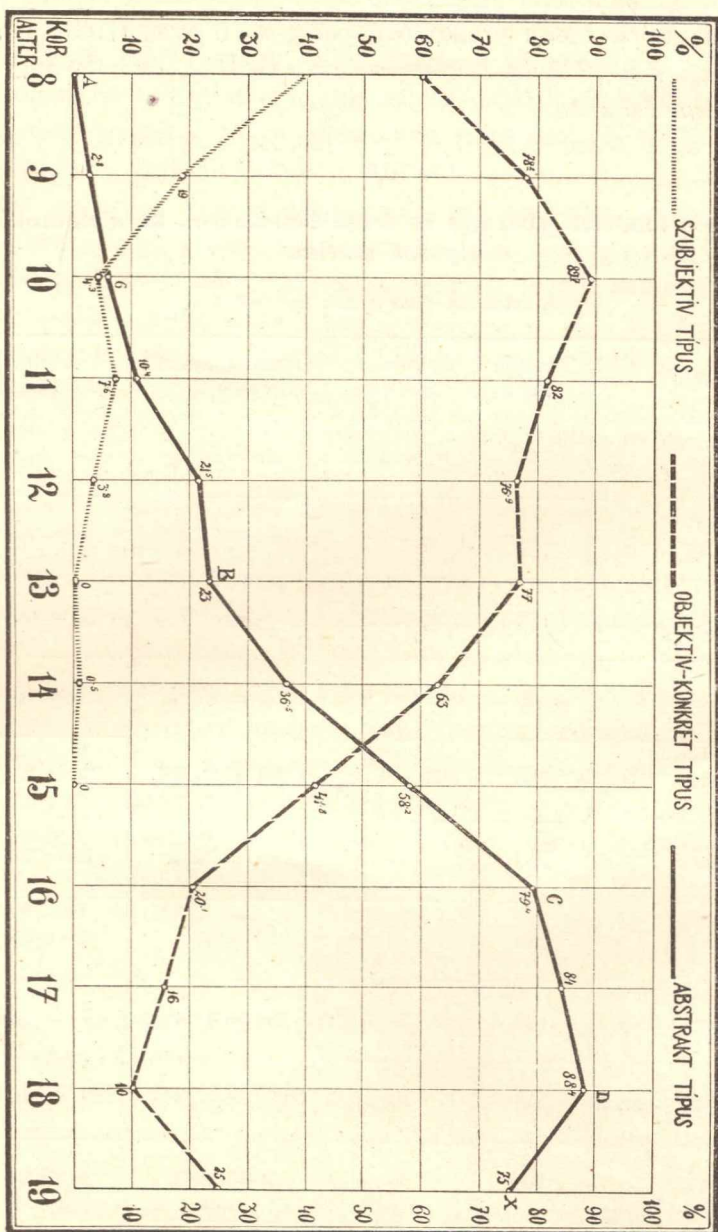
I. TÁBLA.

Kimutatás a feleletek abszolút és százalékszámáról, az életkorok és a típusok szerint.

A feleletek összes száma: 1661.

Életkor	Tanulók száma	Szubjektív feleletek	Objektív-konkrét feleletek	Abstrakt feleletek
8 évesek... ..	40	16 = 40 ⁰ / ₀	24 = 60 ⁰ / ₀	—
9 évesek... ..	105	20 = 19 ⁰ / ₀	82 = 78·2 ⁰ / ₀	3 = 2·8 ⁰ / ₀
10 évesek... ..	185	8 = 4·3 ⁰ / ₀	166 = 89·7 ⁰ / ₀	11 = 6 ⁰ / ₀
11 évesek... ..	249	19 = 7·6 ⁰ / ₀	204 = 82 ⁰ / ₀	26 = 10·4 ⁰ / ₀
12 évesek... ..	260	10 = 3·8 ⁰ / ₀	194 = 76·9 ⁰ / ₀	56 = 21·5 ⁰ / ₀
13 évesek... ..	213	—	165 = 77 ⁰ / ₀	48 = 23 ⁰ / ₀
14 évesek... ..	189	1 = 0·5 ⁰ / ₀	119 = 63 ⁰ / ₀	69 = 36·5 ⁰ / ₀
15 évesek... ..	122	—	51 = 41·8 ⁰ / ₀	71 = 58·2 ⁰ / ₀
16 évesek... ..	114	—	23 = 20·1 ⁰ / ₀	91 = 79·9 ⁰ / ₀
17 évesek... ..	100	—	16 = 16 ⁰ / ₀	84 = 84 ⁰ / ₀
18 évesek... ..	60	—	7 = 10 ⁰ / ₀	53 = 88·4 ⁰ / ₀
19 évesek... ..	24	—	6 = 25 ⁰ / ₀	18 = 75 ⁰ / ₀

II. TÁBLA.

Az érzelmi s értelmi feleletek viszonya. Szükségesnek véltem az érzelmi elemek által hangsúlyozott feleleteket külön is számba venni az összes évfolyamokra nézve. Gondoltam, hogy az érzelmi elemek föllépésének kutatása világosságot fog deríthetni az érzelmi s az értelmi jelenségek fejlődésének viszonyára s az erkölcsi fejlődésre.

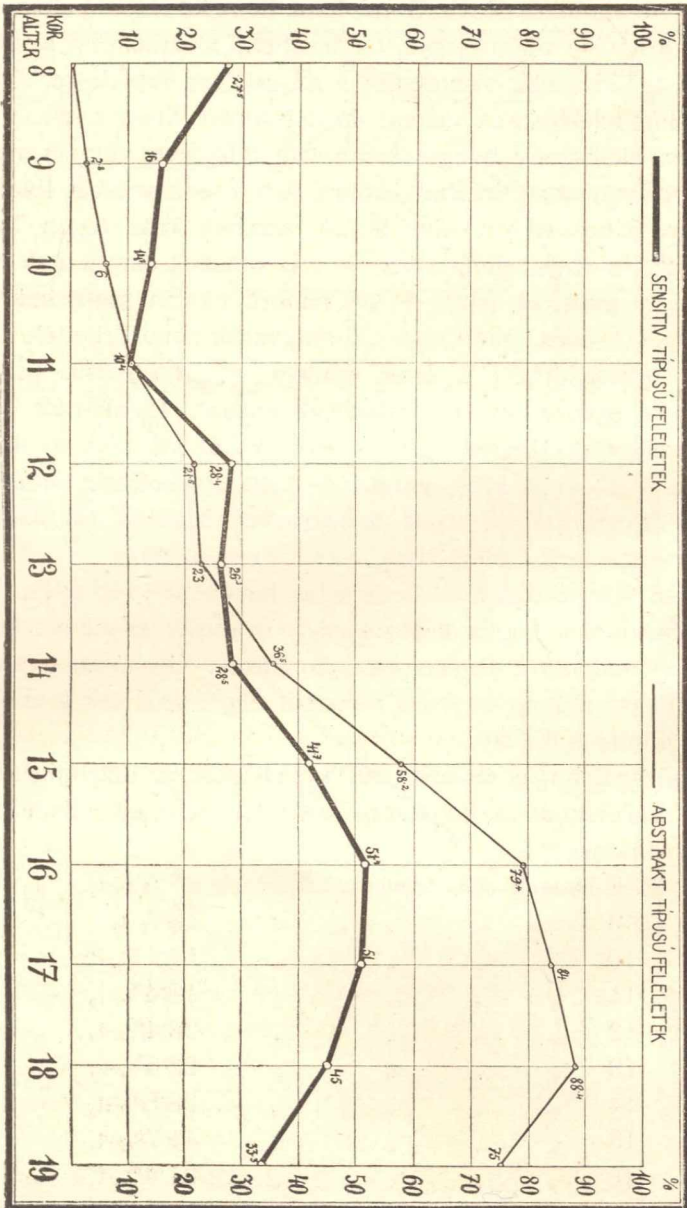
Érzelmi feleleteknek vettem azokat, amelyekben erkölcsi ítélet, rokonszenv, ellenszenv hangulatosan van kifejezve, vagy a melyekben a háború pusztán érzelmi okokra van visszavezetve. Ilyenek a 187. lapon felhozottakon kívül: „A szerbek már régen bántottak minket“. (8 éves, elemi isk.) — „Az oroszok haragudtak a magyarokra“. (9 éves, el. isk.) — „A háború oka a szerbek kegyetlenkedése“. (11 éves, gimn.) — „A magyarok nem tűrhették tovább a szerbek gaszágait“. (12 éves, gimn.) — „A gonosz, vérszopó Szerbia nem győzte várni uralkodónk halálát. El akarták tiporni Magyarországot“. (13 éves, gimn.) — „A háború oka a szerbek gaz viselkedése“. (14 éves, gimn.) — „Az oroszoknak mindig fáj a foguk Magyarországra, ezért a szerbeket izgatták föl ellenünk. A szerbek gaszágra vetemedtek“. (15 éves, gimn.) — „A szerb nemzet igen sok sérelemmel illette édes hazánkat“. (16 éves, gimn.) — „A háború oka Anglia kapzsisága, a franciák és németek gyűlölködése, a magyarok és szerbek villongása“. (16 éves, gimn.) — „A szlávoknak a magyarok és németek ellen való ősi gyűlölete“. (17 éves, gimn.) stb., stb.

Megvizsgálván az összes (1661) feleleteket, az érzelmileg hangsúlyozott feleleteknek a következő százalék számait állapíthattam meg évfolyamonként:

A 8 évesek	érz. feleletei	kitesznek	27·5 ⁰ / ₀ -t,
9	”	”	18 ⁰ / ₀ -t,
10	”	”	14·1 ⁰ / ₀ -t,
11	”	”	10·4 ⁰ / ₀ -t,
12	”	”	28·4 ⁰ / ₀ -t,
13	”	”	26·3 ⁰ / ₀ -t,
14	”	”	28·5 ⁰ / ₀ -t,
15	”	”	41·7 ⁰ / ₀ -t,
16	”	”	51·4 ⁰ / ₀ -t,
17	”	”	51 ⁰ / ₀ -t,
18	”	”	45 ⁰ / ₀ -t,
19	”	”	33·3 ⁰ / ₀ -t.

Az érzelmi feleleteknek fejlődéstani eloszlását szemléletesen tünteti fel a második grafikon (3. táblázat).

III. TÁBLA.

Kitűnik e táblázat szemléletéből, hogy az érzelmes feleletek százalékszámát a 14 éves korig mélyen alatta van az értelmi feleletek számának, csak a 15 éves korban nyomulnak előre az érzelmileg hangsúlyozott értelmi műveletek. A 8 éves kor magas százalékszámát onnan ered, hogy ezen időszak még a szubjektív korba esik, annak befejezője.

Ha összegezzük a 9—14 évesek érzelmi feleleteit s kiszámítjuk a középértéket, akkor az ő középértékük gyanánt $20\cdot9\%$ -t s a 15—18 évesekre nézve $47\cdot3\%$ -t kapunk. Ez a két szám egyik nevezetes jellegzője a két időszak közti különbségnek.

A 9—14 éves kor között egy süllyedő hullámot találunk, amelynek legmélyebb pontjai a 10—11 évekre esnek, annak bizonyosságául, hogy ezen években a legritkábban kevernek a gyermekek feleleteikbe érzelmi elemeket. A 15—18 éves korra esik a másik hullám, amely az előbbivel ellentétben emelkedő jellegű s a hullám teteje a 6—17 éves korra esik, annak bizonyosságául, hogy leginkább a 16—17 éves korban hajlandó a gyermek arra, hogy gondolatait érzelmi tónusokkal ruházza fel.

Világosabbá válik az érzelmi s értelmi feleletek fejlődéstani viszonya, ha az érzelmi feleletek görbét összehasonlítjuk a 2. táblázatban között objektív-konkrét feleletek s az általános feleletek görbéivel. Ez összehasonlításból az látszik, hogy az érzelmi feleletek görbéje ellentétesen halad az objektív-konkrét feleletek görbéjével, de meglehetősen parhuzamosan vonul az elvont feleletek görbéjével.

Mind e jelenségek fontos fejlődéstani törvényekre mutatnak. (Lásd később!)

Összefoglalás. Ezek a feldolgozott adatok alkalmasak arra, hogy azok alapján a lelki fejlődés néhány általános jelenségére utaljunk.

1. Az értelmi fejlődés szempontjából a 7—8 éves kor átmeneti jellegű, amelynek erős szubjektivitása mellett már a reális konkrét gondolkodás is érvényesül.

2. A tiszta külső tapasztalatokon felépülő s konkrét módon gondolkodó reális korszak átlag a 9 éves korban kezdődik ugyan, de ez évben a gyermek szellemi élete még sok szubjektív elemet tartalmaz. A tiszta empirizmus csak a 10 éves korban bontakozik ki teljesen s még a 11 éves korban is megtartja tiszta jellegét. A 12—13 éves korban fölmerülő reflexív elemek még mindig nem gyöngítik meg az empirikus gondolkodás erejét, csak mélyítik annak tartalmát. Csak a 14 éves korban, a kezdődő pubertász évében,

kezd rohamosan veszíteni erejéből a külső tapasztalatra törekvő, konkrét gondolkodás, a nélkül, hogy uralkodó jellegét elveszítené.

Megjegyzendő, hogy a 13—14 éves korban az értelmi fejlődés fő jellemvonása nem abban áll, hogy az általánosító gondolkodás megkezdí a felszínre törekvését, hanem, hogy az elme a gondolatokat aprólékosan elemzi, részletezi, amint arra a 186. lapon rámutattam. Az elme ezen elemző műveleteinek kifejlődése képezi a 9—12 éves kor empyrismusának természetes folytatását. Az általánosító elmeműveletek pedig előkészítói a következő korszaknak.

Hogy az empyricus gondolkodás korában az elme elemző tevékenysége folytonos fejlődést mutat s hogy különösen a 13—14 éves korban meglehetősen intenzitást ér el, — kitűnik a részletező típus fejlődési adataiból.

Azt találtam, hogy a 9 éveseknek csak 1⁰/₀-a részletező, a 10 éveseknek 5·1⁰/₀-a, a 11 éveseknek 13·3⁰/₀-a, a 12 éveseknek 24⁰/₀-a, a 13 éveseknek 34⁰/₀-a, a 14 éveseknek 42·7⁰/₀-a.

3. Az elmeműködéseknek azon irányváltozása, amely a pubertász következtében jön létre, az esetek legnagyobb részében a 14 és 15 év közé esik. A gyermekben az empyrismus helyett a reflexiók s a konkrét gondolkodás helyett az általánosító elmeműveletek válnak uralkodókká s ez az átalakulás oly rohamos, hogy 2 év alatt teljesen végbemegy, úgy, hogy a 16 éves korban már eléri virágzását. Az általános elmeműveletek azonban az ifjúra nézve igen gyakran nem az eszmei tartalmat, hanem a sablont, a konkrét elmeműveletektől való idegenkedést jelentik. A pubertással járó ezen értelmi átalakulásról világos képet nyújt a háború okáról adott feleletek statisztikája. Ha ezen feleletek három értelmi típusáról (szubjektív, konkrét-objektív, elvont) szóló adatok közép értékét kiszámítjuk egyrészt a 9—14 évekre, másrészt a 15—18 évekre vonatkozólag, úgy a következő szembeállítást kapjuk:

	Szubjektív típus	Objektív-konkr. típus	Reflexív típus
9—14 éveseknél	4·8 ⁰ / ₀	77·2 ⁰ / ₀	18 ⁰ / ₀
15—18 éveseknél	—	25 ⁰ / ₀	75 ⁰ / ₀

Tehát a konkrét és az elvont elmeműködések a gyermek és a serdült korban a számtani középértékeknek megközelítőleg a fordítottját mutatják.

4. Azon törvény, hogy a lelki fejlődések menete hullámos vonalat mutat, nemcsak az alsóbb gyermeki életkorokra, hanem a magasabb fokokra is érvényes. Egy bizonyos elmeirányzat föllép, fejlődése fölfelé haladó irányt mutat, bizonyos idő múlva eléri fejlődé-

sének tetőfokát, hogy idővel alacsony színvonalra süllyedjen le. A fejlődés hullámvonalára vonatkozó tételt tehát így is mondhatjuk: *az elméleti működések fejlődése szélsőségek felé mozgó irányt követ.*

Világosan mutatják a fejlődés ezen törvényét a háborús feleletek értelmi típusainak görbéi. A konkrét-objektív elmeműveletek a 8 éves kor 60%-tól rohamosan emelkednek számban és erőteljeségben, úgy hogy a 10 éves korban már elérik a csúcspontot. Az elmeműködések ezen empyricus iránya uralkodó marad a 13 éves korig. Innentől fogva rohamosan hanyatlik s a serdült korban úgyszólván megsemmisül, hogy a serdülés teljes befejezése után (a 19 évtől kezdve) újra erőre kapjon.

Az absztrakt elmeműködések fejlődése szintén hullámvonalat alkot. Görbéje tipikusan mutatja valamely lelki képesség természetes fejlődésének fázisait. Lefolyásában négy szakaszt különböztetünk meg:

a) *Az előkészítő periódust*, a fejlődést feltüntető görbén A—B (2. táblázat), amely alatt az elvont elmeműveletek szorványos, csak bizonyos provokált esetekben fordulnak elő önállóan, egyébként csak a konkrét elmeműveletekkel kapcsolatosan, azok részei gyanánt mutatkoznak. Ezen időszakban az általánosító elmeműveletek lassan fejlődnek. Ez tart a 9—13 éves korig.

b) *A rohamos fejlődés szakasa*: B—C, amely alatt az általánosító elmeműveletek a konkrétok fölött tulnyomóan erőre kapnak. Ezt tart a 13—16 évig.

c) *A virágzás időszaka*: C—D, amikor az ifjú az általános szölamokat s fejtegetés módokat különös előszeretettel, sokszor a világosság rovására is, használja. Előadás módja gyakran pathetikus, szereti a nagy szavakat. Ez a periódus tart a 16—18 évig.

d) *A hanyatlás időszaka*: D—x, amely a 19 éves korban kezdődik meg. Ekkor a gondolkodásmód ismét reálisabbá, konkréttebbé s elemzőbbé kezd válni.

5. Egyrészt abból az ellentétes viszonyból, amely az érzelmes feleletek s a konkrét-objektív tartalmú feleletek között van, másrészt azon párhuzamosságból, amely az érzelmes feleletek és az elvont feleletek görbéje között fennáll, vonhatók le a következő fejlődéstani tételek (lásd a 3. táblát):

a) A 9—14 éves gyermekkorban a gyermek elmeműveleteit sokkal inkább a külső tapasztalatok vagy az emlékezet konkrét tényei indítják meg s irányítják, mint a kedélyhangulatok. Általában mondhatjuk, hogy az empyrismus nem kedvez a kedélyállapotok

kifejlődésének s megszilárdulásának; a kedélymozgalmak csak a 13—14 éves korban kezdenek intenzívebbekké válni.

b) Az elvont elmeműveletek s a kedélyfolyamatok kialakulása, bensősége és tartalmassága között szoros viszony, kölcsönös hatás van. Az elmélkedő gondolatműveleteket többnyire hangulatok indítják meg s irányítják. Viszont az érzelemfolyamatokat ezek a befelé irányuló elmeműveletek teszik mélyebbekké, tartalmasabbakká s állandókká, egyszóval ezek fejlesztik ki az érzelemfolyamatokat igazi kedélyállapotokká. E szoros viszonyból fogva az érzelmes állapotok ugyanakkor érik el virágzásukat a serdült korban, mint az elme általánosító irányzata, vagyis a 16 év körül. Tehát míg az első szubjektív fejlődési szakot (3—8 éves kor) a képzeleti elme-tevékenység hozza létre, addig a másodikat (15—18 éves kor) a reflexív elmeműködések.

A háború hatása.

Eddig oly szempontból tárgyaltuk a gyermekek megnyilatkozásait, hogy belőlük megállapítsuk a gyermeki elme jellemző vonásait a felfelé haladó életkorok szerint. Minthogy azonban az adatgyűjtésnek célja az is volt, hogy „vizsgáljuk a háború hatását a gyermek lelkére“, illő, hogy pár sorban erről is megemlékezzünk, annyival inkább, mert, miként előadásom bevezető részében kiemeltem, a hatások megállapítása fontos éppen a háború pedagógiája szempontjából. Mivel a hatások teljes és részletet összeállítása messze meghaladná e folyóirat keretét, azért most csak arra szorítokozom, hogy némi módosítással leközlöm itt azt a cikket, amelyet e tárgyról „Az Ujság“ című napilap 1915. évi május 16-iki számába írtam.

A háború siettette a gyermekek *értelmi fejlődését*, a mennyiben látóköriüket szélesítette, itéletüket élesítette s ezenkívül az ismeretgyarapodás bő forrásává lett, a gyermekeknek különösen a hadviselésre vonatkozó és a földrajzi ismereteit szaporította meg.

A 7—8 éves gyermekek már tudják, hol van Máramarosziget, az uzsoki szoros, a duklai hágó, Przemysl, Lemberg, Varsó, a Mazuri-tavak, Csernovic s a Szuezi-csatorna. Emlékezetből megközelítő helyességgel lerajzolják a háborúban álló összes országok térképét, Magyarországot mindig középre téve. A 11—12 éves gyermekek le tudják rajzolni emlékezetből a csatarendet, tisztában vannak összes fegyvernemekkel, ismerik a repülőgépek és léghajók, buvárhajók szervezetét s alkalmazását, a fényszórókat, a szikratávírókat.

A háború nagy mértékben fejlesztette s erősítette a gyermekek *erkölcsi felfogását*. Már a 13—14 éves gyermekekből erős altruisztikus érzelmeket vált ki. Minden iránt fogékonyság ébredt bennük, ami baj és szenvedés. Nyáron az éhező és szomjazó katonáknak ételt s italt akarnak vinni; télen minden gondolatuk „a hóban, fagyban küzdő katonáinkon“ van, akiknek meleg ruhákat akarnak adni; karácsonykor „hős katonáinknak ajándékot akarnak küldeni, ők is érezzék a szép karácsonyt, ne csak mi“. Segíteni kívánnak az özvegyeken és árvákon s meghatja őket különösen az anyák aggodalma és fájdalma.

Szociális érzésöket is átalakította kedvező irányban. Jobban és korábban érzik a szociális összetartozandóságot, mint eddig. A köznép helyzete iránt való felfogásuk is lényegesen megváltozott, rokonszenvvel s tisztelettel gondolnak a népre s testvérekül tekintik őket. Jellemző egy 15 éves ifjú felelete, akinek vagyonos apja egyik alföldi városban előkelő állást tölt be: „Megváltozott az alsóbbrendű néposztály iránti érzésem. Eddig gyűlöltem őket, most meg szeretem őket, mint testvéreimet“.

Nagy mértékben fejlesztette a gyermekekben s különösen a 15—18 éves ifjakban a kötelességtudást, a vallásosságot s általában az erkölcsi eszmék és érzések mindenható erejébe vetett hitet és bizodalmat. De leginkább biznak az igazság erejében, amely szerintők csodás erőt kölcsönöz küzdő katonáinknak s melyet minden ellenséget megtörő talizmánnak tartanak. Egy 16 éves ifjú írja: „Nagyobb sikerrel akarom folytatni tanulmányaimat, mert így tudom a hazámat szolgálni“. Egy 17 éves ifjú kijelenti, hogy vége a mulatozásnak és a kártyázásnak, komoly munkával kell készülnünk, mert mi, az ifjúság, alapozzuk meg a haza jövőjét. Jellemző ifjaink komoly kötelességtudására, hogy ők maguk jelölik meg kiképzésük hiányát s azt, hogy mit kellene tenni? Egy 16 éves ifjú így kiált fel: „Nevelni kell a harcraedzett ifjúságot“. Egy 15 éves diák pedig így ír: „Az kellene, hogy a gimnáziumban létesülne katonai kiképzés céljából lövészcsapat. Csodálatos, hogy éppen most ezek nincsenek meg“.

A legnagyobb átalakító hatást a *nemzeti érzés* terén tapasztaltam. A háború a gyermekekben s ifjakban oly hatalmasan lobogó hazaszeretetet váltott ki, amelynek lángjai az eget látszanak ostromolni. Ez a hazaszeretet igen mély is, motivumai áthatják a gyermekek egész valóját, lekötik minden gondolatát s irányítják játékait s napi foglalkozásaikat. A hazaszeretet a serdült ifjúságban a

nagy tettek iránt való fogékonyságot s a nagy tettekre való törekvést, a hősiességet keltette lánggra. De meggyarapította a háború a haza iránt való kötelesség érzését a mindennapi élet kisebbszerű teendőiben is. Hatalmasan megnövesztette a nemzeti öntudatot, önérzetet, a már önmegvetésig fokozott kishitűség helyébe a saját érdekeinknek meglátása, az erő érzése, az önbizalom lépett. Egy 16 éves ifjú írja: „A békénél és háborúnál is fontosabb a haza java. A béke és háború csak eszköz a magas célra“. Egy 15 éves: „Hazánkat még a családuknál is jobban kell szeretnünk“. Egy 17 éves ifjú erre a kérdésre, megváltoztatta-e érzését és gondolkodását a háború, így válaszol: „De meg ám! Szívem lángol a hazaszeretettől, folyton a hazáért küzdő és eleső hősökre gondolok“. Ugyanazon ifjú: „A magyarok szíve azt súgja, ha a félvilág van is ellenünk, győzni kell, győzni fogunk“. Ugyanaz: „Fegyvert szeretnék ragadni a haza védelmére. Mert hazánknak sok katonára van szüksége galád ellenségeink ellen és bánt, hogy itthon kell tétlenkednem, míg százazrek vérzenek el a hazáért“. Egy 17 éves: „Mi, akik eddig azt hittük, hogy a nyugati kulturától nagyon el vagyunk maradva, ma látjuk, hogy emberséges érzésben, humanizmusban sokkal előbb vagyunk azoknál, akiket azelőtt mintaképpül választottunk. Visszatért ezzel belénk az önbizalom, de már azért is bizunk önmagunkban, mert látjuk katonáink hősi és eredményes küzdelmét. A nemzetiség is eltűnt a lelkünkéből, a közös küzdelem összeforrasztotta lelkeinket azokéval, a kikkel együtt ugyanazért s ugyanazok ellen küzdünk. Nagyon jól esik, hogy a külföldiek, a kik eddig csak lekicsinyeltek minket, ma a szeretet és bámulat hangján szólnak rólunk. Ez büszkeséggel tölti el lelkünket“. Egy 17 éves: „A háború legjobban a hazaszeretemet változtatta meg. Most érzem, hogy eddig csak beszéltünk róla, mi a haza. . . . Most meg lehet mutatni, ki a férfi, ki a magyar. Most nem beszélhet minden gyáva ember, minden szájhős, mert a beszéd most semmi, most a tettek, nagy tettek korát éljük. Tenni szeretnék! Akármit, de tenni valami olyat, a mivel használhatnék ügyünknek“.

Nem lesz talán érdektelen, ha a magyar fiúké mellett néhány román ajkú fiú feleletét is közlöm Békésről, amelyek világot vetnek arra, hogy ezek nemzeti szempontból miként fogják fel a háborút. „Azt szeretném most, hogy a hazát megvédjem“. (14 éves). „A háborúnak jó vége lesz, mert velünk van az Isten“. (Ugyanaz.) — „Legjobban szeretném a szerbeket leverni, mert őkért áldoznak sokan“. (14 éves). — „Nyerni fogunk, mert az oroszokat le fogjuk

verni". (Ugyanaz). — „Hogy háború van, legjobban szeretnék 19 éves lenni s katonának menni, mivel az lenne kötelességem, hogy a házat, amely annyit szenvedett, saját véremmel védjem". (14 éves). — „A háború úgy végződik, hogy győzni fog a magyar és a német. Akkor gazdagabb lesz Magyarország". (14 éves). — „A háború eseményeiből legjobban tetszett, hogy az oroszokat kiverték Magyarországból". (15 éves). — „Kivánságom, mint egykor Petőfi, a harc-téren meghalni, mert a hazáért dicsően meghalni egyike a legszebb jellemeknek". (18 éves).

A sok ezer feleletből azt a meggyőződést meríthettem, hogy ifjúságunk teljes mértékben átérzi a mai idők nagyságát; elszántan tekint az elkövetkezendő idők elé; megkomolyodott, mondhatnám, koraérett erkölcsi felfogással és szokatlanul széles látókörrrel indul életpályájának nagy feladatai elé. Nyugodtan várhatjuk az idők változását, a most felnövekedő ifjúság szelleme alkalmas arra, hogy hatalmas lendületet adjon, s új irányt szabjon hazánk fejlődésének.

PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEK.

A gyermekek művészeti kultúrája.

Írta : ifj. Gonda Béla, Budapest.

A gyermekeknek ízlésre, művészeti kultúrára való nevelése nemcsak az általános kultúra szempontjából, hanem etikailag és közgazdaságilag is nagyfontosságú. Annak, hogy Magyarországon az ízlés még oly fejletlen, elsősorban az az oka, hogy a gyermekeknek az ízlésre, a szép iránti fogékonyságra való nevelése nem volt eléggé gyakorlati. A művészeti kultúrára való nevelés hiányosságai, a szép érzék fejlesztésének elvont módszerei eredményezték azt, hogy közönségünk túlnyomó része ízléstelenül lakik, még ízléstelenebbül öltözködik s általában alig él melegebb lelki életet s mindezek mellett, ami pénzt lakásberendezésekre, disz-műtárgyakra és képekre költ, túlnyomó részben ízléstelen külföldi holmikra adja ki, melyek az anyag és a megmunkálás tekintetében többnyire hitványak s rendeltetésüknek, vagyis a használati célnak sem megfelelők. Ugyancsak a már a gyermekkorban megalapozandó művészeti kultúrának hiányára vall az is, hogy nálunk a közönség a grand-art, tehát a festészet, szobrászat és építészet terén is túlnyomó részben tájékozatlan, sőt kritikátlan, aminek szomorú következménye a külföldi művészeti és ízlésbeli eltévelyedéseknek minden meg gondolás nélkül való átvétele.

E sorok írója, aki a szolnoki művésztelepnek éveken át volt vezetője, majd a fővárosi napi sajtóban és a művészeti szaklapokban megjelent cikkeiben, továbbá önálló előadásai keretében foglalkozott a közönségnek az ízlésre, a művészeti kultúrára való nevelésével, minduntalan tapasztalhatta azt, hogy a közönség, amely oly szívesen, jóindulattal és örömmel fogad el művészeti útbaigazítást, hiányos ízléséért gyermekkori nevelését és az iskolát hibáztatja.

Köztudomású, hogy a ma javakorában levő nemzedék mindössze rossz rajzminták utáni másoláson, a női kézimunkáknak *technikai* oktatásán és a művészettörténelemnek mindössze néhány tan-

órán át való hézagos- és különben is helytelen irányú tanításán nőtt fel. Nem is szólva azokról, akik magukat még e csekély kiképzés alól is felmentették, — az ízlésre, a művészeti kultúrára való nevelés tulajdonképpen csak néhány rosszul reprodukált görög szoborfej, oszlopfejek és architektonikus díszítő motívumok, melyek önmagukban különben sem keltenek teljes szép hatást, lerajzoltatásában vagy néha csak bemutatásában állott.

A modern gyermeknemzedék tanítása, hála iparművészetünk irányítói kellő erélyvel történt közbelépésének, már megfelelőbb, mert súlyt helyeznek a gyermekeknél az önálló tervezgetésekre, a női kézimunkáknál már nemcsak *technikai* tökéletességre, hanem a díszítő motívumok *megokolt* alkalmazására is gondot fordítanak, sőt a színérzék helyes fejlesztését is szem előtt tartják. A polgári iskolákban, ahol lehet, a szabad természetben való festegetést és a tárgyagnak, mintadaraboknak természet után való lerajzolgatását is kultiválják.

Véleményünk szerint azonban, ez a kétségtelenül már előrehaladottabb művészeti pedagógiai rendszer sem eléggé megfelelő, nem pedig azért, mert a gyermeket nem a vérebe átmenő ízlésre, nem a lelken átszűrődő kultúrára, hanem inkább csak bizonyos fokú kézügyességre neveli. A kézügyességnek a többség az életben nem igen veszi hasznát, egyesek pedig ennek birtokában művészi kultúra szempontjából tökéleteseknek, sőt néhányan már művészi pályára alkalmasoknak is hiszik magukat, s ezekből kerül ki a sok kritikátlan, de azért nagy hangon fellépő álműértő és a sok tehetégtelen festőművész. Vagyis a lényeges hiba az, hogy a kézügyességet, amely tulajdonképpen csak *mesterség*, összetévesztik a lényeggel, a *művészettel*, a vérbe átment ízlésbeli kultúrával.

A gyermekek ízlését és ezzel szoros kapcsolatban a jövő felnőtt nemzedék művészeti kultúráját nem a fönnebb ismertetett módokon kell megalapozni, hanem sokkal gyakorlatibb művészeti pedagógiával, olyan oktató módszerrel, mely egyrészt a gyermekben is több érdeklődést és kedvet ébreszt, másrészt pedig az egész életen átvonuló tartós eredményt biztosít. Rátérve a véleményünk szerint követendő nevelési elvek ismertetésére, jó előre hangsúlyozzuk, hogy az elmondandóknak a tanítás keretében miként való alkalmazása, tehát, hogy milyen korú gyermekeknél, milyen tantervmódosítással és milyen iskolákban volna keresztülviendő, a *hivatásos* pedagógusok által volna megállapítandó s e tekintetben csupán csak annyit jegyzünk meg, hogy a helyes megoldásnak nézetünk

szerint legbiztosabb alapja a *gyermekfejlődéstani alap* volna. Figyelembe kellene tehát venni a gyermeknek bizonyos korban erősen fejlett receptívitasát, majd aktivitását, s mindezeket a korokat szempontunkból jól kihasználva, volna szabad *később*, a gyermeknek a társadalmi problémák iránti érdeklődése korában az elvontabb művészi nevelést is megadni.

A gyermeket kezdetben nem kézügyességre, majd művészeti dilettantizmusra, hanem elsősorban *ízlésre* kell nevelni. Ennek az egyedüli útja pedig, ha szemléltető módon megtanítjuk, hogy a közvetlen és legmindennapibb környezetében, a lakásban, az otthonában mi veendő figyelembe az ízlés szempontjából. A mindennapi használati darabok, a berendezési és díszműtárgyak ízléses példányainak faliképpen, kisebb daraboknak természetben való bemutatása mellett meg kell magyarázni, hogy egy tárgy akkor ízléses, *ha jó anyagból, becsületos megmunkálással elkészítve, megfelel rendeltetésének és mindezek mellett a külső formája is megfelelő*. Tehát, hogy nem a cifraság, a túldíszítettség adja meg a szépet, az ízléseset, nem az észszerűtlen tagozottság és a bántó színezés, *hanem a nyugodt, nemes vonalozású formák mellett ép úgy számbaveendően az anyag és a megmunkálás jósága és végül mindegyütt harmonizálva a legfontosabb cél, a rendeltetés, a jó használhatóság szolgálatában*. Szembe kell állítani az ilyen kvalitású mintadarabokkal a negatív példakul tartandó mintákat is, még pedig aképen, hogy a gyermek önmaga szokja meg az említett ízlésbeli követelmények bármelyikének a hiányát a negatív mintadarabon megállapítani.

Bemutatandók tehát olyan darabok, melyeken az anyagszerűtlenség, a rossz munka, a hasznavehetetlenség, a díszítés, a forma szertelensége úgy *külön-külön*, mint *megfelel változatokban együttesen* is jelentkezik. Az iskolai mintakészletek felhasználásán kívül hozasson el a tanító vagy a tanár a gyermekekkel egyes kisebb berendezési vagy díszműtárgyakat hazulról; például egy tintatartót, gyufatartót, hamutartót, kis vázát, kézimunkát, nippet, cukortartót, retikült, képes levelezőlapot, díszített boritékú árjegyzéket, gyertyatartót, dobozokat, fényképkeretet stb. stb. s elemeztesse velük ízlés szempontjából ezeket a tárgyakat. Ha pedig a tárgyaknak az iskolába vitele bármilyen akadályba ütköznék, kérdezzesse ki a gyermekeket, mi minden van otthon s házi feladatként készíttesse el ezeknek ízlésbeli elemzését. Elemezzék a bútorokat is, írják le részletesen, van-e rajtuk sok díszítés, ha igen, milyen. Írják le, hogy egyes

bútordarabokon milyen apró tárgyak vannak felhalmozva, s azután magyarázzák meg nekik, odavalók-e azok a tárgyak a bútorokra, s ha nem, miért?!

Tanítsák meg a gyermeket s az ifjakat egypár, a berendezési tárgyaknál legsűrűbben előforduló *anyag* ismeretére, hogy meg tudja különböztetni az igazi rezeset, bronzot, ezüstöt, vasat a szembe-tűnő rossz utánzatoktól. Nem furcsa-e az, hogy az a gyermek, akit ma negyedik középiskolás korában az ásványok és a vegyületek szakismeretében annyira ki tudnak képezni, hogy a vizsgán a vasércet felismeri, képtelen egy tintatartóról megállapítani, hogy rézből, bronzból, avagy csak selejtes utánzó anyagból van?!

Párhuzamosan az anyag, megmunkáltatás, szerkezet, forma és a használhatóság elemzésével, ki kell fejleszteni a gyermek színérzékét is és pedig a színharmóniák szempontjából. Meg kell tanítani, szintén szemléltető úton, hogy mely színek harmonizálnak egymással, melyek emelik vagy rontják egymás hatását, hogyan és miként hatnak egymásra, mikor egymás mellé kerülnek. Ugyanekkor elemezzék a lakásuk színeit: milyen színű falak vannak otthon, ezek mellett milyen színű függönyök, ágy, asztal vagy diványterítők, szőnyegek stb. vannak s ha a leírásból szín díszharmónia tűnik ki, állítsák össze a gyermekek vagy ifjak írásbeli feladatokban a helyes színmegoldásokat.

S végül, ha a gyermekeknek már mindenáron némi grand-art-beli nevelést is akarnak adni, ne oszlopfeknek és pilléreknek, ne klaszszikus szoborfejeknek rosszul reprodukált gipszöntvényeit mutassák be, hanem vagy a szobrok és *egész* építmények kicsinyített modeljeit, hogy az egésznek a térhatását láthassák; vagy pedig olyan modern mesterek műveit, melyeknek a témája is érdekli a gyermeket. Berlinben Friedrichshainban nemrég készült el egy gyönyörű park közepén a „Märchenbrunnen“ (Hoffmann építész, Taschner és Rauch szobrászok műve). A park közepén óriási szökőkút, körülötte szoborcsoportozatok: Piroska és a farkas; Hófehérke és a hét törpe; Csipkerózsika; Jancsi és Juliska; Hamupipőke stb. stb. Csupa bájos gyermekmese szoborba faragva; ezrével járnak oda a berlini gyermekek és a tanítóik a mese, a tárgy felkeltette érdeklődés hatása alatt magyarázzák nekik a szobrok művészeti szépségeit, s a gyermekek együtt élvezik azt a gyönyörű művészi hatást amit a szobrok csoportja a parkban, s a legszebb mesék egyszerre megelevenítő tündérvilága a lelkükben kelt.

Kétségtelen, hogy az ilyen szobrokról készült kis reprodukciók

még a tizenötéves gyermekeket is jobban érdeklik, mint a Héra és Zeűs fejek. . . .

Ime ezek volnának azok az alapelvek, melyeknek figyelembevételével a gyermekek ízlése és ebből eredőleg azután művészeti kultúrája is jobban kifejlődhetnék. Hozzátesszük még, hogy mindez a rajzoktatás keretében is megvalósítható volna, az idő megfelelőbb kihasználása mellett és ha a rajzoktatást is nem annyira a kézügyesség, mint inkább a művészeti kultúra szolgálatába állítanák.

Említettük már, hogy az ízlésségnek a formabeli szépségekkel egyenrangú feltétele a jó anyag és a becsületes megmunkálás. Etikai szempontból rendkívül fontos, hogy a jövő nemzedék a kifogástalan munka megbecsülésére is neveltessék. Az egész magyar ipari és kereskedelmi életnek nagy megtisztulása következne be, s végre talán elérnők, hogy a közönség Magyarországon a pénzéért jól lenne kiszolgálva. De elérnénk azt is, hogy megérdemelt jutalmát élvezné a magyar iparművészet, melynek úgy művészeti, mint mesterségbeli színvonala egyaránt kifogástalan. Egy választékos ízlésű közönség nevelődnék, amely kritikailag tudatosan ismerné fel a *magyar művészet* termékének előnyeit s ily módon pénzt magyar áruba fektetve, nemzeti vagyonosodásunkat épűgy elősegítené, mint ahogy fejlett ízlésével a saját lelki gyönyörűségét is szolgálná.

A zenei nevelés reformja.

Irta: Ságody Otmár, zenetanár Budapesten.

A modern, gyermekpszichológiai alapon álló tanítás- illetve nevelésmód a zenepedagógia terén is gyökeres, mélyreható újításokra van hivatva. Sőt talán még fokozottabb mértékben, mint a tanításnak többi ágában, mert a tanítvány természetes érdeklődésének alapján nyugvó tanításmód ellen a művészeti oktatás terén még azok az ellenvetések sem állják meg helyüket, amelyeket egyes aggodalmaskodók más téren bizonyos elavult szempontból felhoznak ellene.

A gyermekpszichológia alapján álló tanításmódnak¹⁾ alap gondolata ugyanis az, hogy vizsgálja, milyen irányú és mekkora intenzi-

¹⁾ Lásd az Új Iskola programját.

tásu — kor, nem és tehetség szerint megállapítva — a gyermeknek érdeklődése a különféle ösmereteknek és ügyességeknek el-sajátítása iránt. Ezeknek a vizsgálódásoknak eredményéhez igazódik aztán a tanításnak és nevelésnek anyaga, időbeosztása, sorrendje, stb. Tehát a gyermek testi és lelki fejlődésének természetes menetéhez illeszkedik a nevelés.

Ennek a tanításmódnak óriási értékét elsősorban az adja, hogy a gyermeknek és egyáltalán minden tanulóknak impressziója a tanulás munkájáról az, hogy „tanulni jó, munkálkodni öröm!” Ennek a ténynek jelentősége pedig beláthatatlanul fontos. Az így nevelt generáció lesz ugyanis hivatva megvalósítani vagy legalább is számottevő mértékben megközelíteni azokat a társadalmi reformokat, amik az egyének több életboldogságát célozzák és amely törekvés az eddigi generációknak oly kevésbé sikerült! Mert a szabad nevelés generációja nem fogja többé megadással túrni azokat a társadalmi életformákat, amiknek keretében az emberek túlnyomó többségének a kötelességszabta munka teljesítése legnagyobb részében keserves vagy legalább is kelletlen nyüg! Gyermeknek tanulás az első kötelessége, felnőttnek a kenyérkereső munka. Ebben az életfelfogásban minden józanul gondolkozó ember megegyezik. Az is bizonyos, hogy akire a gyermeki kötelessége nem rótt keserves nyügöt, az felnőtt korában sem igen fog tudni beletörődni abba, hogy napi munkája kedve, testi-lelki természete ellen való legyen. Nem tagadható azonban az sem, hogy a mai társadalmi berendezkedésben vajmi gyakori eset az, hogy sokféle és súlyos körülmény szorít egyeseket erre a méltatlan sorsra. Valamint kétségtelen az is, hogy ezeknek a szerencsétleneknek helyzetén valamit mindenesetre könnyít az, ha már gyerekkorukban megszokják, legalább is bizonyos fokig, hogy a kötelességnek teljesítése nem öröm. Ennyi igazságuk van azoknak, akik a modern pedagógiai reformtörekvéseket aggályosaknak találják.

Bizonyára sok kishitűségre vall ez a felfogás; mert nem tud bizakodni abban, hogy a szabad nevelésű gyermeknek, mire felnőtt, a legnagyobb valószínűség szerint elég energiája és teljesítőképesége lesz hozzá életsorsát úgy alakítani, hogy legalább is nagyobb részben kedvére való legyen kötelességszabta munkája.

A művészeti oktatás terén azonban még ez aggodalmasok szemében sem tűnhetik hátrányosnak semmi tekintetben a modern, pszichológiai alapon felépülő tanításmód. És pedig azért nem, mert a művészet körébe vágó tevékenység úgy felnőttél, mint gyermeknél

„par excellence“ szabad, kedvtelésből gyakorolt aktivitás. Úgy hogy ott már igazán semmi jogosultsága nincs annak, hogy az élet „nehéz“ kötelességeinek kedvetlen teljesítésére szoktassa hozzá a növendéket. Mert annak épp ellenkezőleg az a hivatása, hogy az élet nemes örömeit kultiválja, azzal ösmertesse meg őt.

A rajztanítás terén az utóbbi években örvendetes haladás történt ez irányban. Ott a tanulásnak kezdeti fokán tág teret hagynak a gyermek ösztönszerű ábrázolási hajlamának. A zenetanítás terén ellenben csodálatosképpen mind mai napig úgyszólván semmi nyoma a tanítás e modern irányának. Holott e téren ugyanoly értékes jelensége volna a szabadtanításnak.

Az egyetlen számottevő próbálkozás ezen a téren Dalcroze E. Jakab svájci zenetanár „ritmikus gimnasztikája“, ami a gyermek természetes mozgékonyágát, elevenségét véve alapul, a zenei nevelés kezdete gyanánt a zenei ritmus érzéket az egész test és tagjainak megfelelő mozdulatai révén törekszik kifejlesztetni, és pedig nem csekély sikerrel. Ugyancsak a zenei hallás (intervallum és harmonia felösmerés) fejlesztésére is érdekes és hasznos gyakorlatokat gondolt ki Dalcroze, ezek azonban már mechanikusabbak és kevésbé játékosak, mint a ritmusgyakorlatok.

Az bizonyos, hogy a zenetanulásnak kiindulópontja gyanánt nem valamely hangszer kezelésének elsajátítását kellene felhasználni, mint az mai nap általában szokásos, hanem *a zenei intelligencia*, *a ritmusérzék* és *a zenei hallás* nevelését. Mint legegyszerűbb és legközvetlenebb eszköz, az *éneklés* kínálkozik erre a célra. De nem „szisztematikus énektanulás“ értendő itt, hanem az az utánaéneklés, amiben minden gyermeknek nagy öröme telik. Az utánaénekeltetés céljára természetesen egyszerű ritmikájú és egyszerű, nem sok hangból álló melodiájú *gyermekdalokat* kell kiválasztani. Ha már aztán nagyobb számú dalt megtanult ily módon, akkor lehet elkezdni ezeknek az immár jól ösmert dallamoknak alapján a hangsorok és hangnemek ösmertetését, a hangjegyírás tanítását, továbbá a zenei alapismeretek közlését. Persze csak akkor, ha ilyesmi iránt már felébredt az érdeklődés a növendékben, ami normálisan a 9—10. életév körül következik be. Éppúgy, mint a betűírás és olvasás elsajátítása iránti fogékonyság, illetve érdeklődés. Miután ezen az úton a növendék zenei hallása már bizonyos iskolázottságra tett szert, valamint a hangjegyolvasásban is már elegendő jártasságot szerzett, az ügyesebb növendékek megpróbálkozhatnak valamely nekik tetsző hangszer kezelésének elsajátításával is. Kiindulópontul ismét a már

ösmert dallamokat véve. A zenei alapismeretek kibővítése aztán már történhetik a hangszer tanulással kapcsolatosan, de mindenkor a növendék értelmi és különösen izlésbeli fejlettségéhez mérten.

Ez ellen is sokat vét a mai zenetanítás, amikor oly zeneelméleti szabályok megtanulásával terheli a növendéket, amiknek igazságát még nem „hallja“. Csupán „elhiszi“ a mesternek. Hasonló ez a hiba ahhoz, amidőn viszont zenei felfogásának érettségi fokát haladja túl az a zenemű, amit a mester „betanít“ a növendéknek. Ami szintén nem ritka eset a mai zenetanításnál.

Egyébként a jelenleg divó zenetanításnak nagy eredménytelenségét talán semmi nem demonstrálja oly meggyőzően, amint az a közismert tény, hogy noha mintegy 10—15 év óta a zenetanulás hihetetlen mértékben föllendült, számottevő, jelentékeny kelendősege mégis csak a selejtes, a könnyebb fajta zenének van napjainkban is. Mert a „házi“ zenélésnek ma is ez az anyaga túlnyomó részben. Csakúgy, mint annakelőtte, mikor $\frac{1}{10}$ -rész annyian se „tanultak zenét“.

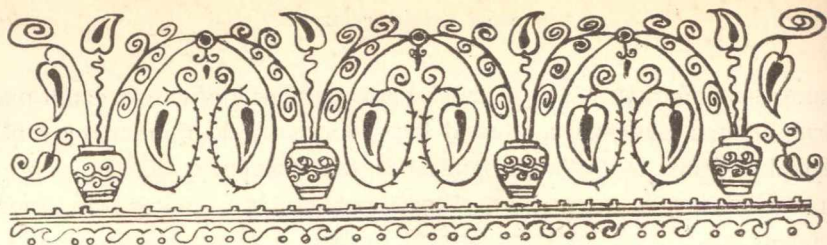
Ebben a tekintetben a hozzáértőket a jobb fajta hangversenyeknek a legutóbbi években tapasztalható nagy látogatottsága sem téveszti meg. És pedig azért nem, mert egyrészt a közönségnek csupán kisebb része jön magáért a zeneelőadás kedvéért, másrészt pedig ott ugyancsak az tapasztalható, hogy rendszerint akkor melegsik föl őszintén a hallgatóság, amikor egyik-másik előadott műnek stílusa a könnyűfajta, kevésbé tartalmas zene stílusával többé-kevésbé megegyezik.

Egyszóval: még az u. n. „művelt“ közönség zömére vonatkoztatva sem áll semmiféle arányban a zenetanulásnak mai nagy elterjedtsége az átlagos zenei ízlés fejlettségével. Mert a nivós, a tartalmas, a nemes zenének igaz hive, megértő becsülője mai nap is még elszomorítóan kevés számú.

Javulás ezen a téren csak akkor várható, ha a zenetanulás nem fogja jelenteni valamely hangszer kezelésének technikai elsajátítását, hanem elsősorban „zeneértés“-nek tanulását, azaz a zenei ízlésnek fejlesztését. És csak ezzel kapcsolatban a hangszer tanulást.

Ez a feladata a modern zenepedagogiának.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

Meumann Ernő

1862–1915.

Váratlanul súlyos csapás érte ifjú tudományunkat, a gyermektanulmányt. Legkiválóbb művelőinek egyike, Meumann Ernő dr., egyetemi tanár, a hamburgi szabad egyetemen a filozófia és pszichológia tanára, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság tiszteletbeli tagja, április 20-án rövid szenvedés után 52 éves korában Hamburgban elhunyt.

Meumann oly kimagasló alakja Németország s a világ tudományosságának, hogy haláláról még hosszú ideig nem térhet napirendre a sajtó. Németországban már eddig is egész irodalom keletkezett Meumannról. A „Zeitschrift für Päd. Psychologie u. exper. Pädagogik“ utolsó (5–6.) füzeté egész cikksorozatban méltatja az ő tudományos tevékenységét. De a többi német pedagógiai folyóiratok is behatóan foglalkoznak Meumann életével és működésével. A magyar pedagógiai és tudományos irodalomban is bizonyára meg fogja találni a maga helyét a Meumann méltatása. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság az utolsó (május 13-án tartott) közgyűlésén elhatározta, hogy a jövő évadban külön nyilvános értekezlet szentel az ő emlékezetének. Azért ez alkalommal csak jelezzük az ő működésének jelentőségét s életének folyását.

Meumann nem fejtett ki oly sokoldalú tudományos tevékenységet, mint Preyer vagy Wundt; az ő önálló kutatásai s egyéb tudományos irodalmi tevékenysége a lélektan, az aesthetika s főképen a neveléstan körébe tartoznak. Sőt magában a pszichológiában is az ő kutatásai leginkább a gondolkodás lélektanát, az associatiót, reproductiót, az emlékezetet, az intelligenciát ölelik fel; az eszteti-

kában is a normatív elemektől mentesen csak a tetszés, ítéls lélektanát kutatta. Azokat a területeket azonban, amelyeket elfoglalt, mélyen művelte s örökbecsű alkotásokkal gazdagította. Különösen a pedagógiai pszichologia volt az ő főterülete, amelyre esnek nagyalkotásai.

Az a tény, amivel Meumann az ő működését a neveléstörténetében örökletűvé és korszakos jelentőségűvé tette, a *kísérleti pedagógia megalkotása* volt. Meumann annak következtében, hogy a pedagógia módszerévé a deductio helyett az inductiót tette s a gyermektanulmányt szervesen összekapcsolta a pedagógiával, új irányt szabott a pedagógia fejlődésének. A pedagógikát pozitív alapra állította s önálló tudománnyá tette. Meumann ez irányú működésében nem maradt meg az elvek hangoztatásánál, hanem úgy, miként kiváló szellemi elődje, Felméri Lajos, egy nagy műben, az „Experimentelle Pädagogikban“ foglalta össze az induktív pedagógika eredményeit. Ez a mű a mai korszak pedagógiai irodalmának legkiválóbb terméke s bizonyára hosszú időig útmutatója lesz a neveléstudomány fejlődésének.

Meumann életrajzának főbb adatai: 1862. augusztus 29-én született Ürdringenben, az Alsó-Rajna vidékén, ahol atyja evangélikus lelkész volt. Előmi és középiskolai s hosszabb egyetemi tanulmányai után 1891-ben Lipcsébe került, hogy Wundtot hallgathassa. 1893—1897. Wundt laboratóriumában, mint tanársegéd működött s értékes tanulmányaival hírnévre tett szert, úgy hogy 1897-ben Zürichbe az egyetemen a bölcséleti és neveléstani tanszékre hívták meg. 1905-ben a Königsbergi egyetemre hívatott meg, ahonnan 1907-ben Münsterbergbe, majd 1909-ben Halléba, az egyetem bölcséleti székére, s 1910-ben a lipcsei egyetemre került a pedagógiai tanszék ellátására. Innen 1911-ben hívatott el utolsó állomására, Hamburgba a szabad egyetemen a filozófiai előadások tartására. Hamburgban teljesen a gyermektanulmányi és kísérleti pedagógiai tanulmányoknak s az irodalmi munkásságnak szentelte életét, mert megkapta hozzá az anyagi feltételeket. Nagy lélektani laboratóriumot létesített e célra, amelyet nagyszabású gyermektanulmányi intézetté és múzeummá szándékozott kifejleszteni. Ezen tervét a kiütött háború s korai halála miatt nem valósíthatta meg.

Meumann Ernő a magyaroknak a gyermektanulmány terén kifejtett szorgalmát és törekvéseit rokonszervesen méltányolta és szeretettel gyámolította. Folyóiratában szívesen adott helyet a magyarok önálló kutatáson alapuló közleményeinek s e sorok írójának

művét (A gyermek érdeklődésének lélektanát) is ő adta ki németül, s ha magyar pedagógusok a gyermektanulmányi társaság által ajánlva, hozzá fordultak, rendkívüli elfoglaltsága mellett is kalauzolta, támogatta őket tanulmányaikban s foglalkozott velük laboratóriumában, lelkesítette, buzdította őket. E sorok írója is élvezte az ő megkülömböztetően szívélyes barátságát. Meumann közvetlen hatással volt a magyar pedagógia fejlődésére, de liberális fölfogásával megnyitotta az útját annak is, hogy a magyarok is hathassanak a német tudományosság fejlődésére a gyermektanulmány s a kísérleti pedagógia terén, amivel a magyar törekvéseknek nemzetközi hatását mozdította elő. Meumann emléke méltó arra, hogy mi magyar pedagógusok is örök időkre kegyelettel s tisztelettel övezzük.

N. L.

Lamprecht Károly, a lipcsei egyetemen a történelem világhírű tanára, május 11-én 59 éves korában elhunyt. Lamprecht a történettudományban a fejlődéstörténeti álláspont kiváló képviselője volt. A fejlődéstani kutatások végett nagy kulturtörténeti múzeumot rendezett be a lipcsei egyetemen. Lamprecht ezen felfogása minket közelről érdekel, mert a történetfejlődéstani kutatások eszközei közé a gyermektanulmányt is fölvette filogenetikai értékénél fogva. Intézetében állandó gyermektanulmányi szemináriumot szervezett, amelyet Kretschmar János dr. reáliskolai tanár vezetett s gyermekrajzokból a világ minden részéből nagy gyűjteményt szerzett.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság IX. évi közgyűlése. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1915. május 13-án d. e. 11 órakor tartotta évi rendes közgyűlését a VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet dísztermében. Minthogy a Társaság ez alkalommal róttá le a kegyelet adóját nagy halottja, néhai társelnöke Náray-Szabó Sándor dr. emléke iránt, a közgyűlésen a miniszterium képviselőjében megjelent *Ilosvay* Lajos dr. államtitkár, valamint a gyászoló család tagjai és barátai.

Teleki Sándor gróf elnök lendületes beszéddel nyitotta meg az ülést. A békés munka magasztos esztendeiben, úgymond, örömmel néztünk mindig közgyűléseink elé, mint munkánk egy-egy szakaszát lezáró mérföldkövek elé, melyeken beszámolhattunk eredményeinkről, tagjaink ítélőszéke elé terjeszthettük munkánkat és új ösvényeket jelölhattunk ki. Most nehéz év áll mögöttünk. Nemzetünk a dicsőség, a komolyság, a tanulság nagy napjait éli és kivivta a világ bámulatát. Társaságunk majdnem válságos helyzetbe került. Azonban megértéssel és segítő támogatással állt mellénk úgy a magas kormány, mint a főváros, melyért a köszönet meleg szavával fordul a Társaság hozzájuk. Nem szünetelt a Társaság tudományos munkája. Értékes és egyedülálló munkásságot fejtett ki a háborús adatgyűjtéssel, mely azt van hivatva megállapítani, hogy milyen hatást gyakorolt a háború az ifjúság

lelkére. Áldozatokat is követelt ez az esztendő. Gyászba borította a Társaságot Náray-Szabó Sándor halála és kimondhatatlan veszteség érte a gyermektanulmányozók egyetemes világát Meumann Ernő halálával. Ma, amikor érezzük, hogy még nem volt a világtörténetnek háborúja, melyet nagyobb, kitartóbb, tudatosabb önfeláldozással vívtak volna meg, tudjuk azt is, hogy ez az elkerülhetetlen háború, melynél nagyobbat, több gonosszaggal még nem kavartak föl, új korszak eljövételét készíti elő. Ezért komolyan kell dolgoznunk, hogy ha visszaáll a béke, a jövő nagy pedagógiai problémáinak megoldásából becsülettel vehessük ki részünket.

Ezután *Vértes O. József* dr. tanár tartotta meg emlékbeszédét Náray-Szabó Sándorról. Az emelkedett hangú és mélyenjáró szép beszédet, mely hű képét adja Náray-Szabó pályafutásának és lélektani rajzát nagyszabású egyéniségének, mint a közgyűlés kiemelkedő mozzanatát, egész terjedelmében közöljük.

Közgyűlés köszönettel vette tudomásul a titkári jelentést, melyet a válaszmány megbízásából *Répay* Dániel titkár terjesztett elő, mely a Társaság 9. egyesületi évének, még a mai viszonyok közt se pangó tudományos munkálkodását mutatta be. (Nyomtatásban megjelent).

Nagy László indítványára közgyűlés kegyelettel emlékezik meg Meumann Ernőről, mint, akinek nevéhez a gyermekpszichológia terén a legkiválóbb alkotások fűződnek. Táviratilag fejezi ki mély részvétét az özvegynek és elhatározza, hogy külön előadás keretében ismerteti Meumann érdekeit és jelentőségét.

Ballai Károly ideiglenes pénztáros az 1914. évi zárószámadásokat terjeszti elő és a *számvizsgáló bizottság* jelentése alapján közgyűlés köszönete nyilvánításával megadja a felmentést a tisztikarnak.

Ballai Károly ezután az 1915. évi költségvetést mutatta be, melyhez közgyűlés hozzájárult.

Mínthogy az egész tisztikar mandátuma lejárt, közgyűlésnek a tisztújításról kellett gondoskodnia. A kijelölő bizottság listáját *Mosdóssy* Imre dr. kir. tanfelügyelő, bizottsági elnök, terjesztette a közgyűlés elé. Javaslatára a közgyűlés az eddigi munkásság és buzgalom elismeréseképen egyhangulag választja meg újra a szükségessé vált módosításokkal és kiegészítésekkel a tisztikar és válaszmány eddigi tagjait.

Teleki Sándor gróf újból elfoglalván elnöki székét, kifejezi örömét a bizalom és szeretet ilyen spontán megnyilvánulásával szemben és köszönetet mond úgy a maga, mint barátai nevében a megválasztásért.

Ranschburg Pál dr. tanár, társelnök, tiszteletbeli tagok választása ügyében terjeszt be indítványt. Javaslatára a közgyűlés két kiváló és nagy hírű német gyermektanulmányozót iktatott tiszteletbeli tagjai sorába: *Stern William* boroszlói és *Sommer Róbert* giesseni egyetemi tanárt, az ottani elmeegőgyintézet vezetőjét.

Stern W. megnyitotta azon utakat, melyeken a gyermeki intelligencia

megismeréséhez tudományos módszerekkel közelebb jutottunk. „Psychologie der individuellen Differenzen“ c. művében a legátnézőbbben gyakorolt kritikát a különböző módszerek hibái felett. Megindította az „Aussageforschung“-ot a tanúvallomások lélektani vizsgálatát, amiért a jogtudomány és a pedagógia is nagyon sokat köszönhet neki.

Sommer R. a giesseni klinika labororiumát a kísérleti lélektani kutatások legelső kutató műhelyévé tette. Sok módszert adott az egészséges elme vizsgálatára is, de különösen sok eredményt mutathat fel az abnormis, az imbecil gyermek lélektani megismerése körül. Nevéhez egy új tudományágnak a „Familienforschung“-nak megteremtése fűződik. Ne csak azt ismerjük meg az egyénben, amit ő maga szerzett meg, hanem lássuk magunk előtt az egyént családbeli multjának áttekintéséből is. Evvel a kriminológiát és a tehetségek tanát új alapra fektette.

Végül *Ballai* Károly titkár a választmány azon indítványát terjeszti közgyűlés elé, hogy mondja ki a fejlődés folyamán már túlélt alapszabályok módosításának szükségességét. Közgyűlés utasítja választmányt az indítvány végrehajtására és megbízza a módosított alapszabályok kidolgozásával.

Elnök köszönetet mondva a megjelenésért az előkelő vendégeknek és a tagoknak, ülést bezárja.

Gröber Vilma, jegyző.

Az Uj Iskola megnyílik szeptemberben. Sok akarat, erős küzdelem és nagyon nagy öröm van e mondatban. A magyar pedagógia hajnalának opálos rózsaszíne dereng benne. A gyermektanulmányi eszme életbe lépését jelenti. Születést a rettenetes halál bő aratásának idején. Mindig emlékezetes lesz, hogy most a világháború nagyszerű és félelmes zivatarában épült a gyermek megértő, igazi hajléka.

A Városmajor felett *Biró-utca 16.* alatt van a virágos napfényes tornyos kis villa, mely bólogató fákkal, mosolygó ablakszemekkel várja gazdáit: a gyermeket, a munkát, az örömet. Pompázatosan körülgyűrűzik ezt a helyet Buda összes hegyei. Messze, magasan kékes-lila hullámok rajzolódnak az égbe, közel mindenfelé tarka-virágos zöld mezőket lankás erdőt, kertes házakat lát a szem.

Az *Uj Iskola* egyelőre 6—12 éves gyermekeknek nyílik meg, magában foglalja tehát az 6 elemi osztályt vagyis a 4 elemi és a középiskolák két alsó évét képviseli. Nyilvánossági jogot kap, tehát államérvényes bizonyítványt nyújt növendékeinek.

Junius 17-én tartott az Uj Iskola tanítótestületének alakuló ülése, melyen *Nagy László* elnökölt, ki képviselte az elnöki bizottság távollévő tagjait is: *Teleki Sándor* grófot és *Dr. Ranschburg Pált*. A munka kiosztása a következőképen történt: az Uj Iskola vezetője *Domokos Lászlóné*, ki egyúttal a 9—10 éves gyermekek csoportjának tanítója. A 11—12 éves gyermekek tanítója *Gröber Vilma*, a Gyermektanulmányi Társaság jegyzője, polg. isk. tanítónő. A 6—8 éves gyermekek tanítója *Ferencz Ella*, a Gyermektanulmányi Múzeum titkára, el. isk. tanítónő. Az iskola gondnoka *Demokos László dr.* A tanítónők

hármán, külföldi tanulmányutjukon együtt figyelték meg a belga, francia és angol reform-iskolák munkáját és ezekről eltérően csak a gyermek általános és egyéni fejlődésének menetét követve építik ki az Uj Iskola pedagógiáját, melynek főcélja bemutatni, hogyan nevelkedik a gyermek természetes körülmények között, természetes módon. Hogyan lehet közvetlenül és biológiai alapon elősegíteni a gyermeknek a természeti és társadalmi környezetbe való beleélését. A ritmusészték, a zenei hallás és megértés fejlesztését *Ságody Ottomár* zenetanár vállalta pszichológiailag megalapozott új módszerrel. Egyéb szaktárgyak, Dalcrose-féle ritmikus torna, svéd torna, ének, nyelvek tanításával szintén szaktanítók foglalkoznak.

Minthogy az *Uj Iskola* olyan pedagógiát kíván teremteni, mely általánosításra számíthat, tisztán csak éptestű, normális idegzetű fiúkat és leányokat vesz fel.

Társaságunk minden tagja, ki az *Uj Iskolát* szülők körében ismerteti, a gyermektanulmányozás életté válóvalását, gyermekeink természetes, szép életét segíti. Tájékoztatót szívesen küld Domokos Lászlóné I., Alma-u. 5., kinél délutánoként a beiratások folynak. F.

A szegedi fiatakoruak felügyelő hatóságának 1914. évi működéséről szóló jelentés. A szeretet, az emberiesség melegétől irányított, gazdag mult évi munkásság bizonyítványát tárja elénk ez ismertetésben Dr. Orkonyi Ede, a felügyelőhatóságnak a hivatás szeretetétől áthatott, nemes elnöke. A kis füzet minden lapjáról a legmeghatóbb humanizmus sugárik felénk. Adatait e helyütt épen, hogy csak regisztrálhatjuk: A Felügyelőhatóság munkaköre, mint az érhető, a beállott háborús helyzet következtében tetemesen gyarapodott. Az így megnövekedett munkakört megcsappant létszámú munkáskéz kellett, hogy végezze, s hogy ezt így is, ily szépen sikerült végeznie: legszebb bizonyítéka a patronázs mult évi érdemes munkásságának. Tisztviselők és tagok egyaránt egymással vetélkedve buzgokolnak a hadbavonultak családtagjainak érdekében megindult mozgalom sikere körül; kórházakban működnek; samaritanus munkát vállalnak; mindennemű humanus munkából kiveszik részüket. Ime néhány beszélő adat: 428 család sürgős segélyben részesült, 292 egyén számára sikerült munkát közvetíteniök; 211 gyermek napközi otthonba jutott; ingyen orvosi és gyógyszeres kezelésben 519 részesült! E mellett ráértek még a „Pályaudvari misziót fentartó egyesületek országos szövetségének“ nemes munkaköréből is kivenni részüket és a mozgószínházak gyermeklélek rontó munkája ellen is küzdeni. A felügyelet alatt állók legnagyobb része 281 hadbavonult, ezek közt vannak olyanok is, kik állítás-kötelesek még nem voltak és csak atyai, illetve a felügyelő hatóság beleegyező nyilatkozata alapján soroztattak be. „Nem lehetett őket itthon tartani, a lelkesedés heve vitte őket azok sorába, akik a hazáért küzdenek s habár fájó szívvel, de büszkeséggel búcsúztunk minden egyestől, amidőn menetszázadával a harctérre indult.“ Az őket atyailag gondozó felügyelőhatósághoz nem egytől, a lövész-

árokból igen megható levél érkezett. A gyűjtés utján egybegyűlt 1550 koronából a nyomorgókon segítettek; az év folyamán 255 fiatakorút helyeztet el az intézettel kapcsolatos „Munkaközvetítő“; a fiatakorúakban az állatvédelem és mindennemű más nemesebb érzések, a humanus gondolkodás ébresztését igen szép sikerrel végezték. Mindent egybefoglalva elmondhatjuk, hogy erre a gazdag és eredményes évi munkára mindenha önérzettel tekintet vissza a szegedi felügyelő hatóság munkásainak nemes és ambiciózus serege.

F. M.

Változás folyóiratunk előállításában. A háború ugyancsak változatossá teszi a mi folyóiratunk életét is. A múlt év végén a fővárosból menekülnie kellett egy kisebb vidéki nyomdába. Most azután — a viszonyok javulásának jele! — ismét abban a helyzetben vagyunk, hogy egy nagyobb fővárosi nyomdában nyomathatjuk a folyóiratot. *Fritz Ármin* szépen berendezett s teljesen felszerelt nyomdája vállalta A Gy. nyomdai kiállítását. A jelen számon észlelhető előnyös változást nemcsak a nyomdának, hanem a művészi fej- és záróleceeknek is köszönhetjük. E művészi rajzok készítője kitűnő munkatársunk, *Ács Lipót* rajztanár, a magyar népművészet kiváló ismerője s terjesztője. A gyönyörű munkákért s szíves adományáért hálásan mondunk köszönetet.

Az új tisztviselők és választmányi tagok névsora. A május 13-án tartott közgyűlés a következőket választotta meg a társaság tisztviselőiül:

Elnök: *Teleki Sándor gróf* a Főrendiház örökös tagja.

Elnöktársak: *Balogh Jenő* dr., igazságügyi m. kir. miniszter; *Bárczy István* dr., polgármester; *Ranschburg Pál* dr., egyetemi m. tanár.

Ügyvivő alelnök: *Nagy László*, áll. tanítóképző-intézeti igazgató.

Titkárok: *Ballai Károly* áll. tisztviselő; *Répay Dániel* áll. tanítóképző tanár; *Gyulai Aladár*, főreáliskolai tanár; *Nemes Lipót*, polgári iskolai tanár.

Jegyzők: *Dánielné Lamács Lujza*, polgári iskolai tanárnő; *Gröber Vilma*, polgári iskolai tanárnő; *Fodor Márkus* dr., tanár.

Könyvtáros: *Bors Jolán*, tanítónő.

Pénztáros és a könyvkiadóhivatal vezetője: *Kanizsai Dezső*, siketnéma intézeti tanár.

Ellenőr: *Ballai Károly*.

Szerkesztő: *Nagy László*.

Választmányi tagokká választottak: Régi tagok: *Angyal Pál* dr., egyetemi tanár; *Adler Simon*, Wechselman-féle vakok-intézetének igazgatója; *Ágotai Lajos*, főigazgató; *Balassa József* dr., tanár, *Bardócz Pál*, szakfelügyelő-igazgató; *Benedek Ábrahám*, gyógypedagógiai tanár; *Berkes János*, áll. gyógypedagógiai intézet igazgatója; *Biró Sándor*, tanító Miskolc; *Bognár Pál Cecil*, tanár Komárom; *Brunovszky Rezső*, áll. tanítóképző-intézeti igazgató Losonc; *Déri Ferenc* dr., tanügyi tanácsnok; *Demjén Géza* dr., főjegyző; *Donner Lajos*, áll. felsőbb leányiskolai igazgató Békéscsaba; *Dósainé Révész Margit* dr., főorvos; *Ember Károly*, rk. tanítónőképző-intézeti igazgató; *Eötvös Károly Lajos*, ny. kir. tanfelügyelő; *Erdész Ernő*,

főimn. tanár Ujverbász; *Éltes Mátyás*, áll. kiségitő iskolai igazgató; *Farkas Sándor*, áll. tanítóképző-intézetek orsz. szakfelügyelője; *Ferencz Ella*, tanítónő; *Fellerné Farkas Irén*, tanítónő; *Festelich Géza* gróf, alpolgármester; *Follért Károlyné*, a m. kir. posta- és távirda vezérigazgatójának neje; *Forgách Julia*, kisednevelő Temesvár-Józsefváros; *Fürj Pál*, gyógypedagógiai tanár; *Genersich Gusztáv* dr., egyetemi tanár Kolozsvár; *Gerő Katalin*, árvaházi igazgató; *Glücklich Vilma*, polgári iskolai tanár; *Grósz Gyula* dr., a Bródy Adél gyermekkórház igazgató főorvosa; *Halmos Andor* dr., kir. s. tanfelügyelő Lőcse; *Havas Gyula*, ny. kir. tanfelügyelő; *Herodek Károly*, a vakok orsz. intézetének igazgatója; *Imre Sándor* dr., egyetemi m. tanár; *Istenes Károly*, áll. gyógypedagógiai tanár; *Jablonkay Géza* dr., tanár; *Jánosi Margit*, tanítónő; *Kallós Ede* dr., tanár; *Kapronczay Mihály*, tanító; *Kármán Elemér* dr., kir. járásbíró; *Kemény Gábor* dr., tanár Torda; *Krécsy Béla*, tanár; *Klis Lajos*, siketnéma intézeti igazgató; *Kőrösy György* dr., áll. főimn. igazgató Dés; *nemeskéri Kiss Pálné* gróf Szapáry Vera; *Lechner Károly* dr., udv. tanácsos, egyetemi tanár; *Lechnitzky Gyula*, áll. tanítóképző tanár; *Lukácsné Szász Irén*, igazgató; *Lumniczer József* dr., udv. tanácsos, törzsorvos; *Martin Gyula*, főv. kiségitő iskolai igazgató; *Martos Ágostné*, polgári iskolai tanárnő; *Medgyesi János*, gyógypedagógiai tanár Borosjenő; *Migray József*, tanító; *Mosdóssy Imre* dr., kir. tanácsos, tanfelügyelő; *Mohr Mihály* dr., egyetemi m. tanár, törzsorvos; *Nagy Antónia*, főővönő; *Nógrády László* dr., tanár; *Nádai Pál*, tanár; *Odor Emilia*, felsőbb leányiskolai tanár; *Ozorai Frigyes* dr., tanár; *Pruzsinszky János* dr., tanár; *Pintér Zsigmond*, igazgató; *Quint József*, áll. tanítóképző tanár; *Révész Géza* dr., egyetemi m. tanár; *Sarbo Artúr* dr., egyetemi tanár; *Sándor Péter*, igazgató; *Stelly Gizella*, kisednevelő, szerkesztő; *Scherer Sándor*, áll. tanítóképző intézeti szakfelügyelő; *Székely György* dr., egyet. m. tanár; *Szilágyi A. Károly* dr., udv. tanácsos, ügyvéd; *Sziury János* dr., min. tanácsos; *Sándor Domonkos*, ny. tanár; *Takács Berényi Ilona*, áll. kisednevelő Soroksár; *Tas József*, igazgató; *egri Tóth Kálmán*, igazg.; *Tóth Zoltán*, vakok orsz. int. tanár; *Urhegyi Alajos*, áll. tanítóképző intézeti tanár; *Vajna Ödön*, máv. főellenőr, Gyermekbarát egyesület titkára; *Várady Zsigmond*, igazgató Körnöcbánya; *Vértés O. József* dr., tanár; *Wagner János*, áll. tanítóképző intézeti szakfelügyelő; *Weszely Ödön* dr., egyetemi m. tanár; *Wittinger Gyula* dr., tanácsjegyző; *Wuidné Perényi Irén*, tanárnő Hátszeg.

Ujak: *Ács Lipót* tanár; *Bartucz Lajos* dr., egyetemi m. tanár; *Dévai Flora* tanárjelölt; *Dienes Valéria* dr., tanár; *Domokos Lászlóné*, az Uj iskola igazgatója; *Gockler Lajos* dr., tanár; *Hollós Sámuel* tanító Vác; *Jovicza Ignác* tanító; *Keszler Károly*, áll. tanítóképző tanár, szerkesztő Máramaros-sziget; *Lázár Szilárd* dr., tanár; *Nagy Dezső* dr., ügyvéd; *Neugebauer Vilmos*, az Orsz. Gyermekvédő Liga igazgatója; *Szoby Aranka* tanítónő; *Tuszkai Ödön* dr., orvos; *Váangel Jenő* dr., egyet. m. tanár, Pedagogium igazgatója.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

Jahrg. IX. No. 3—4.

Psychologische Prüfung eines hirnverwundeten Soldaten.

Mitteilung aus dem psychologischen Laboratorium des Lehrerinnenseminars des Budapester VI. Bezirks.

Von Seminardirektor **Ladislau Nagy**, Budapest.

Der untersuchte Soldat erfreute sich eines kräftigen Körperbaues, stand im Alter von 32 Jahren, absolvierte 5 Elementarschulklassen, war Feldarbeiter und böhmischer Nationalität. Gyrus centralis anterior und Lobus frontalis Verletzung wurde festgestellt. Am 28. Okt. 1914 erhielt er die Schußwunde und Mitte November wurde er operiert. Die psychologische Untersuchung ging am 14. Februar, also drei Monate nach der Operation von statten, als die Wunde bereits geheilt erschien. Die Verletzung hatte ihren Sitz in den oberen motorischen Zentren des Gyrus centr. ant. und in dem hinteren Teil der Hirnlappe.

In seiner Methode ging Verf. von *Geistesproben* aus. Er beobachtete den Mechanismus der Bewegungsorgane, die komplizierten Bewegungssysteme. Die Bewegungen des Verwundeten waren normal, aber beschränkt und schwach, die Kombinationsfähigkeit war auch normal und beschränkt.

Nun folgte das Sprechvermögen, er vermochte zwar die Wörter aus zu sprechen, jedoch langsam und schwer. Sätze konnte er nicht bilden (Agrammatismus), ferner die Rückerinnerung an Zeitverhältnisse war mangelhaft (Amnesie).

Das *Erkennen und Benennen* von Gegenständen geschah vermittels des „Fragó, Mindentudó Képeskönyv“ (Fragó, Allwissendes Bilderbuch). Er erkannte alle 22 Bilder, benannte 3, umschrieb mit einem andern Worte 6, bezeichnete durch Bewegungen 13. Das optische Erkennen der Bilder war also normal, die Bezeichnung geschah aber meistens nur durch Bewegungen. Die Erinnerung an die Bilder war auch normal und die Bezeichnung der reproduzierten Bilder geschah ebenfalls durch Bewegungen.

Sonach machte Verf. Versuche mit den *Bernsteinschen* Figuren. Die Erinnerung an diese Figuren war auch beinahe normal. Endlich kam die Rechenfähigkeit an die Reihe, zuerst mit abstrakten Zahlen, dann mit verständlichen Mengen. Beim abstrakten Zählen legte die Versuchsperson ein

auffallendes Unvermögen an den Tag. Das Zählen nach dem Vorzeigen der Finger ging auffallend besser.

Ergebnis. Die Verletzung der vorderen zentralen Windung in der linken Gehirnhälfte verursachte eine bloß provisorische, immer sich bessernde Bewegungsbeschränkung in den rechtsseitigen Bewegungsorganen.

Die Verletzung der linken Stirnlappe rief eine Lähmung hervor in den abstrakten Geistesfunktionen, den höher gestellten Assoziationen, besonders im Erkennen der abstrakten Zahlverhältnisse und dem Namengedächtnis, vornehmlich aber in den Verbindungen der Wortbilder mit reproduzierten Vorstellungen.

Die Gehirnverletzung verursachte in der optischen Auffassung von Formen und Dingen sowie in deren Reproduktion keine wesentliche Abschwächung. Es sei bemerkt, daß das optische Zentrum der Gehirnhemisphären beim Verwundeten unversehrt geblieben ist.

Bei einer angemessenen Unterrichtsmethode spricht viel Wahrscheinlichkeit dafür, daß der Verwundete seine geistigen Kräfte allmählig zurückerlangen dürfte.

Volkskunst und Volksschule.

Von Gymnasialprofessor **Leopold Ács**, Budapest.

Seinen in der pädagogischen Abteilung der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung gehaltenen Vortrag leitet er mit der Volkskunst, als einem Faktor des kulturellen Fortschritts ein. Sodann prüft er, was die Schule in dieser Frage zu tun vermöchte. Die Landschule müsse sich in ihren Milieu harmonisch hineinpassen. Die äußerliche Ausgestaltung sowohl als auch die innerliche Einrichtung der Volkskunst soll im allgemeinen dem Lehrer anvertraut werden. Er diene dem Volke und dem einfachen Manne mit Aufklärung, daß die Übertragung der städtischen Bauart fürs Land nie hübsch oder praktisch sei. Nicht nur die Entfaltung des Schönheitssinnes, sondern auch das Gefühl eines engeren Lokalpatriotismus hebt er dadurch, wenn er die Aufmerksamkeit der Kinder auf die Naturschönheiten ihres Dorfes und dessen Umgebung hinlenkt. Die Liebe für Blumengärten verpflanze er gleichfalls in sie hinein. Weiter versäume er nicht, die althergebrachte Tracht ihnen warm zu empfehlen, zumal deren Vernachlässigung oder das Einmengen fremder Elemente nur den Schönheitssinn benachteiligt.

Überhaupt müsse mehr Kunst in die Schule hineingetragen werden, da inmitten des grauen und kahlen Lebens die Welt der Illusionen: die Kunst Wärme, Glanz und Liebe den danach Durstenden verleiht. Dies vermehrt den Willen für Schöpfungen, wie auch die Kraft zum Schaffen. Dieses Bewußtsein erheischt kategorisch, daß wir nicht nur mit dem Seelenleben des Kindes, sondern auch dem Landleben, sowie der Psyche des Landvolkes bekannt werden sollen.

In allen Disziplinen müssen wir uns dem anpassen, hauptsächlich aber im Kunstunterricht, somit *im Zeichnen* und *der Handarbeit*. Volkskunstschöpfungen über Örtlichkeiten und die Umgebung bieten den Sachkreis der Kunstanschauung, wodurch die Kinder mit den Schönheiten von Formen, Linien und Farben vertraut werden. Dadurch wird die Grundlage zur Geschmacksentwicklung festgelegt.

Nunmehr verbreitet sich Verf. auf sein Verfahren, welches er Jahre lang in seiner Gegend (Sárköz) zwecks zielbewußter Verallgemeinerung der dortigen Volkskunst befolgte. Zunächst erblühte vermittels seiner Anweisung die bereits im Aussterben gewesene, wunderbare Schleierstickerei; dann gelang es ihm allerorts Heimarbeit einzuführen, und eben bei dieser Tätigkeit kam er zum Bewußtsein, daß die Zeichenfertigkeit der kleinen Mädchen im Interesse der Hausindustrie den dortigen Traditionen angemessen, in ihrem originellen, lieben und naiven Charakter, auszugestalten sei. Deshalb veränderte er weder die Art der Lösung, noch die technische Ausführung. Insbesondere die letztere geschah durch höchst primitive Mittel, zeitigte dennoch solche Resultate, die selbst die Anerkennung des Auslandes errungen haben. Die Freude der Kinder wuchs zusehends, die Arbeit wurde allgemeiner, so mußte an eine Vermehrung der Aufgaben, beziehungsweise ein methodisches System geschritten werden. Ausgehend von der Tatsache, daß die Arbeitslust der Kinder sich nur steigert, wofern sie bei Wahl der Aufgaben ihrer Neigung folgen dürfen und gleichsam fühlen mit ihrer Tätigkeit, einem praktischen Zweck zu dienen, ließ er die Aufgaben aus Verzierungen der Gegenstände ihrer Umgebung entstehen.

Als Leitfaden seines methodischen Verfahrens bediente sich Verf. der planimetrischen Formen. Den Ausgangspunkt bildete das im Leben und der Umwelt am häufigsten vorkommende Parallelogramm. Diesem folgten die übrigen. Er stellte die Aufgabe so, daß die Kinder einen bestimmten Flächenkörper ausfüllen sollen. Die ihnen gegebene Aufgabe freilich lautete so: „machtet eine Haube, oder verziert einen Teller“. Als eine außerordentlich dankbare Aufgabe bezeichnet Verf. die Ausstattung von Bücherumschlägen.

Seine Sammlung zeigt deutlich die Reihenordnung der Themata. Ihr Auszug ist wie folgt:

Parallelogramm: Kragen, Manchette, Teppich, verschiedene Kleidungsstücke, Bucheinbände etc.

Quadrat: Teppich, Buchfutteral etc.

Dreieck: Zusammenlegbares Tuch.

Kreis: Teller.

Kreisabschnitt: Kopfhaube.

Ellipse: Osterei.

Verschiedene krummlinige Formen: Gefässe.

Siehe die colorierten Tafeln in der Nummer 3—4!

Die Figurzeichnungen waren lange Zeit hindurch Kostümzeichnungen,

die bloß ein linkes Profil zeigten. Später zeichneten sie beide Profile und drückten damit auch schon eine gewisse Handlung aus, wie kirchliche Dinge, Blumen begießende oder Apfelbäume schüttelnde Mädchen. Im Kreise sich umherdrehende Mädchen bilden die Spielenden. Das war schon kompliziert, da man die Figur in verschiedenen Wendungen abbilden mußte.

Verf. meine, diese Zeichenmethode eigne sich sehr zur Entfaltung des ästhetischen Sinns des Volkes, weshalb er auch den Handarbeitsunterricht nach solchen Prinzipien geleitet wissen wollte. Die Lehrerinnen der Dorfschulen sollen die alten Zeichenmuster der Orts- und Nachbargemeinden zusammensammeln und nach denen arbeiten lassen. Dadurch erhalten sie die Tradition, bringen aber auch den Kindern eine solche Fertigkeit bei, die sie später in der Hausindustrie verwerten werden können.

Unsere letzte Nummer bringt einen Artikel von **Dr. Kons. Lázár**: „Beiträge zur Psychologie des Lernens“. Da derselbe bereits deutsch erschienen ist — im II. Teil des Archiv für Pädagogik. Die Pädagogische Forschung, Jahrg. II. Heft. 1—3 —, veröffentlichen wir statt dessen den Auszug folgenden Originalaufsatzes unserer Zeitschrift. (Das Kind. Jahrg. VIII. 1914. No. 5—6.)

Kind und Märchen.

Von **Dr. Lad. Nógrády**, Budapest.

Die Ungarische Gesellschaft für Kinderforschung veranstaltete eine Sammlung über obiges Thema, deren Material Verf. verarbeitete und darüber in einem Vortrag berichtete. Die Datensammlung erstreckte sich von der Bewahranstalt angefangen bis hinauf zu den Seminaren und Mittelschulen; somit erwarben wir Beiträge von Kindern der Bewahranstalt, der Volks-, Hilfs- und Wiederholungsschulen, von schwachbefähigten Kindern, von Zöglingen der Gymnasien, Real-, Höherer Töchter-, Bürgerschulen, Lehrer-, Lehrerinnenseminaren, endlich von taubstummen, blinden und moralisch minderwertigen Schülern. Unsere Daten umfassen demgemäß einen breiten Umfang, Normale und Abnorme innerhalb der Altersgrenze von 3 - 6—19 Jahren, Zöglinge sämtlicher Schulen und beider Geschlechter, wobei Stadt und Land gleichmäßig berücksichtigt wurden. Indem aber die Sammlung zwischen grossen verschiedenen Altersgrenzen verlief, mußten wir die Fragen verteilen. Die Fragen der ersten Gruppe war den 3—8-jährigen vorbehalten, die noch nicht oder nur schwer schreiben konnten. Für diese waren folgende Fragebogen bestimmt, welche die Datensammler mündlich aufgaben und dann die mündlichen Antworten der Kleinen notierten.

1. Liebst Du das Märchen?
2. An welches Märchen erinnerst du dich?
3. Welches Märchen liebst du am meisten, warum?
4. Welches Märchen liebst du nicht, warum?

5. Hast du Angst vor irgend welchem Märchen, warum?
6. Spieltest du schon ein Märchen, welches war es?
7. Welches Märchen möchtest du hersagen, warum?

Für die 9—19-jährigen Kinder waren folgende Fragen bestimmt, diese erhielten sie gedruckt auf einem Papierbogen und mußten alsdann schriftlich die Antwort erteilen.

1. Liebst du das Märchen?

2. Fallst du es nicht lieb, seit wann und weshalb nicht?

3. Wie $\left\{ \begin{array}{l} \text{gefällt dir} \\ \text{gefie} \end{array} \right\}$ „ $\left\{ \begin{array}{l} \text{besser das Märchen} \\ \text{wenn du es selber} \end{array} \right\}$ $\left\{ \begin{array}{l} \text{liest} \\ \text{lasest} \end{array} \right\}$ oder wenn du $\left\{ \begin{array}{l} \text{es hörst} \\ \text{„ hörtest} \end{array} \right\}$

und weshalb?

4. Welches Märchen $\left\{ \begin{array}{l} \text{liebst du} \\ \text{liebstest du} \end{array} \right\}$ am meisten, weshalb?

5. Welches Märchen $\left\{ \begin{array}{l} \text{liebst du nicht} \\ \text{liebstest du „} \end{array} \right\}$ und weshalb?

6. Hattest du Angst vor irgend welchem Märchen, weshalb?

7. Spieltest oder handeltest du etwas unter dem Einfluß des Märchens und was war es?

8. Schriebst oder erdachtest du selber ein Märchen?

9. Falls du selbst ein Märchen geschrieben oder erdacht hast, unter wessen Einwirkung tatest du es?

10. Wenn du dich daran erinnerst, notiere mit einigen Worten, wovon in deinem erdachten Märchen die Rede gewesen ist.

Außerdem überreichten wir unsern Sammlern für die 3—8-jährigen drei Märchen, um eventuell durch das Erzählen derselben eine Probe für die Sammlung der Märchendaten der Kinder zu machen.

Zunächst faßt Verf. die von 7—19-jährigen normalen Kindern gewonnenen Daten nachstehend zusammen:

Tabelle I. a), b)

Das Märchen lieben a)	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Knaben ...	100	93·9	90·7	96·8	94·3	86·5	89·3	70·8	56	54·5	59·6	40	40·5
Mädchen ...	100	100	100	96·2	9·2	92	85·51	81·5	79·2	80·8	68	92·4	—
Das Märchen lieben nicht b)													
Knaben ...	—	6·7	9·3	3·2	5·7	13·5	10·7	29·2	44	45·5	40·4	60	59·5
Mädchen ...	—	—	—	3·2	8	8	14·9	18·5	28·8	19·2	32	7·6	—

Diese andauernde Liebe für Märchen widerlegt in mancher Beziehung jene Meinungen, denen zufolge das Kind, sobald es weiß, daß das Märchen nicht wahr sei, es verwirft und eben wegen dieser Täuschung nicht nur keines mehr lesen, vielmehr es verabscheuen sollte.

Nummehr wirft sich die Frage auf, ob diejenigen, die das Märchen nicht lieben, warum, wann und bei welcher Altersgrenze es sich einstellt.

Unter den Knaben zeigt es sich zuerst an der Altersgrenze zu acht Jahren (6·9%), daß sie Märchen nicht lieben, bei Mädchen erst im 10. Jahre (3·2%). Das ist jedoch nur eine spärliche Erscheinung, die Zahl steigt bei den Knaben im Alter von 12 Jahren (13·5%), den Mädchen hingegen zu 13 Jahren (14·9%). Das wäre also die Altersgrenze des ungestörten Genießens des Märchens. Diese Ansicht wird auch anderseits durch Daten erhärtet. Die Kinder haben nämlich die Frage: seit wann sie das Märchen nicht lieben, größtenteils mit den Jahren 10–13 bezeichnet.

Interessant ist es, daß sowohl diejenigen, die Märchen gerne lesen, als auch die, welche ihnen zu lauschen lieben, ihre Eigenart mit einem leichteren Verständnis begründen.

Weitaus wichtig war die Frage, welches Märchen das Kind am liebsten hat und warum? Der Punkt des Anstossens ist dies in den Märchenfragen und das Resultat ist von besonderem Interesse.

Tabelle IV.

Haupttypen der bestgeliebten Märchen	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Knaben	25	30·38	17·24	21·3	24·6	29·4	16·9	24·8	14·28	14·58	25·9	23·8	18·75
	Feenmärchen	Aschenbrödel	Geschichtlich	Tiermärchen	Feenmärchen	Feenmärchen	Feenmärchen	Tiermärchen	Geschichtlich	Geschichtlich	Tiermärchen	Feenmärchen	Volksmärchen
Mädchen	56·8	37·44	30	21·21	25·45	22·45	27·16	34·68	19·16	55	11·11	44·5	
	Feenmärchen	Schneewittchen			Aschenbrödel	Feenmärchen		Feenmärchen	Feenmärchen				

Die Haupttypen der Märchen bei den Knaben sind: Feenmärchen (im Alter von 7, 11, 12, 13, 18 Jahren), Aschenbrödel (8), Tiermärchen (10, 14, 17) und das Volksmärchen (19). Bei den Mädchen begegnen wir diesen Haupttypen: Schneewittchen (zu 6, 8, 9, 10, 14 Jahren) Aschenbrödel (II) Feenmärchen (7, 12, 13, 15, 16, 17, 18). Letzten Endes läßt sich feststellen, daß die Kinder beider Geschlechts *das Feenmärchen* bevorzugen.

Neben ihren diesbezüglichen Argumentationen — weil es schön, unterhältlich oder lehrreich ist — spielt als Hauptmotiv bei den Mädchen zu 16 Jahren eine Rolle, daß es auf die *Phantasie* wirkt und zu 17 Jahren, weil es *wunderbar* ist.

Häufig argumentieren sie damit, weil es interessant (Mädchen und Knaben), wahr (Mädchen und Knaben) ist, weil Feen darin vorkommen (Knaben und Mädchen), weil Tiere eine Rolle spielen (Knaben), weil sie heldenmütig und tapfer sind (Knaben), weil sie ergreifen (Mädchen); denn

sie sind abenteuerlustig (Knaben), sie haben gutes verübt (Mädchen), es hat gut geendet (Knaben und Mädchen).

Die Mehrheit der Kinder liebt solche Märchen nicht, worin fürchterliche Elemente sind. Und wahrlich werden solche Märchenarten als die am wenigsten geliebten gefunden. Das wird auch dadurch bestätigt, daß der Grund des Nichtliebens nicht nur in den Räuber-, Hexen und anderen Schreckensmärchen die Furcht ist, sondern auch ein oder das andere Element selbst der Feen — oder Tiermärchen, erschreckend aufregend oder Furcht einjagend zu wirken vermag.

Tabelle VI. b)

Die am wenigsten geliebten Märchentypen		7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
Zusammenfassung der Märchentypen mit Schreckmotiv.	Knaben	%	49·98	43·85	25 25	35·39	51·08	46·63	52·48	40	45·2	38·46	45	57·12	41·65
	Schreckm. Däumling Schreckm. Feenn.					Schreckmärchen									
	Mädchen	%	60	23·07		42·66	60·85	40·46	74·88	74·2	46·02	71·20	53·98	42·84	
	Rotkäppchen und der Wolf Tiermärchen Schreckm. 13·34 Schneew. 13·62					Schreckmärchen									

Was die Wirkung der Furcht der Kindermärchen betrifft, war Verf. geradezu entsetzt, als er die Begründungen der Kinder betreffs des Fürchtens gelesen hat. Da heißt es: es träumte mir davon; ich konnte nicht schlafen; ich sah es immer, es regte mich auf, ich war starr vor Schreck, es erschien vor mir. Diese schmerzlichen Geständnisse zeugen von einer schädlichen Beeinträchtigung der Konstruktion. Jedwede Angst verhindert die ruhige aufbauende Arbeit des Organismus, stört und verhindert dessen einheitliche Funktion selbst bei den Erwachsenen; um wieviel vernichtender ist es bei Kindern, die dagegen nicht anzukämpfen vermögen, deren Tage und Nächte gleichermaßen geplagt sind dadurch.

Wie wohltuend ein gutes, lustiges und liebreizendes Märchen auf das biologische Leben des Kindes einwirkt und als wichtiger Faktor seine körperliche und seelische Entwicklung beeinflusst, ebenso, ja noch von unvergleichbar mehr Schaden sind die Märchen mit Elementen von Furcht. Und nicht nur für die kleineren Kinder sind sie von großem Nachteil, sie richten viel Schaden auch in der späteren Entfaltung an, zumal die Furcht nicht allein nervöse Dispositionen und Veränderungen im Organismus hervorruft, vielmehr höchst schädlich die Entwicklung der Individualität des moralischen Charakters beeinflusst.

Die Frage unserer Sammelforschung: „Spieltest oder handeltest du

etwas unter der Einwirkung des Märchens und was?“ bezog sich auf die Aktivität des Kindes. Das Märchen verrichtet in der Tiefe der Seele in aller Stille seine aufbauende, oder — wie wir gesehen haben — auch seine niederreissende Arbeit, und nur sehr wenig bleibt übrig, um eine sichtbare Form anzunehmen. Das bezeugen die Beiträge.

Die kleineren Kinder beantworten diese Frage überhaupt nicht oder sie sagen höchstens: ich habe das Märchen nur angehört, das ist nur ein Märchen. Nur nach dem 6—8 Jahre beginnen sie Rechenschaft darüber zu geben, ob sie unter der Beeinflussung der Märchen gehandelt haben. Je älter das Kind wird, umso bestimmter ist sein Bericht.

Nun folgt die Zusammenstellung darüber, welche Märchen das Kind zum Spiel anregen und welche dessen Haupttypen sind.

Die Knaben werden durch mehr Märchentypen zum Spielen angeregt, als die Mädchen. Unter den Märchenhaupttypen Hans und Julchen (bei 8-jährigen), Schneewittchen (9—14 15), Reise Mazkos (eines Bären 10), Robinson (11 - 14), Hexenmärchen (12), Indianergeschichten (13 14—16), Tiermärchen (14—15) etc., demgegenüber begegnen wir bei den Mädchen nur 2 dieser Haupttypen, und zwar Hans und Julchen (im 8. Jahre) und Schneewittchen (7. 9, 10, 11, 12, 15); von den 13—14 und 16—18 jährigen erhielt Verf. keine Daten. Es ist interessant, daß die Knaben durch denjenigen Märchentypus zum Spiele angeregt werden, worin eine handelnde Aktivität in vollem Maße ist, (Robinson, Reise Mazkos, Indianergeschichten), während bei den Mädchen das Märchen Schneewittchen mit seinen vielen Gefühlselementen vorherrscht.

Die unter dem Einflusse des Märchens gespielten Spiele der Knaben unterscheiden sich auch den Typen nach von denen der Mädchen. Die Knaben spielen im allgemeinen Räuberei (9, 11, 13, 15, 17-jährige) und Gesellschaftsspiele (10). Die Mädchen deuten gewöhnlich nur einfach an, daß sie ein Märchen gespielt haben.

Tabelle IX. c)

Spieltypen der Märchenwirkung	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Knaben	—	—	33·36	50	11·76	33·33	5·56	10·52	9·09	29·94	21·92	100	16·66
			Räuberei	Gesellschafts- spiel	Räuberei	Räuberei	Räuberei	Moralische Handlung	Räuberei und Gesellsch.	Räuberei	Räuberei	Reise	Reise
Mädchen	—	—	—	19·98	20	50·04	79·92	68·64	69·73	55·6	62·24	80	—
				Spielen das Märchen									

Ferner ist es interessant, daß die Mädchen zwischen 11 und 18 Jahren auch über solche Märchen Bericht erstatten, woraus ersichtlich ist, daß dieselben auf sie moralisch eingewirkt haben (so sagen sie z. B. ich duldete, wenn mir jemand etwas zuleide tat, ich gab Almosen, ich habe niemanden gespottet etc.); bei den Knäben findet sich erst an der Altersgrenze von 14, 16 und 17 Jahren eine solche Spur. Während bei den Knaben die Anregung des Märchens zu Abenteuern, Reisen (mancher sagt, er sei tatsächlich fortgereist) im 12-Jahre und bis zum 16., ja 1% anzutreffen ist, findet sich eine ähnliche Einwirkung bei Mädchen nur einmal im 16. Jahre.

Als andere Aktivität gilt es, wenn das Kind unter dem Einfluße des Märchens auch selber Märchen zu schreiben versucht. Dieses Erzählen oder Verfassen möchte Verf. eher als Nachahmungsspiel denn als etwaige Schöpfung der Phantasie bezeichnen, wie dies auch die notierten Daten beweisen.

Die Beiträge von 3--6-jährigen Kinderchen sind in den Bewahranstalten gewonnen worden, wo das Datensammeln vieler Mühewaltung bedurfte. Unsere Fragebögen enthielten wohl genaue Anweisungen betreffs des Verfahrens, damit die Kleinen nicht etwa durch die Suggestion der Frage noch auch durch die Antworten von einander gestört werden. Die erste Frage lautete: Welches Märchen sagst du gerne her und warum? Die Daten veranschaulichen die Tabellen A. B. Aus denen lassen sich folgende Schlüsse ziehen. Das Kind wird auf dieser Stufe von der einen oder andern Hauptfigur des Märchens gefesselt, wie das Lamm, die Katze, der Wolf etc. Das Verständnis für diese eine Gestalt bedeutet für das Kind die ganze Märchenhandlung. Komplikationen begreift ja das kleine Kind nicht einmal, die Details entschwinden für es. Für kleine Kinder eignen sich lediglich kurze, unkomplizierte, einfache, einaktig handelnde Märchen.

Sowohl die Knäblein als die Mädchen beschäftigt am meisten das Lämmchen, der Wolf (manchmal sagen sie auch so: Wolf und Lamm, doch zumeist dasjenige Tier, welches die Aufmerksamkeit festgehalten), der Storch, das Kätzchen, Märchen von Weihnachten und den Engeln. Ihre Lieblingsmärchen sind über das Kätzchen, die Weihnachten und Engel; alle drei freilich deshalb, weil darin gegessen wird. Die Katze nascht die Sahne, was wieder gut ist. Die Weihnacht und die Engelchen bringen sie imit den vielen Süßigkeiten des Christbaums und anderen eßbaren Sachen in Verbindung. Das Interesse der Kinder von 3-6 Jahren wird weitaus heftig davon beeinflußt, was mit der Befriedigung ihrer physischen (biologischen) Bedürfnisse eng zusammenhängt.

Das leitende Motiv des Märchen-Genusses scheint solchergestalt den Keim, den Quell, die ersten Anfänge des ästhetischen Gefühls empfinden zu lassen.

Die zweite an die kleinen Kinder gerichtete Frage war die: Hast du

schon Märchen gespielt und welches ist es gewesen? (auch die Erwachsenen bekamen diese Frage). Das erlangte Material zeigt, daß die Kinderchen Tiermärchen gerne spielen. Darin heben die Knaben von den Mädchen nicht ab. Unter den Feenmärchen lieben die Mädchen Rotkäppchen und die Engelmärchen. Diejenigen regen sie zum Spielen an, worin die Handlungsakte leicht zu Spielakten verwandelt werden können: der Storch fängt einen Frosch, der Wolf frißt das Lämmchen (da erklingen die Bemerkungen: „Ich habe aber das Lämmchen nicht aufgegessen“), das Kätzchen nascht die Sahne, fängt eine Maus, die Engel fliegen, etc. Das Hauptmotiv ist die Bewegung und der Haupttypus ist gleichfalls die Bewegung. Es finden sich auch solche, die Märchen nicht spielen.

Die folgende Frage war: Fürchtest du dich vor irgend einem Märchen und warum?

Sie fürchten sozusagen nur vor Tieren. Am besten vor dem Wolf, jedoch auch vor dem Bären, Fuchs, Drachen und Popanzen. Den Wolf macht das Märchen vom Wolf und dem Lämm fürchterlich und dann auch das, daß er Rotkäppchen auffrißt. Aber warum haben sie Furcht vor dem Storche, der Katze und den Engeln? Der Storch verzehrt die Frösche, dann hat er aber auch lange Füße und einen Schnabel, die Katze fängt die Maus, kratzt, und nascht die Sahne. Vor den Engeln wieder fürchten sie sich deshalb, weil sie Flügel haben; selbst dies verdrießt die Empfindlichkeit der Kinderseele. Freilich viel hängt auch davon ab, wie man den Kindern das Märchen erzählt. Der Erzähler kann manche Angstelemente dem Märchen entziehen, er kann aber auch viele solche Elemente durch die Färbung seines Vortrags mit hineinlegen; deshalb darf er nie aus den Augen verlieren, daß die Kinderseele höchst empfindlich ist.

An welches Märchen erinnerst du dich? Darauf haben sie etwa vierzig Märchen beziehungsweise Tiere bezeichnet. Daraus entnahmen wir, daß das Kind sich des Tiermärchens und des Essens erinnert. Unter den Tieren kommt das Kätzchen in den Mittelpunkt seines Interesses, ferner der Storch, die Haubenhenne. Verf meint, daß hierbei — oder wie in den Weihnachts- und Engelmärchen — die angenehme Empfindung sich im Gedächtnis des Kindes fixiert, wie wieder die unangenehme Empfindung in denen vom Hahne und der Maus fixiert bleibt.

Die Frage: ob die Kinder die Märchen lieben? wurde von allen Kindern durchgehends bejaht.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Die letzte öffentliche Vorlesung war einem höchst aktuellen Thema gewidmet: *Ladislav Nagy* hielt nämlich einen Vortrag „*Die Wirkung des Krieges auf das Kind*“. Vortr. schöpfte den Stoff aus den eigens zu diesem Zwecke zusammengebrachten Beiträgen. Den Vortrag veröffentlichen wir in dieser Nummer.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

IX-ème Année, No. 3—4.

L'enfant et les fables.

Rapport de **M. le Dr. Nógrády** à la séance publique de la Société,
le 18 avril 1914.

L'enquête sur ce sujet a été faite dans toute sorte d'écoles, de l'Ecole Maternelle aux lycées et aux Ecoles Normales d'Instituteurs. Ainsi on a obtenu des données sur des enfants d'âge et de degrés d'instruction fort différents. L'enquête s'étendit aussi aux sourds-muets, aux aveugles et aux enfants anormaux. L'âge des élèves examinés variait de 3 à 19 ans. Vu la grande différence d'âge on a dû rédiger deux questionnaires: l'un destiné aux enfants de 3 à 8 ans; l'autre aux élèves de 9 à 19 ans. Pour les petits enfants de 3 à 8 ans qui ne savent pas encore écrire ou auxquels l'écriture cause encore bien des difficultés, l'expérimentateur a posé les questions oralement et les enfants y ont répondu de même. Voici ces questions:

1. Aimez-vous les fables?
2. De quelle fable vous souvenez vous?
3. Quelle est la fable que vous préférez?
4. Quelle est la fable que vous aimez le moins? Pourquoi?
5. Y a-t-il une fable qui vous ait causé de la peur? Pourquoi?
6. Avez-vous imité dans vos jeux les actions d'une fable? De laquelle?
7. Quelle est la fable que vous préférez raconter, pourquoi?

Les élèves de 9 à 19 ans ont eu un questionnaire imprimé et ils ont répondu par écrit aux questions suivantes.

1. Aimez-vous les fables?
2. Si vous ne les aimez pas, depuis quand est-ce? Pourquoi?
3. Préférez-vous entendre dire les fables ou les lire vous même?

Votre goût était-il le même par le passé?

4. Quelle fable { préférez-vous? Pourquoi?
avez-vous préféré?
5. Quelle est la fable que vous aimez le moins? Pourquoi? Quelle est celle que vous aimiez le moins? Pourquoi?
6. Y avait-il une fable qui vous ait éprouvé de la peur?

7. Avez-vous fait une action quelconque ou vous êtes-vous livré à un jeu sous l'impression d'une fable? De laquelle?

8. Avez-vous écrit ou inventé vous-même une fable?

9. Si vous avez écrit une fable, sous l'impression de quel modèle l'avez-vous fait?

10. Résumez en peu de mot le sujet de votre fable!

Les réponses prouvent qu'une grande partie des jeunes gens et des jeunes filles aiment les fables même à l'âge de 18 ou 19 ans. (Garçons 40%, filles 92%).

Le résumé en allemand de cette étude contient un tableau qui fait voir en chiffres les résultats de l'enquête: aux différents âges, le nombre des garçons et des filles qui aiment les fables. Tableau c) 3—4-ème Numéro expose que certains enfants n'aiment pas les fables, pourquoi ils ne l'aiment pas et l'âge auquel cette aversion se manifeste? Chez les garçons, c'est à l'âge de 8 ans que l'aversion pour les fables commence à poindre (6.9%); chez les filles elle ne se montre qu'à l'âge de 10 ans (3.2%). Pourtant il arrive, mais assez rarement, que les garçons s'intéressent moins aux fables à 12 ans (13.5%) et les filles à 13 ans (14.9%). Cette époque serait la limite d'âge ou l'intérêt absolu pour la fable cesse. Les enfants eux-mêmes, dans leurs réponses, indiquent l'âge de 10 à 13 ans comme celui où ils ont perdu l'intérêt pour les fables.

Il était très important de savoir quelle fables les enfants préfèrent et pourquoi ils aiment certaines fables;

Pour les garçons, les types de fables sont: les contes de fées (à 7, 11, 12, 13 et 18 ans), Cendrillon (à 8 ans), les fables mettant des animaux en scène (à 10, 14, 17 ans) et les récits populaires (à 19 ans).

Les filles préfèrent les fables suivantes: Blanche-Neige (à 6, 8, 9, 10 et 14 ans), Cendrillon (à 11 ans) et les contes de fées (à 7, 12, 13, 15, 16, 17 et 18 ans). On peut conclure de ces données qu'en général les enfants des deux sexes aiment les contes de fées. (Voir tableau IV. dans le résumé allemand).

La plupart des enfants n'aiment pas les contes qui renferment un élément terrifiant. Il est certain que si l'on considère les diverses espèces de récits effrayants comme un genre particulier de fable, on peut reconnaître sans hésitation que ce sont ceux qui sont le moins goûtés par la jeunesse. Non seulement les jeunes esprits sont impressionnés par les récits où il est question de brigands, de sorcières ou de revenants; mais encore il est certains types d'enfants auxquels même les contes de fées ou les apologues sur les animaux très préférés par la généralité, font une impression de peur. C'est pour cela que parmi les récits qui sont le moins aimés nous ne trouvons qu'un petit nombre de contes de fées ou de fables sur les animaux. (Voir tableau VI. du résumé allemand). L'influence de la peur est très puissante sur l'âme de l'enfant. Les élèves disent dans leurs

réponses : „J'ai eu peur de cette fable ; j'en ai rêvé, je n'ai pas dormi de frayeur ; je l'avais toujours devant moi“ etc. Ces aveux enfantins témoignent d'une perturbation très grande de l'organisme. Le sentiment de la peur entrave le travail productif de l'organisme ; il en trouble la fonction continue même chez les grandes personnes. Dans quelle mesure la peur doit-elle donc être destructive chez les enfants qui ne peuvent lutter contre elle et dont elle trouble le sommeil et les veilles !

De même qu'une fable attrayante, gaie et aimable produit bon effet sur la vie biologique de l'enfant, de même une fable effrayante est nuisible à sa santé. Elle l'est non seulement lorsqu'il est tout petit, mais encore pour l'époque plus lointaine de son développement. Cette peur pénètre dans ses nerfs et elle lui occasionne non seulement des dispositions nerveuses, mais aussi des déformations dans l'organisme et elle a une influence pernicieuse sur le développement de la personnalité du caractère.

Quelle influence la fable produit-elle sur l'activité de l'enfant ? L'enquête s'étendit aussi à cette question. La fable fait son oeuvre édicatrice ou destructive au fond de l'âme et ce que nous en remarquons n'est que bien peu de chose. Les plus petits enfants n'ont point donné de réponses à la question : „Avez-vous fait quelque chose ou avez-vous joué sous l'impression de certaine fable ? De laquelle ? „J'ai écouté la fable et je n'ai rien fait d'autre“ ! — disent les petits. C'est seulement à l'âge de 6 à 8 ans que les enfants avouent s'ils ont agi sous l'impression de la fable ou non ? *M. Nógrády* a groupé les différentes fables, qui inspirent aux enfants une action quelconque. Les garçons jouent plus souvent sous l'impression des fables que les filles. Les types principaux de ces fables sont : Jean et Marguerite (8 ans) ; Blanche-Neige (9, 14, 15 ans) ; Le voyage de M. Mazkó (le nom d'un ours) à 10 ans Robinson (11 à 19 ans), les contes de sorcières, les histoires d'Indiens et les contes d'animaux (13, 14, 15 et 16 ans). Chez les filles au contraire, l'expérimentateur n'a pu constater que deux sortes de fables qui les aient inspirées pour jouer. Ce sont : Jean et Marguerite (8 ans) et Blanche-Neige (7, 9, 10, 11, 12, 15 ans). Les plus grandes jeunes filles n'ont point donné de réponse.

Il est remarquable que les garçons se soient presque toujours inspirés pour jouer des fables dans lesquelles l'activité est la plus grande (Robinson, Le voyage de M. Mazkó, les histoires d'Indiens, etc.) Les jeunes filles, au contraire, jouent volontiers Blanche-Neige ; cette fable a beaucoup d'élément sentimentaux.

Les jeux qui sont entrepris sous l'impression de la fable sont tout différents chez les garçons et chez les filles. Les garçons préfèrent les jeux de brigands (9, 11, 13, 15 et 17 ans) et les jeux de société. Les filles indiquent tout simplement qu'elles ont joué à un jeu. Il est intéressant pourtant que les jeunes filles rendent compte d'une impression que l'on pourrait nommer : l'impression morale. Elles disent : „J'ai supporté sans me plaindre le mal que quelqu'un m'a fait ; j'ai fait l'aumône aux pauvres etc.“

Cela se montre dès l'âge de 11 ans. Chez les garçons on ne trouve cette impression qu'à l'âge de 14, 16 et 17 ans. Les garçons ont eu très souvent le désir des voyages, des aventures (12, 16 et 19 ans); les filles jamais, excepté pourtant une élève de 16 ans.

Une autre activité toute intellectuelle porte l'enfant à créer lui même une fable sous l'impression d'une de celles qu'il a lues ou entendues. Mais ces petits travaux ne peuvent être considérés autrement que des jeux d'imitation; on ne peut les apprécier comme des oeuvres de l'imagination.

Les données obtenues sur les enfants de 3 à 6 ans ont été fournies par les Ecoles Maternelles. C'est là que l'enquête était le plus difficile. On a interrogé chaque enfant séparément, afin qu'il ne soit pas influencé par les questions faites aux autres enfants ou par les réponses entendues. La première question était: „Quelle fable aimez-vous à réciter? Pourquoi?“ Les petits étaient attirés par le héros de la fable, tel que l'agneau, le chat, le loup etc. L'enfant tâche de comprendre le héros. Il ne peut suivre une action compliquée les détails de la fable sont perdus pour lui. Le petit enfant s'intéresse aux fables courtes, simples, renfermant plusieurs actions. Garçons et filles s'occupent le plus de l'agneau, du loup, de la cigogne, etc. Les fables préférées sont celles qui parlent du chat, de Noël, et des anges.

Naturellement, c'est parce que'il s'agit là-dedans de quelque chose qui est bon à manger. Le chat boit le lait, ce qui est très bon. Noël et les anges sont en rapport avec l'arbre de Noël où il y a des figues, des bonbons, et d'autres friandises. Bref, l'intérêt de l'enfant de 3 à 6 ans est très influencé par ses désirs biologiques. C'est là le motif principal de son intérêt. C'est la source de son sens esthétique. La base des sentiments, le début de la civilisation se manifeste dans la lutte pour l'alimentation.

La deuxième question posée aux petits était: „Avez vous joué les actions d'une fable? De laquelle?“ Les petits enfants, garçons et filles préfèrent jouer les fables d'Esopé. Parmi les contes de fées, les petites filles aiment le conte du Petit Chaperon-Rouge et les contes qui traitent des anges. Les élèves jouent les fables, dans lesquelles les actions sont faciles à prendre pour sujets de jeux: la cigogne attrape les grenouilles, le loup mange le petit agneau, etc. Le motif est toujours le mouvement, le type principal des jeux est aussi le mouvement.

La question suivante était: „Avez-vous eu peur d'une fable? Pourquoi?“ Les petits ont peur des animaux, surtout du loup, de l'ours, du renard, du cerf-volant, etc. Ils ont peur du loup, parce qu'il dévore le Petit Chaperon-Rouge. Ils ont même peur des anges; car ils ont des ailes. La sensibilité de l'âme enfantine est affectée même de cela. Naturellement cela dépend toujours de la manière, dont le conteur présent la fable aux enfants. Il peut beaucoup adoucir des éléments de la peur et il peut aussi y ajouter bien des choses effrayantes.

Aussi en disant une histoire aux enfants, faut-il, toujours tenir compte la sensibilité de l'âme enfantine.

En résumé, les petits enfants de 3 à 4 ans préfèrent les fables d'Esopé et surtout celles où il s'agit de festins. Les enfants de 5 à 6 ans aiment encore ces fables ; mais ils commencent déjà à s'intéresser à d'autres telles que : le petit ours, le Chaperon-Rouge, Juliette, etc. Parmi les motifs de ce goût on trouve : „parce que cela me plaît,“ „parce qu'on peut le manger“ et on y trouve aussi des motifs moraux.

A la question : „De quelle fable vous rappelez-vous?“ on a obtenu les titres de 42 fables.

On voit par ces réponses que les enfants se souviennent le mieux des fables d'Esopé et de celle où on parle de manger. Parmi les animaux le chat est préféré le plus souvent ; ensuite la cigogne et la poule.

A la question : „Aimez-vous la fable?“ Chacun des petits a répondu : „Oui!“ L'intérêt des tout petits enfants pour les fables d'Esopé et pour celles où il est question de nourriture ressemble beaucoup à celui de l'homme primitif. Il dut aussi s'occuper tout d'abord de cette question-là ; en outre, ses premiers essais de dessin représentent des animaux.

Recherches faites sur la psychologie de l'étude par coeur.

Ce rapport très important de M. le Docteur **Lázár**, Professeur a paru en allemand dans le Bulletin : Archiv für Pädagogik, II. Teil. Pädagogische Forschung II. Jahrgang, Heft. 1—3.

L'art populaire et l'école primaire.

Par : **M. Ács**, Professeur.

Il faut que l'école rurale soit en harmonie avec son entourage. Pour cela il est nécessaire qu'on prenne soin de la construction de l'école et de son installation. L'instituteur peut souvent dire son mot là dessus et c'est son devoir d'intervenir afin que les villageois ne bâtissent pas un édifice dont le style ne soit pas en harmonie avec les vieilles maisons rurales. Ensuite le maître doit éveiller l'intérêt des enfants pour les beautés de leur village et de ses environs. L'enfant doit aimer le jardin et ses fleurs. Le maître doit protéger l'ancienne manière de s'habiller, car si les campagnards quittent leurs modes et acceptent celles des villes, ils perdent successivement leur goût et leur sens artistiques. Il faut introduire l'art dans les écoles, parce que'au milieu des luttes de la vie, c'est le monde des illusions : l'art qui donne de la chaleur, de la lumière et de l'amour à nos âmes.

Pour atteindre ce but, il faut connaître l'âme de l'enfant, la vie rurale et la psychologie des paysans.

Les travaux artistiques des habitants du village et d'alentour donnent leurs premières leçons d'art aux enfants. C'est par ces objets que les enfants

apprennent d'abord à connaître les beautés de la forme, de la ligne et de la couleur. *M. Ács* a fait des recherches, il y a dix ans à Sárköz, pour connaître l'art populaire de cette région de la Hongrie. Arrivé dans un village, nommé Öcsény, il demanda à une paysanne quelques broderies ou d'autres travaux manuels qu'elle eût dans sa maison.

En cette occasion, *M. Ács* a vu des dessins enfantins très intéressants que la petite fille de cette femme avait fait spontanément, sans aucune direction ou un enseignement quelconque. Ces dessins étaient fait sur des morceaux de papier carrés ou rectangulaires et ils étaient tous des souvenirs que les camarades de la petite fille avaient dessinés pour elle. L'habitude de dessiner des feuillets de souvenir était répandue dans toute le village.

Dès ce temps, *M. Ács* se voua entièrement au développement de ce don pour le dessin et la peinture dans deux village voisins: Öcsény et Alsó-Nyék. *M. Ács* a continué son oeuvre. Il a voulu utiliser le talent des petites filles de Öcsény et de Alsó-Nyék et il leur a donné toutes les occasions voulues de se perfectionner dans le dessin.

Deux vaillants instituteurs, *M. M. Györy* et *Bocskár*, lui sont venus en aide et ils se sont appliqués à ce que le dessin des enfants gardât son originalité et sa naïveté. Ils n'ont donné que des conseils sur le sujet du dessin, mais ils ne sont point intervenus ni dans le but définitif ni dans l'exécution technique. Il est remarquable qu'avec ces moyens primitifs ces enfants aient fait des dessins coloriés si fins et si jolis que la collection qu'on en a réunie a attiré l'attention des spécialistes, même à l'étranger.

Les enfants se servent des craies coloriées et de couleurs. Mais il ne faut pas s'imaginer des couleurs fabriquées. Elles prennent des papiers de différentes couleurs et c'est l'origine des leurs. Le papier colorié est mis dans l'eau qui en dissout la couleur et un autre morceau de papier, plié en forme d'entonnoir sert de pinceau. Souvent une plume suffit au coloris. Quand l'habitude et l'envie de dessiner prirent plus d'extension, *M. Ács* pensa a augmenter les sujets; car les enfants n'avaient dessiné jusqu'alors que des poupées habillées. Il a voulu en même temps condenser en une méthode ce dessin spontané.

Bien persuadé que le goût de l'enfant pour le travail se trouve encouragé lorsqu'on lui choisit un sujet conforme à ses aptitudes on lorsqu'il en connaît le résultat pratique, *M. Ács* a pris pour but *la décoration des objets qui entourent les enfants.*

Il a choisi pour base du travail méthodique, les figures de géométrie. Dans la vie journalière le rectangle est la figure géométrique la plus répandue. Pour cela le rectangle fut le point de départ. Les autres figures géométriques suivirent Les enfants durent faire des figures de remplissage dans des formes indiquées. Pourtant *M. Ács* ne l'a pas dit aux enfants; mais tout simplement: „Dessinez un bonnet!“ ou „ornez une assiette!“

La collection de ces dessins montre clairement l'ordre des devoirs.

Rectangle : col, manchette, tapis, différentes garnitures de robes, couvertures de liores etc.

Carré : tapis, mouchoir etc.

Triangle : fichu plié.

Cercle : assiette, plat.

Segment : bonnet.

Ellipse : oeuf de Pâques.

Diverses figures géométriques : vaisselles, pots, pichets etc.

(Voir les illustrations : L'Enfant No. 3—4. 1915. Pages II et III.)

Parmi les dessins de personnes, les enfants ont dessiné très longtemps des profils seulement et ce profil était toujours le gauche. Plus tard, ils ont aussi dessiné de profils de droite et les dessins ont représentés quelques mouvements. Ex : aller à l'église, arroser les fleurs etc. Ces devoirs là sont déjà plus compliqués.

L'enseignement du travail manuel doit être basé sur des principes analogues. Il doit être conformé à l'art populaire du pays et l'emploi des „livres de modèles“ est expressement défendu. Si une institutrice enseigne la broderie selon ces livres de modèles, au bout de quelques années toute l'originalité de l'art populaire aura disparu dans un village hongrois. Les institutrices des écoles rurales doivent faire la collection des anciens modèles de dessins et de broderies du village et des lieux voisins et elles doivent faire travailler les petites filles d'après ces modèles traditionnels. De cette manière, elles défendent les traditions du peuple hongrois et elles font aimer et apprécier aux enfants l'héritage des ancêtres.

La réforme des terres et l'éducation.

Par : **A. Gyulai.**

Cet article s'occupe de la question des terres et de la nécessité d'une loi protégeant le petit propriétaire contre les grands propriétaires et les spéculateurs. Les relations des terres seront à régler dans l'intérêt des des familles et surtout dans l'intérêt des enfants. La terre natale ne doit pas être la proie de la spéculation. C'est surtout la jeunesse qui souffre le plus des malheureuses circonstances qui poussent les parents à changer souvent de foyer et c'est surtout dans les grandes villes que les familles sont obligées de déménager très souvent. L'enfant est comme un oiseau pourchassé, il doit quitter l'école ou il s'était habitué, dont il aimait le maître et ses camarades et il apprend très jeune toute les souffrances de la pauvreté.

